

Іван Могильницький

Вѣдомѣсть о рускомъ
языцѣ

Івано-Франківськ
2003

Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника
Інститут українознавства

Іван Могильницький

Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ

*Підготовка до друку,
вступна стаття і примітки
Василя Грещука*

67 5118

НБ ПНУС

675118

СЕРІАЛЬНИЙ ПРИМІТНИК

Івано-Франківськ · 2003

Плай

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

67 5118

81.24к

М-24

ББК 81.2.Укр.

УДК 811.161.2

Іван Могильницький. **Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ** / Підготовка до друку, вступна стаття і примітки Василя Грещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 132с.

Праця Івана Могильницького – це перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині, належно не поцінована до сьогодні, хоч вона відіграла важливу роль в обстоюванні самобутності української мови та її рівноправності з іншими слов'янськими мовами, в обороні прав рідної мови, у боротьбі за розширення її суспільних функцій і в формуванні нашої літературної мови на народнорозмовній основі.

Для мовознавців-дослідників, викладачів, студентів, учителів та всіх, кому не байдужа доля рідної мови.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту українознавства при Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника.

Рецензенти: д-р філол. наук, проф. Дмитро Бучко (Люблінський католицький університет, Польща), д-р філол. наук, проф. Лев Полюга (Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України).

Видання здійснено за фінансової підтримки Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

ISBN 966-640-072-3

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

код 02125266

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

© Інститут українознавства

при Прикарпатському університеті

імені Василя Стефаника

Інв. №

67 5118

Іван Могильницький

(1777 — 1831)

”Вѣдомѣсть о Рѣскомъ Языцѣ”

I. Могильницького – перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині

Розвиток української мови, в Галичині кінця XVIII–поч. XIX ст. зумовила складна соціально-політична і культурно-освітня ситуація. Відірваність від основного масиву українства, тривале підневільне перебування під Польщею, а з 1772 року у складі Австро-Угорщини, брак захисту національних інтересів українських галичан на державному рівні спричинили духовно-культурну руїну в Галичині. “Байдужість та втрата своєї мови вели до втрати національної свідомості. Полонізація і латинізація охотили не тільки верхи, вони поширювалися і на низи, і на сільську інтелігенцію, головним представником якої було духовенство. Навіть по селах священики почали виголошувати проповіді польською мовою та старалися розмовляти цією мовою вдома, або користувалися т. зв. *язичієм* (мішанина польської, церковнослов'янської і української мов). Мовою діловою і мовою культури була польська та часом латинська й німецька” [1, 213]. Українською мовою в цей період говорило здебільшого неграмотне селянство, соціальний статус якого був низьким, а через це українська мова вважалася “хлопською мовою”, її зневажали інші етнічні групи [2, 25].

Першим, хто усвідомив небезпеку цілковитої денационалізації, винародовлення українства в Галичині і започаткував процес національно-духовного відродження, став Іван Могильницький. Скупі біографічні відомості засвідчують, що це був великий син свого народу, діяльність якого належно

не поцінована ще й нині, справжній подвижник на ниві просвіти, відомий релігійний діяч, поборник прав знедолених галичан.

Народився Іван Могильницький у 1777 р. Освіту здобув на теологічному факультеті Львівського університету, після закінчення якого одружився з Анною Марцінкевичівною, дочкою пароха з Болонович, і в 1800 р. одержав висвячення. Незабаром став парохом у Дроздовичах, пізніше нижсанковицьким деканом на Самбірщині.

У 1815 р. єпископ М. Левицький призначає І. Могильницького референтом із шкільних справ у консисторії. Через рік іменований каноніком і членом руської Перемишльської капітули, а інсталяція його на цю гідність відбулася 23 травня 1817 року. У 1817 р. був призначений також верховним наглядачем над руськонародними школами в Перемишльській єпархії, а в 1818 – кустосом капітули із одночасним виконанням обов'язків референта і верховного наглядача над школами. Спочатку як референт, а потім і як верховний наглядач над школами був надзвичайно активним і діяльним.

У Галичині початку ХІХ ст. відчувалась гостра потреба в організації шкільництва, у виданні підручників і підготовки учителів українською мовою. Для реалізації цих завдань у 1816 році І. Могильницький згуртовує українських священиків у просвітнє товариство, яке сам і очолює. Він також ініціює заснування дяківчительського інституту в Перемишлі, в якому був директором і викладав логіку. Для шкільних потреб І. Могильницький створює низку підручників українською мовою, зокрема “Навка христіанскаа

по радѣ катихизма нормалнаго...” (Будин, 1815), “Бѣкварь славено-русскаго языка” (Будин, 1816, перевидання 1819, 1837), “Катехизисъ малый для ѳчилищъ парафіяльныхъ” (Львів, 1817, 1827), “Повинности подданныхъ къ ихъ монарствѣ во ѳпотребленіе ѳчилищъ парафіяльныхъ” (Львів, 1817). Вся ця організаторська, наукова, педагогічна, просвітня діяльність дала свої плоди. Акад. М. Возняк відзначав: “Мимо перешкод з різних боків удалося Могильницькому при помочи деяких ідейніших і більше освічених священиків довести до такого становища народнього шкільництва в Перемишльській єпархії, що там було в 1833 р. на 697 парохій 385 парохіяльних шкіл, 24 тривіальних і одна головна в Лаврові. До заслуги Могильницького на ролі народнього шкільництва в Галичині віднісся з признанем цісар, надаючи йому за се 1818 р. шляхоцтво” [3, 122].

І. Могильницький відзначався добродійністю і меценатством. Будучи бездітним, приймав разом із дружиною у свій дім на виховання дівчат-сиріт із віддаленої родини, опікувався ними, на свої кошти видавав їх заміж за вивчених богословів. Помираючи, заповів свій будинок у Перемишлі греко-католицькій капітулі на стипендії для 15 бідних учнів Перемишльської гімназії, сиріт і дітей священиків.

Помер І. Могильницький 12 (за новим стилем 24) червня 1831 року від холери [4, 132–134].

З погляду науково-педагогічного найбільш вагомим доробком І. Могильницького були “Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ” (далі “Відомість” і “Грамматыка Языка славено-русскаго” (далі “Грамматика”). Передумови

написання обидвох лінгвістичних розвідок відомі [див.: 5,33-79], немає необхідності тут на них зупинятися, зауважу лише, що вони появились внаслідок тривалої боротьби І. Могильницького за збереження церковнослов'янської мови в релігійній сфері, за право українців Галичини вчити дітей у школі, створювати для них підручники, готувати учителів рідною мовою.

“Грамматика” була готова до друку вже у вересні 1823 року, наступного року одержано дозвіл на її друк, проте вона з не цілком ясних причин свого часу так і не була надрукована [5, 33-52]. Як припускає В. Мокрий, це сталося з вини митрополита М. Левицького, поляка з походження, але греко-католицького віросповідування, котрий як священник уніатської церкви, шануючи її традиції і мову, виступав за збереження українцями церковнослов'янської мови в конфесійній літературі. Проте, коли видавнича діяльність створеного І. Могильницьким товариства викликала спротив поляків і “коли в справі цієї згадав Левицького Папа римський, який гостро критикував статут товариства, то Левицький міг зволікати з виданням граматики Могильницького” [6,21].

Вперше “Грамматика” була опублікована М. Возняком у Львові в 1910 р. [7]. З огляду на це вона не мала великого впливу на розвиток граматичної думки, хоч її рукопис був добре відомий в середовищі західноукраїнської інтелігенції, його знали й використовували наступні автори граматики руської мови першої половини і середини ХІХ ст.

Щасливішу долю мала “Відомість”, хоч

повністю вона була опублікована М. Возняком разом з “Грамматикою” як передмова до неї. Повний переклад “Відомості” польською мовою свого часу здійснив Л. Набеляк, але він теж залишився у рукопису, натомість перекладач опублікував у “Czasopismie naukowem” бібліотеки Оссолінських у 1829 р. переклад польською мовою із значно скороченого німецькомовного варіанту “Відомості”, підготовленого, як припускав М. Возняк, самим І. Могильницьким. Ця скорочена редакція польського перекладу “Відомості” була перевидана 1837 р. у Відні та 1848 р. у Львові. У січневому номері “Журнала Министерства народного просвещения” за 1838 р. появилася переклад російською мовою під назвою “О русском языке”, а в 1856 р. П. Куліш надрукував його в ІІ томі “Записок о Южной Руси” під заголовком “О древности и самобытности южнорусского языка” [7, V-VIII].

Таке зацікавлення “Відомістю” пов'язане з питаннями, які порушувались у ній і виходили за рамки чисто філологічних інтересів: її автор поставив собі за мету науково обґрунтувати, що українська мова є окремою слов'янською мовою нарівні з польською, російською, чеською та іншими слов'янськими мовами, а її носії – це окремий народ зі своєю самобутньою історією і культурою.

Відкриває “Відомість” параграф, у якому І. Могильницький розглядає проблему самобутності й окремішності української (в авторській термінології – руської) мови в слов'яниці. Він звертає увагу на те, що українську мову називають

по-різному, з чого “виникнула каламутня понятій, же уже Русини самому трудно повѣсти що имена: **народъ рускій, мова руска значать**” (с.1)*. Аналіз автора розвідки поглядів відомих науковців, письменників на українську мову показав, що на початку XIX ст. про неї або взагалі не згадували, тим самим заперечуючи її існування, або відмовляли їй у самостійності й рівноправності з іншими слов'янськими мовами. Українську мову не відрізняли від церковнослов'янської, розглядали як просторіччя російської чи польської мов, або трактували як варварський діалект, “повітовщину” польську, як родове поняття, якому підпорядковані види – діалекти великоросійський, малоросійський і білоруський тощо.

З огляду на велику термінологічну розбіжність у визначенні поняття “руська мова” І. Могильницький, спираючись на міркування Г. Копітара про те, що граматики є аналітично-історичним звітом, у якому головну роль відіграють факти, а не розумування, спочатку чітко розмежовує “мѣшаные до нынѣ або одно за другое браные понятія: языкъ рускій и языкъ россійскій” (с.5). Зауваживши, що слова **мова, языкъ, діалектъ** безъ стислой логической розницѣ въ томъ самомъ значеню уживанье бывають”, автор “Відомості” запропонував розрізняти **діалект** і **язык** в такий спосіб: “И такъ, скоро мову ческу, полску, россійску, руску къ мовъ коренной славянской относимо, то реченые мовы властвывъ діалектами межи собою звати треба. Коли зась

* Тут і надалі цитати подаються за виданням М. Возняка, див.: Українсько-руський архів. – Львів, 1910. – Т. V. Цифра в дужках вказує сторінку.

безъ отношеня того мову, яку звемо, або обокъ инныхъ языковъ яко то: **нѣмецкого, латинского** кладемо, тогда мова, имя языка слушнѣ прибирае” (с. 6).

Після таких попередніх пояснень І. Могильницький переходить до обґрунтування положення, що руська мова чи діалект є окремою слов'янською мовою нарівні з іншими – польською, чеською, російською і т.д. Як окремий слов'янський народ, український народ має свою мову. “**Народъ рускій єсть племенемъ и отраслю рода славенского, якъ каждый инный народъ славенскій. То само о языкѣ рускомъ розумѣти належитъ**” (с.6). На думку автора розвідки, народ може втратити незалежність і самостійність, але це ще не означає втрати його мови. Як резонно зауважує І. Могильницький, чехи чи угорці від того, що не мають власної держави, а є підлеглими Австрійській імперії, не перестали ними бути. “Въ той самой колѣи найдуеся теперъ **народъ рускій**, въ частехъ подъ поединчими або цѣлкомъ подъ rozmaитыми панованиями уважанный”, – робить висновок автор “Відомості”.

Давність, досконалість і слава мови не обов'язково відповідають сучасному стану її носія – народу. Сила і слава давньої Греції чи Риму – далека історія, не залишилось і сліду від їх панування, але грецька й латинська мови в нічому своїй знаменитості не втратили. Щось подібне, на думку І. Могильницького, сталося і з українською мовою: “Зникла передъ кілька столѣтїи съ круга земного заложена Володимиромъ В. **Монархія руска, но осталася до нынѣ** въ племені рускомъ **мова руска обокъ языковъ племенъ славенскихъ,**

теперъ имя народа російского, полского, ческого носячихъ” (с.7). Багато доказів відмінностей народу і мови руської від інших слов'ян містять урядові листи, особисті свідчення достовірних авторів своїх і чужих і теперішнє мовлення українського народу. З цим не рахуватися може хіба той, хто правди не знає або упереджено ставиться до українського народу, – підсумовує автор статті.

Усі наступні параграфи “Відомості” підпорядковані основному завданню: усебічно аргументувати висунуте положення про самостійність української мови, її рівноправність у колі слов'янських мов.

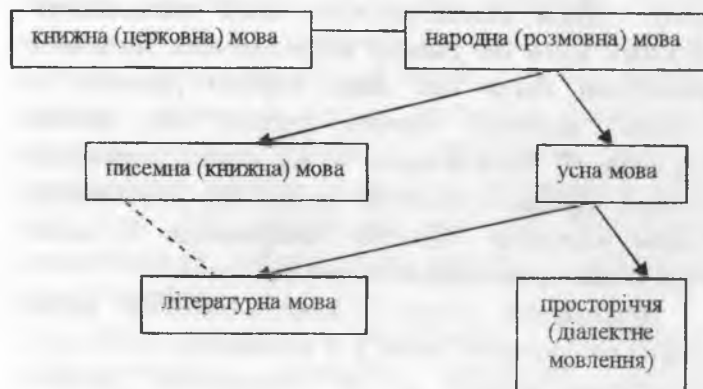
Так, охарактеризувавши процес входження українських земель до складу Литовсько-польської держави, І. Могильницький зауважує, що поляки завжди відрізняли руську мову, з одного боку, від польської, а з іншого, – від російської. Ватикан, якому чи не найбільше залежало властивими їм іменами називати народи корони польської, визнавав окремий руський народ, Папа римський у своїх писаннях чітко розрізняє українців від інших слов'ян.

Руська мова не завжди була тільки усною мовою українців Польщі, вона була мовою правління, діловою мовою Литовського князівства, мовою української знаті. Це підтверджують Статут Великого Князівства Литовського, судові позови, маніфести, акти, королівські привілеї, декрети і статuti, писані українською (руською) мовою. Те, що така давня й розвинена українська мова занепала і вийшла з загального вжитку, залишившись просторіччям дрібної сільської

шляхти та простолюдина, криється в історії народу. “Доля языка руского подъ панованемъ полскимъ ажъ до упадку Королевства полского неразрѣйна была от доль народа руского. – Пригоды, яковыхъ народъ рускій от часовъ Зигмонта III досвѣдчалъ, и на языкъ народный влиявали. Пришло было до того, же родовитые Русины власного племени запиралися и мовы отцей своихъ встыдатися почали” (с.24).

Вражають думки І. Могильницького щодо української книжної мови у її відношенні до усної і церковнослов'янської в їх історичній ретроспективі, бо і сьогодні вони цілком прийнятні. Він справедливо відзначає більшу близькість слов'янських усних і писемних мов в XI-XIII ст., ніж сучасних і теоретично вибудовує чітку систему співфункціонування різних виявів мови: “Діалектъ [перекладу Біблії, здійсненого Кирилом і Мефодієм – В.І.] книжнимъ званый, властвѣ церковнымъ звати треба... Народный зась діалектъ знову двояко уважати належить: то естъ яко мову устну, поточну (просторѣчїе) и яко мову въ писмахъ уживану... Діалектъ устный знову двояко уважати треба: а) В устахъ челоуѣка посполитого (на селахъ) такъ, якъ ся го от отца и матере навчилъ и тотъ властиве матернымъ то естъ просторѣчїем зовеся, або б) въ устахъ людей, которые читанемъ книгъ природный устный ихъ діалектъ на книжный перемѣнили. Тотъ остатный діалектъ устный всѣ свойства діалекта книжного мае” (с.38).

Схематично запропонована інтерпретація мала б такий вигляд:

Книжна мова, як намагався довести І. Могильницький, однакова не тільки в Україні, а й у Білорусі ще з XIII ст. Що ж до розмовної мови, то й тут, незважаючи на певні відмінності, “смѣло твердити можна яко на бѣлой і малой Руси единако и тымъ самымъ діалектомъ говорять” (с.39), адже ж не ділиться польська мова на окремі мазурську, краківську, гуральську мови.

Ще одним доказом єдності руської мови у названих землях є “письма рускіе”, видані у Вільно, Острозі, Львові, Києві, Заблудові, Стратині, Почаєві, Уневі. Крім книг для потреб церкви, писаних старослов'янською мовою, багато книжок духовного і світського змісту друкують народною мовою. Мову цю “безъ всякого епитета” руською звано (с.39-40). Порівняння мови цих видань дало підстави І. Могильницькому зробити висновок, що крім незначних відмінностей щодо вживання голосних е, ѣ, я, вона та сама, місце й час видання на ній не позначилися. “Съ того теды незаперечное

заклученіе, же діалектъ въ земляхъ рускихъ подѣ именами малои, червонои, бѣлои и чернои руси знаныхъ, еденъ и тотъ самъ былъ” (с.40). Не дивно, що аж до XVIII ст. у цих землях українську мову називали мова руська, язик руський, а про мови малоруську, білоруську й чутки не було. Для унаочнення спільної книжної руської мови для українців і білорусів дається перелік друкованих нею книг від “Привілею князя Лева від 1292 року” і “Статуту Великого Князівства Литовського” до “Енеїди” І.П. Котляревського і “Граматики” О. Павловського. Поділ книжної мови на малоруську й білоруську, на думку автора “Відомості”, випливає не з їх різниці, а з різниці руських земель і їх жителів.

Обстоюючи самотність і рівноправність української мови, І. Могильницький рішуче виступив проти концепції, згідно з якими українська мова є діалектом польської чи російської мов. “Язык рускій не ровнѣ борш нежелш полскій явилъ и образомъ славенского и греческого развивался” (с.49). Це не означає, що в своєму розвитку українська мова не зазнала впливу польської, як і навпаки – українській мові польська завдячує своєю чистотою, багатством та складом.

Найбільшою заслугою статті І. Могильницького стала сама постановка питання: українська мова є такою ж самотньою мовою, як і інші слов'янські мови, рівноправною з ними, а тому заслуговує не тільки на визнання, а й на широке запровадження у всі сфери життя українців – у побут, у літературу, в освіту, в науку тощо. “Такі гадки про руську мову були в р. 1829

новиною трохи чи не для кожного освіченого галицького русина. В Галичині до того часу ширший загал руський не чув такої рішучої оборони руської мови ні від своїх учених ні від чужих" [8, 14]. Звичайно, далеко не все з "Відомостей" прийняте у сучасній лінгвістиці. Власне це була перша українознавча лінгвістична розвідка в Галичині. Мовознавство того часу щойно стиналося на ноги, ще не були опрацьовані спеціальні науково-лінгвістичні методи дослідження, часом авторів бракувало відповідних знань, надійніших аргументів, у полемічному запалі він міг дати неадекватну оцінку певному явищу. Однак "Відомість" І. Могильницького своєю місію виконала – вона розбудила зацікавлення у вітчизняних і зарубіжних учених до проблем української мови в Галичині і на Наддніпрянщині та започаткувала тривалий і складний процес визнання її захисту рідного слова.

Останній раз друкована майже століття назад "Відомість" з огляду на її лінгвістичне й суспільно-культурне значення давно заслуговує на нове перевидання. Дана публікація здійснена за виданням "Відомості" Михайла Возняка в V-му томі "Українсько-Руського Архіву" 1910 року, яке теж уже стало бібліографічною рідкістю. Вона враховує і результати тієї копійної текстологічної праці, яку зробив Михайло Возняк у своєму виданні. Разом із примітками самого Івана Могильницького та нашими вони унеможливили посторінкове розміщення приміток, як це було у виданні 1910 року, і спричинили їх подання у кінці розвідки. Спочатку подаються коментарі самого Івана Могильницького, які, до речі, він і планував як

додаток до своєї праці, потім – примітки Михайла Возняка, насамкінець – примітки упорядника теперішнього видання. У тексті "Відомості" вказівка на відсилання до перших із них ідентифікується арабськими цифрами, других – арабськими цифрами із зірочкою, третіх – римськими цифрами.

У зв'язку з тим, що передмова Михайла Возняка до "Відомості" містить кваліфіковану оцінку першої українознавчої лінгвістичної праці в Галичині та цікаві дані з історії її написання та видання, які не втратили своєї пізнавальної й наукової вартості й нині, в нашому виданні подаємо й її. Мова Івана Могильницького та Михайла Возняка збережена максимально точно, виправлення торкнулися тільки певних правотисних норм.

1. Іраїда Герус-Тарнавецька. "Азбука і абецадло" (Роль М. Шашкевича у формуванні українського правопису і літературної мови в Галичині) // Шашкевичіана: Нова серія. – Львів-Броди-Вінніпег, 1996.

2. Герман Бідер. Українська мова в Габсбурзькій монархії (1772–1918 рр.) // Мовознавство. – 1997. – №1.

3. Михайло Возняк. Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. // ЗНТШ. – Т. LXXXIX. – 1909. – Кн. III.

4. Іван Левицький. Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в рр. 1772–1800 і розвій русько-народного шкільництва в рр. 1801–1820 // Матеріали до

Руси XVIII і XIX віку: Збірник історично-філософської секції НТШ. – Т.V. – Львів, 1902.

5. Михайло Возняк. *Студії над галицько-українськими граматами XIX в. // ЗНТШ. – Т. XC. – 1909. – Кн. IV.*

6. Włodzimierz Mokry. *“Ruska Trójca”*: *Karta z dziejow życia literackiego Ukraińców w Galicji w pierwszy połowie XIX wieku. – Kraków, 1997.*

7. Див.: *Українсько-руський архив. – Львів, 1910. – Т.V. – С.V–VIII.*

8. Осип Маковей. *З історії нашої філології: Три галицькі граматики (Іван Могильницький, Йосиф Левицький і Йосиф Лозинський) // ЗНТШ. – Т.LI. – 1903. – Кн. I.*

ПЕРЕДМОВА

Найбільше освіченим і найбільше свідомим українцем Галицької землі в перших трьох десятках літ 19-ого віку був, безперечно, перемиський канонік Іван Могильницький. Сей чоловік, який заснував у Перемишлі 1816 р. перше просвітне українське товариство одинокої тоді інтелігенції, яка почувала себе руською, себто священиків, і став головою сього товариства, що заложив у Перемишлі дяківський інститут, з якого іменем зв'язані початки нашого народного шкільництва та його народний характер, як на свій час, одним словом, без якого не можна би подумати про Перемишль як про перший осередок українського культурного життя в Галичині, не має ні заслуженої біографії, ні тим більше заслуженої оцінки його вкладу в нашу культурну працю. Без Могильницького не був би Снігурський тим, чим він став під впливом Могильницького для сучасного нашого культурного руху, а Михайло Левицький почувався до руськості доти, доки мав під боком Могильницького. Перші проповіді нашою мовою у Перемишлі, перші наші шкільні підручники, оборона прав нашої мови в шкільництві – все те майже в цілості діло дуже працювотого, енергічного й ідейного каноніка.

Попри організаційну працю находив Могильницький також час для духової роботи. Ся остання ішла в двох напрямках, по-перше, ладив Могильницький шкільні підручники: буквар, катихизм тощо, куди треба вчислити й рукописну його логіку п. з. “Логическая Наставленія” з допискою “Совершихъ 6 апріля 1819 Могіл”. (Ся

логіка зберігається у Національним музеї у Львові), а потім займався лінгвістичними дослідженнями й виготовив славно-руську граматику та “Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ”. Розвідку, яка мала стати передмовою до граматики, переклав Набеляк на польську мову, але повний переклад позостав по нині в рукописи, а друком появився зладжений ним же переклад зі скороченої редакції німецької, виготовленої, мабуть, самим Могильницьким, в “Czasopismie” бібліотеки Оссолінських. Сю скорочену редакцію у польським перекладі передруковано двічі, а саме 1837 р. в Відні й 1848 р. у Львові та переложено на великоруську мову й видруковано п. з. “О Русскомъ языкѣ” в січневій книжці “Журнала Министерства Народнаго Просвѣщенія” за 1838 р. Звідси й передрукував статтю Могильницького Куліш в другім томі “Записок о Южной Руси” п. 4 “О древности и самобытности южно-русскаго языка”. Зато грамика Могильницького не мала й такого щастя, хоч видання її домагався уже Маркіян Шашкевич, не вчисляючи пізніших і ще недавніх голосів. Щойно завдяки зичливому прийняттю Впов. Проф. М. Грушевським проекту видання філологічних праць Могильницького появляються отсе й “Вѣдомѣсть”, хоч хронологічно пізніша (1829), але логічно як передмова, випереджаюча граматику, на першій місці, і грамика, готова вже 1823 р.

Відсилаючи цікавих довідатися дещо більше про Могильницького та його філологічні роботи, їх генезу, аналізу й значення до своєї праці “Студії над галицько-українськими грамиками ХІХ в.”, друкованої в “Записках” нашого Товариства (почавши від 89 т.), я обмежуся тут на

поясненні своєї редакційної роботи. Тексти друкуються гражданкою, замість подвійних а навіть потрійних букв уживаються поодинокі, а надстрічні знаки опускаються, з виїмкою наголосів. Що в рукописах писано червонилем, відмічено се також у друці. Текст “Вѣдомости” треба було відбудовувати на основі рукописів бібліотеки Оссолінських під ч. 483 і Народного Дому під ч. 232. Текст бібліотеки Оссолінських оправлений разом із неповним німецьким текстом у скороченій редакції і повним польським перекладом Л. Набеляка, тільки з деякими пропусками, в одну книжку. Рукопис музею Петрушевича в Народнім Домі – се збірка розрізнених аркушів, деяких в двох і трьох примірниках, які одначе не представляють повного тексту. Обі рукописи повні поправок і менших або більших дописок самого Могильницького. Зрештою тексти тут і там писані під диктат якоюсь неграмотною рукою, тому аж роїться від похибок так, що цитати, передусім латинські, німецькі або французькі, стають просто неможливими. З огляду на так велику непоправність тексту “Вѣдомости” Могильницького взяв я в основу текст бібліотеки Оссолінських, зіставив його з бруліонами бібліотеки Народного Дому, утворив тим способом один текст, а відміни подав у паралелях. Цитати справив я на основі цитованих книжок, а як се було неможливе з недостачі книжки, старався спровадити їх до можливої форми. Мову розвідки полишив я незміненою, тільки на основі його власного правила в грамиці і зроблених спостережень над його власноручними поправками й дописками уживаю як закінчення 2 відм. одн. прикметників жіночого

роду **и**, як де заблукалося **й**, а як закінчення 2 відм. одн. прикметників муж. й сер. роду **ого**, хоч часом є **аго**, за то в граматиці, переписаній для друку, лишаю і такі випадки, хоч їх не конечно треба класти в вину Могильницького. В цілім томі віддаю **Ѡ** через **от**, скрізь на підставі правописних правил Могильницького вводжу на початку сьова **є**, а рівнозвучний самозвук на кінці означаю через **е** (пановане = пановане), доповнення і зайві річи даю у скобки, а інтерпункцію справляю настільки, наскільки се конечно до правильного розуміння тексту. Таких справок, як Бандтке зам. Бандке в рукописи або “мову руску”, коли сенс вимагає “мова руска”, навіть не зазначую, бо в таким разі текст був би невігідним до читання.

Ще одна замітка. В розвідці Могильницького є густо-часто відсилки до цитат з книжок, взірців мови з поодиноких століть і документів, що все мало найти місце в додатку до розвідки, чомусь в роді хрестоматійки з доказового матеріалу Могильницького. Сі цитати, нераз на кілька сторін довгі, повиписувані в більшій часті з загальнодоступних книжок, були би в цім виданню непотрібним баластом, їх і так недостає цілком в рукописи бібліотеки Оссолінських, а тільки деякі найшлися в рукописи бібліотеки Народного Дому. Документи, на які покликується Могильницький в задуманім додатку, надіюся найти з часом як залучники до відомого меморіалу членів Українців шкільної комісії з 16 листопада 1817 р. не тільки в обороні української народної школи, але загалом української мови зі становища правно-державного, історично-національного й культурного. Відсилки до таких цитат зазначую черговими числами в

скобках. Заголовки книжок, які наводить Могильницький в § VI, справляю настільки, щоби було пізнати рід і дату видання. Межи ними згадується і “Енеїда” Котляревського з 1808 р., з якої повиписував Могильницький для згаданого додатку ці уривки: Побачила Юнона сь неба – Стригнула, де Еоль живь (ст. 3); Здоровь, Еоле, пане свату! – Тобѣ я далибогь що дамь (ст. 4); Еней вже сь хмелю проспався – И черный шелковый платокь (ст. 18); Въ Енея заболѣли ноги – Подь лавковь до свѣта спав (ст. 47); Єдень сь троянскої громады – Насупившия все мовчавь і Бувавь и въ Шлонску за волами – Ни въ чимь не бувь страхополохь (ст. 68).

Крім справлення двох зіпсованих латинських цитат з граматики Добровського, додання тут і там конечного лучка над **и** для означення **й** і сказаного про інтерпункцію, не позволив я собі на ніякі відступлення від рукописи граматики. Та що в Національнім музею ім. Ан. Шептицького зберігаються аж два рукописні примірники граматики, один, що був в руках цензора Копітара,* з поправками Могильницького, а другий переписаний з попереднього з великою педантерією для друку, узглядив я при робленню коректи обі рукописи **й** де була очевидна похибка, брав поправніший вислів з другої рукописи. Сторони цитовані після примірника, переписаного до друку.

* На вклеєній картинці перед заголовком міститься ця записка: “K. Hofstelle aus Lemberg ad N-o 10129/823. Dem H. Zensor Kopitar zur Zensur über die Zulässigkeit zum Druck. d. dt. 7. Xber 1823. Олівцем дописано: ad 8568/1823.

Почуваюся до обов'язку зложити сердечну подяку управам Національного музею та бібліотек Оссолінських і Народного Дому у Львові за ввічливе уділювання мені рукописів до використання, а спеціально Д-ру Іл. Свенціцькому та Проф. К. Студинському за щире й охоче улекшення мені сього користання.

У Львові, дня 13. цвітня 1910.

М. Возняк

Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ^{1*}

(ст. 2) *Język jest własnością narodu i nikt nie powinien zapominać mowy Ojców swoich. Czacki, O Lit. i Pol. prawach Tom I. s. 53.²*

(ст. 3)

§ 1.

Означене понятія: язык, діалектъ рускій.

Межи всѣми *славенскими* діалектами жадень може толико, що *языкъ рускій*, rozmaitychъ именъ не носиль, и жадень може такъ от чужостранныхъ и побратимскихъ писателей запознанымъ не былъ. Съ того выникнула каламутня понятій, же уже русинові самому трудно повѣсти, що имена: *народъ рускій, мова руска* значать. На доводъ того приводимо мнѣнія о мовѣ русской знакомитшихъ писателей. Нѣкоторые писатели, приводячи rozmaitye діалекты народовъ славенскихъ, мову *руску* цѣлкомъ съ ряду діалектовъ славенскихъ опускають¹.

(ст. 4) Языкъ *рускій* за едно и то само съ языкомъ (ст. 5) славенскимъ (церковнымъ) брано².

Языкъ *рускій* якъ просторѣчье *россійское* уважаний³.

Мнѣніемъ нѣкоторыхъ языкъ рускій былъ *мѣшаниною славенского, россійского й полского* языка⁴.

(ст. 6) Языкъ рускій былъ также *варварскимъ* діалектомъ названий⁵.

Языкъ рускій яко родъ уважанный, которому діалекты: великороссійскій, малороссійскій, бѣлорусскій яко виды подложены ⁶.

(ст. 7) Языкови рускому имя *повѣтовщины* полскои давано ⁷.

Мова руска часто также назвиско языка (діалекта) *малороссійского* носить ⁸.

(ст. 8) Но также мовѣ руской властивое имя *просторуской* безъ всего придомку давано было ⁹. Наостатокъ нѣкоторые нѣмецкіе писатели народъ рускій, мову руску, незнаными до тыхъ часъ именами *Russnaken, Russnakische Nation, Russnakische Sprache*, мѣсто *Ruthener, Ruthenische Nation, Ruthenische Sprache* называти почали ¹⁰.

(ст. 9) Нежели приступю до приведеня причинъ умѣшеня *мовы руской* въ ряду инныхъ мовъ (діалектовъ) славенскихъ, значен'е именъ: *народъ рускій, языкъ рускій* опредѣлити належить.

Уникаючи замѣшаня, якое уживане того самого имене въ розмаитомъ значеню конечно за собою тягнути мусить, при означеню; што чрезъ назвиско *народъ рускій, мова руска* розумѣти належить, тримаюся овои основателной правды, котору *Копитаръ*¹ въ предословіи Граматики, еяже напись: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain* >< Laibach, 1808 за основаніе каждого граматического вывода кладе, слови: *Grammatik ist analytischer historischer Bericht über eine Sprache; Facta entscheiden hier, nicht Rasonnements*. То есть: *Грамматика есть аналитическимъ историческимъ данемъ справы о яковой мовѣ, ту дѣла, не умствования споръ кончатъ*.^{3*} Скоро ся теды яково мнимане о *народѣ и язицѣ рускомъ*

грунтуе на *видочныхъ и достовѣрныхъ свѣдоцтвахъ историческихъ, и на невоитливыхъ постерженяхъ*, то таковое *правдиво и властиво*, противнѣ *неправдиво*,^{4*} *невластиво* есть. На прилежающей особой таблицы I представляю *правдивые, властивые тосамозначные*, также *неправые, невластивые, новые и старые*^{5*} назвиска *русского* и *россійского* языка. По обозрѣніи томъ наступующимъ образомъ мѣшаные до нынѣ або едно за другое браные понятія: *языкъ рускій* и *языкъ россійскій* опредѣляю. Языкъ *рускій* отповѣдае полскому властивѣ: *język ruski, dialekt ruski, mowa ruska*, невластивѣ *język białoruski, małoruski*. Россійскому властивѣ: *языкъ рускій*, невластиве *малорускій* (*малороссійскій*), *бѣлорускій*. (ст. 10) Латинскому властивѣ: *lingua Ruthena*¹¹ Нѣмецкому властивѣ: *Ruthenische Sprache, Mundart*, ложно: *Russnakische Sprache, Russnakische Nation*. Языкъ *россійскій* (нынѣшний) отповѣдае полскому властивѣ: *język rossyjski*, нѣмецкому властивѣ: *Russische Sprache*, латинскому *lingua Russica*.

(ст. 11) Слова: *языкъ, діалектъ*, въ томъ самомъ значеню, въ котромъ ихъ инные писатели уживають, и я ту беру. И такъ, скоро мову *ческу, полску, россійску, руску* >< къ мовѣ коренной *славянской*^{6*} относимо, то реченые мовы властивѣ *діалектами* межи собою звати треба. Коли зась безъ отношеня того мову яку зовемо, або обокъ инныхъ языковъ яко то: *нѣмецкого, латинского* >< кладемо, тогды мова, въ первомъ припадку діалектомъ звана, имя *языка* слушнѣ прибирае. Наостатокъ уважати треба, яко понятія: *мова,*

языкъ, діалектъ, безъ стислой логической розницѣ въ томъ самомъ значеню уживаные бывають.

Тое предположивши, приступую уже до показаня, яко *мова руска* або *діалектъ рускій* въ ряду обокъ: *Полского, Россійского, Ческого, Илирійског^{II}, Карніолског^{III}* > < мѣсце⁷ мае.

Народъ рускій есть *племенемъ* и отраслею рода *славенског^o*, якъ *кождый* инный народъ славенскій. То само о языкѣ рускомъ розумѣти належить. Може *народъ* якій пострадати политичное значеня и самостояніе, но *племя* и *мова* остаются *власностями* народовыми змѣнѣ не подпадаючими. Старожитность бовемъ, слава и досконалость языка не все обок теперишной славы и силы народной стоить. Нема уже слѣду силы и славы *греческого и римского* панованя, но языкъ греческій и римскій въ ничомъ своей знакомитости не втратилъ. Много противнѣ повстало потужныхъ імперій и державъ, ихже языкъ въ мѣру политичной ихъ силы и славы досконалень (ст. 12) былъ и знакомитымъ ставался. Ровнѣ того або инное панованя племени, от якого тотъ або овъ народъ походить, неперемѣняе. И такъ; коли народъ *ческій, карніолскій, угерскій* > < одному подлеглие суть панованю славной імперіи *Австріацкои*, то неперестали для того *чехи, карніолцы, угры* > < быти и зватися *чехами, уграми, карніолцами* > < Въ той самой колѣи найдуеся теперь *народъ рускій*, въ частехъ подъ поединчими, або цѣлкомъ подъ розмайтими панованями уважанный. Зникла передъ кил'ка столѣтїи съ круга земного заложена Володимиромъ В. монархія Руска, но осталася до нынѣ въ племени рускомъ *мова руска* обокъ

языковъ племень славенскихъ, теперъ имя народа *россійског^o, полског^o, ческого* > < носячихъ. Многіе и достаточные къ доказательству *различія* народа и языка *руского* от помянутыхъ народовъ и діалектовъ доводы замыкають въ собѣ врядовые писма, личные свѣдоцтва достовѣрныхъ Авторовъ^{8*} народнихъ и чужоцтранныхъ, и само^{9*} *просторѣчіе* народа *руского*. Въ тыхъ жродлахъ черпаючи, кладемо ту предложеня, которыхъ правду тотъ ено перечити може, хто исторіи не свѣдомый, або кому *предосужденя* о народѣ *рускомъ* правды вызнати не допускають.

§. II.

Рускій народъ складаль *знакомиту часть* бывшего *Королевства Полского*.

Королевство Полское составляли негдысь три народы; тые были:^{10*}

(ст. 13) а) *Народъ полскій*, Narod Polski

б) *Народъ литовскій*, Narod Litewski

в) *Народъ рускій*, Narod Ruski.

Мала Русь.

Заложена Володимиромъ В. монархія Руска, которой столицею было мѣсто *Кіевъ*, чрезъ неустанный дѣлъ и незгду княжатъ русскихъ распалася на двѣ знакомитшіе части, то есть; на часть *полуночну* (сѣверну) и *полудневу* (южну), часть полуночна *Русь (Россія) Велика*, часть полудешна *Мала Русь (Russia minor)*^{11*} звана была¹². Не першій то есть прикладъ на *Руси* называня части одной великою, а другою малою. Королевство *Полское* также такъ дѣлено. Была бовемъ *Велика* и *Мала Полска* (Wielkopolska, Małopolska, Polonia maior, Polonia minor). Знакомита часть *Малой Руси*, (ст. 14) также подъ именемъ: *Червоной (Красной) Руси*¹³ (Russia rubra) звана, осталася подъ панованемъ княжатъ русскихъ, которыхъ столица была мѣсто *Галичь*. От того мѣста нинѣшное королевство *Галиціи*^{12*} имя веде. По розмаитыхъ щасливыхъ и нещасливыхъ, славныхъ и ганебныхъ перемѣнахъ, яковыхъ Маларусь, властивѣ Червона Русь^{13*}, подъ панованемъ Великихъ Княжатъ Рускихъ, межи

которыми *Даніиль Романовичъ* имя короля Галицкого носилъ, Королей Угерскихъ, въ части Великихъ Княжатъ Литовскихъ дознала, наостатку чрезъ поляковъ завоевана. Прилагаемо ту опись остатечного паденя княжества Галицкого, вынятый съ IV Тому *Исторіи Государства Россійского* чрезъ Карамзина^{IV} (2). Полскій король *Казимиръ* по доконаномъ завоеваню земель русскихъ, негдысь от Галича и Короны угерской завислихъ^{14*}, таковыя на *воеводства*; имена: Województwo ruskie (Ziemia Halicka, Przemyślska, Sanocka), Woiewództwo Bełzkie носячіе, подѣлилъ, по знесеню давныхъ русскихъ правъ онымъ тогдашныя права полскіе, также межи инными и *право магдебурское* надаль и полску форму правленя завель. Широко и по достовѣрнымъ свѣдоцтвамъ описуе випадки тые *Енгель*^V въ сочиненіи: Geschichte von Halitsch und Wladimir, von Johann Christian Engel. Halle 1796. Хотячихъ достатечну (ст. 15) вѣдомѣсть о доли народа нашего повзяти отсилаемо до помянутой исторіи^{15*}, также до давныхъ дѣписовъ полскихъ: *Длугоша*^{VI}, *Кромера*^{VII}, *Бѣвского*^{VIII} > < и до новшихъ сочиненій *Бандтке*^{IX}: Dzieie Królestwa Polskiego > < w Wroclawiu 1820. *Свеницкого*^X: Opis starozytnéy Polski przez Tomasza Swięckiego > < w Warszawie 1816.

Припалое реченымъ способомъ до короны полскои Великое Княжество (*Королевство*) Галицкое и часть землѣ подолскои не цѣлу *Русь полудневу*^{16*} складало. Много еще осталося земель русскихъ, о которые великіе Князы рускіе обохъ дѣлницъ, Вел(икіе) К(нязы) Литовскіе и королѣ Полскіе кровавые бои вели Землѣ таковыя позднѣйше подъ назвискомъ: *Украины, Подоля* и

Волиня, также *Бѣлои* и *Чорнои Руси* знаные, вразь съ *Кіевомъ* чрезъ литовцовъ завоеваные, съ Литвою до Короны полскои вошли. Мимо того соединеня *Литва* давные свои права^{17*} и форму правленя заховала. *Рускіе* напротивъ^{18*} землѣ една по другихъ, не безъ споровъ о томъ межи народомъ *литовскимъ*, *полскимъ* и *рускимъ* Коронѣ Полскои присвоены, ея уставами^{19*} правленые были.

Украина.

Казимѣръ Ягелончикъ, Кор(оль) полск(ій), перемѣнилъ 1470 в Княжество Кіевское въ воеводство (ст. 16). Чрезъ унѣю 1567 воеводство того коронѣ привернено^{20*} воеводство *Брацлавское* ажъ на Сеймѣ Уніовомъ 1569, а воеводство *Чернѣзовское* допѣро року 1635 повстало.

Подоля.

Подоля (Woiewództwo Podolskie). По розмаитыхъ о землю тоту съ Литвою спорахъ ажъ до 1430. край тотъ до Короны полскои прилучений, въ року 1434 въ воеводство перемѣненный, от того часу коронными уставами правленийъ былъ.

Волинь.

Волинь (Woiewództwo Wołyńskie) на помянутомъ Сеймѣ Унѣи 1569 за Жигмонта Августа Коронѣ подданный и въ воеводство перемѣненный. Заховаль однакъ Волинь *Статутъ*

литовскій и языкъ народный *рускій* въ правахъ и судахъ своихъ.

Бѣла и чорна Русь.

Кромѣ помененыхъ земель рускихъ, уставами полскими правленыхъ, осталася велика часть земель рускихъ до Вел(икого) Княжест(ва) Литовского належачихъ. Землѣ тые цѣлкомъ от Литвы завислые подъ назвискомъ *Бѣлои, Чорнои Руси* знаные, воеводство *Минское, Полоцкое, Витебское, Мстиславское* складали. Можеся зась для того *Бѣла Русь* звали, же тамъ (ст. 17) селяне въ бѣлыхъ одежахъ ходять, и бѣлые лисы и медведѣ найдуются. Землѣ до воеводства *Новгородского* нялежачіе *Чорну Русь* называно. Зри о томъ помянутый *Opis starożytnéy Polski Tom II. Str. 189. Dzieie Królestwa Polskiego Tom II. s. 3. р. S. Bandtkie*. Уважаючи розлеглость *земель рускихъ* и множество народа руского, южь то чрезъ Казимира, Короля полскои, завоеваныхъ, южь то съ Литвою до Короны полскои припалихъ, смѣло твердити можна; яко за панованя королев полскихъ съ дому Ягеллон'ского властивый *народъ полскій* одну, *литовскій* другу, а народъ *рускій* двѣ части, если не болше, Королевства Полскои складаль. Мимо еднакъ подлеглость народа руского Коронѣ полскои Королеве полскои и Речь посполита *народъ рускій* такъ, якъ и инные народы, Коронѣ той подлеглые, все *различали*. Доводомъ того суть:

1. Титулы королев полскихъ, которыеся: *великими Князями рускими* называли. Ото выпись самого титулу королев полскихъ. Им(я)р(е)к: божіею милостію Король полскій, великій Князь

Литовскій, *Рускій*, Прусскій, жомонтскій, мазовецкій, инфлянскій¹⁴ > <

(ст. 18) Скоро теды нѣтъ вонтпливости о бытности народа *литовского, пруского, мазовецкого* > < ихже Королѣ полскіе великими Князями меновалися, не можна также о *бытности* народа *русского* вонтпити.

2. Розмаитые привилеи королей полскихъ, уставы сеймовые, трактаты, въ которыхъ о народѣ рускомъ виразнѣ есть мова:

а) Выпись съ привилея кор(олевства) Пол(ского) Зигмонта Августа съ 1569: Przywilej Inkoorporacyi *narodu Ruskiego* званного: “*Ruska ziemia* wszystka z dawnych czasów od przodków naszych, królów polskich, *między innymi przedniejszemi członki* do korony polskiej iest przyłączona, której my obywatelów zaraz wszystkich i każdego z osobna ku Królestwu polskiemu *iako równych do równych, wolnych do wolnych ludzi, iako własny a prawdziwy członek ku własnemu ciału i głowie, w społeczność, w cześć i w własność* przywracamy i łączamy, z *innymi koronnymi obywatelami porównujemy, i one wszystkich wolności, swobód i zawołania korony polskiej uczestnikami czynimy, i bydź naydujemy*, a wedle *cnoty i godności* każdego a upodobania naszego, na urzędy zamków i *dworów* naszych przekładać i do (ст. 19) ławic Rad naszych *Xiążąt, Paniąt, Szlachtę i Rycerstwo, tak Rzymskiego, iako i Greckiego Zakonu będących*, przypuszczać, obiecuiemy i *powinni będziemy*” > < > <

b) Выпись съ привилея Зигмонта Августа съ року 1566 въ языкѣ латинскомъ даного, а Линде^{XI} на полскій переложеного: “Trzeci przywilej w tenże

Statut kazawszy wpisać na porównanie i objaśnienie wszystkich Stanów, i zarówno ku dostojenstwu tak Litewski, iako i *Ruski naród* przychodzić maia” > <

с) Выпись съ привилею к(ороля) пол(ского) Яна Казимира въ Варшавѣ 1659 року 30 януара выданого, якъ привилей тотъ въ переводѣ на языкъ россійскій въ сочиненію *Бантшишь Каменского*^{XII} подъ титуломъ: Исторія объ Уніи на л. 112. стоить: Янъ Казимиръ > < “Объявляемъ сею привилегією нашею, нынѣ и на всегдашнии времена: понеже соединене славныхъ *народовъ полского, литовского и руского* въ сей Речи Посполитой” > <

d) Выпись съ умовы, которася межи комисарями полскими и Гетманомъ Козацкимъ Выговскимъ за панованя Кор(оля) пол(ского) Яна Казимира въ Гадячу 16 септембра 1658 року стала:

1) Wolność zupełna będzie dla Religii Greckiej starożytniej, póki język *Narodu Ruskiego* (ст. 20) zasięga w Koronie, i w Litwie tak co do obrządków, cerkwi, zakonów, monasterów i t. d., jako też i do osiągnięcia urzędów dla jej wyznawców.

3) *Metropolita Kijowski* по латинским Arcybiskupie Lwowski, *Władcy Ruscy* Łucki, Lwowski, Przemyślski, Chełmski, Mściślawski по Biskupach Powiatów swych Łacinskiх *zasiądą w Senacie* > < > <

8) Rzeczpospolita Narodu Polskiego, Litewskiego i *Ruskiego* przywraca się do dawniej całości.

13) Wspólna nawigacyia na czarnem morzu dla trzech narodów: Polskiego, Litewskiego i *Ruskiego* > < Sam. Bandtkie. Dzieie Królestwa Polskiego Tom II. s. 361. *Świeckiego* Opis starożytniej Polski > < Tom II s. 174 i 148 > < *Engels* Geschichte der Ukraine, und

der Kosaken >< Halle 1796. s. 214 i 215. >< Пакта тые съ стороны Короля *Яна Казимира*, *Речи посполитой* на сеймѣ 1659 *потвержденные и заприсяженные* были, якъ свѣдчить книга правъ и конституцій коронныхъ.

е) Выпись съ Конституцій Сеймовихъ “Litterae confirmationis articulorum Henrico Regi antea oblatorum a Stephano Rege factae. Vide in Constit. R. Pol. for. 253 cum seqq. Stephanus Rex >< (ст. 21) >< Et quia in Corona *Gentis* Poloniae(.) Lithuanae, *Russicae*, Livonicae multi reperiuntur” ><

3. Никому запевне болше на томъ, якъ дворови *Римскому*, не залежало, подлежные Коронѣ полской народы властивымъ именемъ называти. Нихто съ посторонныхъ не могъ надъ Курію Римску певнѣйшихъ и грунтовнѣйшихъ знаемости^{21*} о внутрномъ станѣ Королевства Полского мѣти. Тотъ самъ однакъ дворъ Римскій народъ рускій *natio Ruthena, gens Ruthena* въ булляхъ и инныхъ писмахъ, съ канцеляріи Римской выходячихъ, называе. Коли зась мова была о народѣ російскомъ, то такому имя: *natio Moschorum. Moschovitica*, позднѣйше *natio, gens Russorum* давалъ! Выписы съ буллъ, бревій и конституцій Святѣйшихъ Папъ римскихъ:

Breve Pii II de A-o 1458 de Nona Septembris. Decens reputamus ><; Provinciam *Ruthenensem*, Superiorem (Calixtus Papa Praedecessor) dumtaxat... in duas partes Autoritate Apostolica divisit, nec non eadem *Ruthenorum* Ecclesia, quoad reliqua ><

Decretalis Benedicti XIV de 2-a Maii 1544. Inter plures >< Et quidem praeclara *Nationis Ruthenae* Merita Nobis comperta sunt >< Denique Michaellem III (ст. 22) Kioviensem Metropolitam

consentientibus reliquis *Episcopis Ruthenis*, in civitate Brestiae Concilium coegisse, in quo publica iterum, *Nationis Ruthenae* cum Sede Apostolica Unio decreta fuit ><

Breve Clementis VIII de 7-a Februarii 1595. Benedictus sit Pastor ille bonus >< >< litteras vestras et decretum de unitate cum Romana Ecclesia petunda >< clara voce legi iussimus, primum *Rutheno vestro Sermone*, deinde Latino ><

Bulla Clementis VIII 1595. Decet Romanum Pontificem >< Nos more pii patris ipsos, universum eorum clerum et populum *Ruthenae nationis* ><

Breve Pauli V a 1616. Ad perpetuam rei memoriam et ab aliquibus revocaretur in dubium, an clerus et populus *nationis Ruthenae* ><

Litterae Apostolicae Benedicti XIV ex 1756. Super familiam >< Qua propter cum satis compertum habeamus ordinem Monachorum S. Basilii Magni, apud *Inclytam Ruthenorum nationem* >< ><

Decretum Gongregationis de propaganda fide habitae die 24 Maii 1757. Cum R. Metropolita totius Russiae R. D. Caesarium Stobniewski, Abbatem Onuphriensem, in Archiepiscopum Smolenscensem, cujus Dioecesis in *partibus Moschoviticis* existit >< ><

(ст. 23) Таковыхъ свѣдоцтвъ множество найдуеся въ писмахъ Куріи Римской.

§. III.

Языкъ рускій бывалъ въ земляхъ рускихъ, Коронѣ полской подлежыль, не тылько просторѣчимъ^{22} народа, но также языкомъ правленя, а на дворѣ великихъ Княжатъ Литовскихъ и знакомитыхъ фамилій рускихъ языкомъ дворскимъ.*

1. Тое доказуе Статутъ Вел(ико)го Княжества Литовского, оригиналнѣ *по руску* написанный. Быль онъ правомъ не ено для В(еликого) Княжества Литов(ского), но и для инныхъ земель рускихъ, меновите: *Волинскои, украинскои и подолскои*. – По выразной уставѣ^{23*} Статута сего повинниа были всѣ sprawy *рускимъ языкомъ* отпраляти и всѣ судовые писма нимъ писати^{24*}. Свѣдчатъ о томъ достовѣрные Писатели Полскіе – Выпись съ Сочиненя Линде: О Statucie Litewskim *Ruskim* językiem i drukiem wydanym. Wiadomość przez Linde. W Warszawie 1816. Do siedmiu (мовить авторъ на л. 35) liczymy różnych wydań Polskich dzieła *oryginalnie* po Rusku napisanego i wydanego, dzieła to iest ustawy, która nie pozwala innych obierać Sędziów i pisarzów, tylko takich, coby pisma Ruskiego byli umiejętnymi (obacz rozdział 4, (ст. 24) artykuł 37); która na pisarza ziemskiego kładzie obowiązek (w rozdziale 4, artykule 1), “że ma po Rusku *literami i słowy Ruskiemi* wszystkie listy, wypisy i pozwy pisać, a nie inszym językiem i słowy”¹⁵. Zdziwиа ten niedostatek wydań i exemplarzów Ruskich drukowanych, zwłaszcza gdy Lew Sapieha w odezwie swojej do Stanów Wielkiego Xięstwa Litewskiego w Ruskim języku (co się też i przed Polskim wydaniem po Polsku znajduie)

zastanawia: “*Jeśli któremu narodowi wstyd praw swoich nie umieć, pogotowiu nam, którzy nie obcym iakim językiem, ale swoim własnym* (po Rusku do Rusi to mówi) *prawa spisane mamy, i każdego czasu, czego nam potrzeba ku odporu wszelakię krzywdy, wiedzieć możemy*. Odbywał się tedy sąd w języku Ruskim, a Rusini poczytywali sobie za prawo narodowe mieć ustawy nie w innym, lecz w swoim języku; tak albowiem brzmi artykuł 3. rozdziału 3: (ст. 25) Konfederacya (w roku 1573) z Polskiej Konstytucyi według prawa każdemu narodowi należącego na *Ruski* język przełożona, i *Ruskim pismem* w ten Statut wpisana od słowa do słowa tak się w sobie ma”.

Выпись съ сочиненя *Чацкого*^{XIII}: O Litewskich i Polskich Prawach, де авторъ въ I Томѣ на л. 53 такъ пише – *O używaniu języka Ruskiego* (w Litwie). (л. 48) “Część możniejszych, oddała się posłuszeństwu Kościoła Carogrodzkiego, a słuchała liturgii Słowiańskiej. *Język* więc *Ruski*, stawał się po nawróceniu Litwy dyalektem powszechniejszym. Tym więc językiem mówiono do sądu, i władzy. *Król, sędzia, i urzędnik* tak często odpowiadali. Statuta pierwszy, i trzeci pewnie pisane *po rusku* ><>< (л. 54) W wieku piętnastym *była pogarda języka Polskiego*. (л. 55) (Lecz) za synów Kazimierza Jagiellończyka zaczął język Polski, byдъ językiem dworu “(kobiet i towarzystw). (л. 56) Tak więc, gdy język Polski był doskonałony, a język Ruski był w swojej kolebce (sic?) do początku terażniejszego wieku, musiał upaść w Litwie, a Polski zastąpił jego miejsce”.

В части Королевства Полского, *Воеводствомъ рускимъ* званой, такъ якъ въ цѣлой малой Полци хотя право *Магдебурское* (jus

toutonicum) вразь съ панованемъ полскимъ впроважено, но языкъ рускій заховано и тотъ поволи съ уживаня въ судахъ, правахъ ухияно.

Позднѣйше реченый Статутъ на полскій языкъ переведеный, зри сочинене Линде: O Statucie Litewskim *ruskim* językiem i drukiem wydanym. Wiadomość przez Linde. W Warszawie 1816.

(ст. 26) 2. Суды въ земляхъ рускихъ языкомъ рускимъ отбывалися. Для того то *позвы, декрета, манифеста* >< не тылко на судахъ *земскихъ, гродскихъ*, но и на судахъ *трибуналскихъ по руску* выходили. Свѣдчать о томъ до днесь *акта судовые*, рускимъ языкомъ и писмомъ писаные, болше нежели *сто^{25*} томовъ* въ собѣ замыкаючіе, въ Архивѣ у отцей Бернадиновъ въ *Лвоѣ* найдуючіеся. Межи найстаршіе помяники судовые, до днесь въ рускомъ языкѣ захованые, належить запевне декретъ *Сташка съ Давидова* року 1422 выданный, найдуючийся въ Архивѣ Епископіи Перемиской, который ту выписую^{26*} (3).

3. Жигмонтъ III, Король полскій, постановляючи въ року 1589 въ Варшавѣ трибуналь для Воеводства Брацлавского и Волинского, уживане руского *языка и руского писма* постановиль^{27*}: Zygmunt III, Król Polski, W. K. Litewski, Ruski, Pruski >< Tytuł o Pisarzu i chowaniu Xiąg. "Pisarze ziemscy onych Woiewództw, Wołyńskiego i Braclawskiego gdy sprawy ich u tego Trybunału odprawowane będą, mają i powinni będą przy tych sędziach bydź, i tam przysięgę zwyczajem (ст. 27) trybunału koronnego uczyniwszy, z niemi zasiadać, i Xięgi osobne mieć, tylko votum nie wydawać i *wszystkie sprawy* do tych Xiąg *pismem*

ruskim zapisywać. *Dekreta i sprawy wszelakie* także *pismem ruskim* wydawać ><

4. Королеве полскіе въ земляхъ рускихъ *Привелеи^{28*}, декреты* и инные *уставы въ рускомъ* языкѣ въ справахъ духовныхъ и свѣтскихъ^{29*} выдавали. Ото выписы съ нѣкоторыхъ привелей и документовъ *оригинальных^{30*}*, которые при рукахъ маю.

а) Привилей Жигмонта^{31*} Августа съ року 1538 (4).

б) Привилей Жигмонта^{32*} III съ року 1589 (5).

с) Лимита суда Коронного чрезъ Стефана Баторого, Короля полского, съ року 1585^{33*} (6).

д) Привилей Жигмонта III съ р. 1592(7).

Оригиналъ въ Архивѣ Метрополіи Галицкой захованный (8)¹⁶.

(ст. 28) Збытбыся нынѣ выводъ сесь^{34*} продолжити (ст. 29) мусѣль, колибы^{35*} въ томъ намѣреню Сочинитель (ст. 30) всѣ доказательства в писма врядовы^{36*}, яковые (ст. 31) онъ ено при рукахъ мае^{37*}, выписовати мѣль. (ст. 32) Найде ихъ читатель отечественной исторіи^{38*} (ст. 33) подостаткомъ въ публичныхъ *книгохранилищахъ*, (ст. 34) *канцелларіяхъ и домахъ частныхъ*, Для того (ст. 35) кончу доказъ^{39*} уживаня языка руского *въ судахъ*, (ст. 36) *праводавствѣ и на дворѣ^{40*}* не тылко Вел(икихъ) *Княжат Литовскихъ*, но и *Королей полскихъ*, приведенемъ наступуючого свѣдоцтва^{41*} съ сочиненя *Бандтке*, которому написъ: *Historya drukarń Krakowskich*, вынятого (ст. 37). "(Nieprzywodzimy) Nieprzypominamy, пише Авторъ сесь (ст 38) на л. 153, tutaj wiadomych rzeczy, ze Statuta Litewskie I i III bez wątpienia wyszły

*po Rusku. Jagiellończykowie wszyscy, aż do Zygmunta Augusta, po Rusku w Litwie pisali, przywileie i nadania dawali, a podobno i nie najlepšíey czasem po Polsku umieli. Każdy to w dziełach Czackiego może sobie wyczytać do woli. Prawdziwey naszej Polszczyzny w wieku Zygmunta Augusta szukać, i przed nią iako przed bostwem wyższem iakiemciś z nieba zesłę, klękać powinniśmy. Ale jak Mowa Słowiańska cerkiewna nigdy Polszcze obcą niebyła, tak i literatura nigdy iey obcą bydź nie mogła. – A zatem nie masz tu nic dziwnego, że pod Kazimierzem Jagiellończykiem IV, który prędzey umiał po Rusku, niż po Polsku, może z iego wołą wychodziły pierwsze księgi Słowiańskie Cerkiewne”. Переконавшися теды приведенными доказателствы о давности в знакомитости языка руского, можеся не едень читатель, меновитѣ несвѣдомый исторіи (ст. 39) народнои запытати: *Для чогожь то такъ давный, такъ знакомый языкъ рускій съ общого уживаня вышоль? Чомужь теперь языкъ овъ есть тылко просторѣчїемъ меншою селскою шляхты, священниковъ гре(чесво) каѳ(олического), и народа посполитого по мѣстахъ и селахъ мешкающого.**

На вопросъ тотъ обширну отповѣдь замыкае въ собѣ *Исторія народа Руского*, которой результатъ на то выходить. *Доля языка руского подѣланованемъ полскимъ ажъ до упадку Королевства Полского нераздѣльна была от долѣ народа руского.* – Пригоды, яковыхъ народъ рускій от часовъ Зигмонта III досвѣдчаль, и на языкъ народный впливали. Пришло было до того, же *родовитые Русины* власного племени *запиратися* и мовы отцей своихъ *встыдатися* почали. Но

эпоха утиску побратимчого народа руского в презрѣнія языка его сходится съ эпоховъ^{42*}, деся починають причины паденя Королевства Полского¹⁷.

(ст. 40) Смутныи skutki^{43*} ненависти и утиску, которыхъ народъ рускій въ овыхъ часахъ^{44*} досвѣдчаль, представленныи суть вѣрнѣ въ помянутомъ писмѣ^{45*}, Supplicacyia званомъ, Р. 1623 друкованомъ. По двоухъ столѣтіяхъ може уже такъ Полякъ, якъ и Русинъ, *хладнокровно* о томъ, що ся предъ 1623 дѣяло, судити, а разомъ преконатися, якъ далецѣ позднѣйшіи выпадки овчесныи обавы усправедливили. Приводжу^{46*} мѣсце тое, якъ на 20 л. помененого сочиненя стоить. (9) Докладный опись состоянія народа руского подѣ панованемъ полскимъ найдуеся в помянутой *Исторіи Галича и Владимира*. Въ артикулѣ^{47*} Rothussland unter polnischem Druck представляе авторъ Исторіи тои *Енгель* по достовѣрныхъ свѣдоцтвахъ тогдашный утискъ въ троякомъ видѣ, менуючи го^{48*}:

I. (Religiöser Druck) утискъ съ стороны вѣры.

II. (Feindlicher Druck) утискъ съ стороны непріятели.

III. (Aristokratischer Druck) утискъ съ стороны можновладства.

(ст. 41) Освобождене от бѣдъ тыхъ виннисмо по Богу панованю *Монарховъ Австріацкихъ!* Освобождене то и непрестанное отеческое старане о благостояніи народа руского сердца нашіе от рода и въ родъ непорушеновъ вдячностію и вѣрностію^{49*} ку пануючому намъ щасливе *Императору Австрійскому* и преславному *Домови* его займуе и займовати буде.

§. IV.

Отдѣльный и самостояцій языкъ (діалектъ) рускій все бывалъ от инныхъ діалектовъ а меновите славенского, полского, російского (московского давнѣйше) различаный.

Примѣчаніе. Назвиска: *языкъ (діалектъ) рускій* суть тосамо значные съ назвисками *малорускій, бѣлороссійскій*^{50*}. Докажеся^{51*} то нишше §. VII. Для того, многорази въ приведеныхъ ту свѣдоцтвахъ назвиска: *малорускій, бѣлороссійскій* обачимо, тые за то само, що *рускій*, уважати треба. Тое предположивши, на доводъ заложеной правды^{52*} для тыхъ особливе читателей, которые діалекта руского належитѣ не знаютъ, або діалектъ тотъ за едно и то само съ *славенскимъ, полскимъ, російскимъ* берутъ, приводимо ту нарокомъ выписы съ *привелеевъ Королей полскихъ*, переводы^{53*} съ руского на полское въ собѣ замикаючие. Въ тыхъ то діалектъ рускій и писмо руское, idioma Ruthenum, Character et lingua Ruthenica от полского выразнѣ различаються^{54*}, также *уставы церковные и свѣдоцтва писателей*, которые въ давнѣйшихъ часахъ о діалектѣ *полскомъ, рускомъ, російскомъ и славенскомъ* писали.

Выписы съ *оригинальныхъ* привелей.

а) Привелей Жигмонта Августа съ 1549 року. (ст. 42) Sigismundus Augustus > < Significamus praesentibus litteris, quorum interest universis tam praesentibus, quara futuris. Qvod exhibitae sunt coram nobis per venerabilem Antonium Radyłowski Vladicam Premisliensem et Samboriensem litterae pargameneae

superius descriptae generosi olim Stanislai de Dawidow Capitanei Samboriensis sigillo eius appenso communitae *Rutnenico quidem idiomate scriptae*, sed quo facilius ab omnibus intelligi possent, in *lingvam nostram Polonicam* ad verbum translatae et transpositae. Anno D. 1549. *Regni Nostri anno vigesimo* > <

б) Второй оригинальный привилей Жигмонта Августа съ того самого року. Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae & Significamus praesentibus litteris, quorum interest universis, tam his qui nunc sunt, quam qui postea futuri erunt – Qvod exhibitae sunt coram nobis per Venerabilem Antonium Radyłowski Vladicam Premisliensem et Samboriensem litterae pargameneae ihferius descriptae Privilegiam Ills. Principis olim Leonis ducis terrarum Russiae Ecclesiae Ruthenicac Premisliensi inservientes, sigilloque ejus in cordula sericea nigra appenso communitae, *Ruthenico quidem idiomate Ramotha dicto* scriptae, sed quo facilius ab omnibus intelligi possint, in *linguam nostram Polonicam* transversae et transpositae, ut nequid ab originalibus ejus dissentirent in Gancellaria Nostra cum ipsis Originalibus collationatae, salvae *et minime* vitatae nullique suspicioni sinistrae obnoxiae & Supplicatumque fuit (ст. 43) deinde nobis, ut easdem litteras ob vetustatem illarum renovari mandare Autoritateque Nostra Regia confirmare dignaremur. Qvarum quidem litterarum *in Polonicum ex Ruthenico idiomate versarum*, sequitur ad verbum tenor: Ja Książę Lew Syn Crolya Danyła poradziwszy się my z naszą radą > < Nos itaque Rex & Datum Cracoviae feria tertia post festum S-ti Bartholomei proxima. Anno

Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono Regni nostri vigesimo.

Третий оригинальный привилей Жигмонта Августа съ 1555. Sigismundus Augustus, Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae & Significamus tenore praesentium universis et singulis praesentibus et futuris, harum notitiam habituris: – Quia nonnulli consilarii nostri obtulerunt nobis nomine Venerabilis Antonii Premisliensis Vladicae litteras in pargameno, *characteribus ac lingua Ruthenicis descriptas Illustris olim Leonis ducis* cum sigillo ejusdem appenso infra scriptas, supplicatumque nobis est, ut illas autoritate nostra Regia approbare, ratificare et confirmare dignaremur: – quarum quidem *ex lingua Ruthenica in Polonicam versio, quam in Cancellaria magni Nostri Ducatus Lithuaniae fieri mandavimus, de verbo ad verbum sequitur et est talis: Otho Ja Ksiaze Lewf Syn Daniela Krola (ст. 44) Boza Miloszcza – Gdysmy Czerkiew dom Bozy dali murowacz – Nos itaque Rex supplicationi praedictae annuendo litteras jam insertas ex Ruthena lingua in Polonicam fideliter versas in omnibus earum punctis* > < Datum Petricoviae in comitiis Regni Nostri Anno Domini 1555.

Подобнымъ способомъ якъ за панованя полского языкъ *рускій от полского* различанымъ бывалъ, и позднѣйшими часами различіе языка того от языка *россійского* указомъ Императрици *Екатерины I^{XIV}* въ 1729 заховано. Выпись ХХ Артикулу указу того, якъ онъ въ сочиненіи Шерера^{XV}: Annales de la Petite Russie à Paris 1788 > < Tom II на л. 375 въ языкѣ французскомъ стоить: “La Majesté ayant été informée que le peuple de la Petite-Russie est jugé suivant des loix particuliers,

qu'on nomme communement les loix de Magdeburg et de Saxe, qui causent souvent des *quiproquo* entre les juges, elle ordonne pour le salut des peuples de la Petite-Russie, de traduire ces loix dans *langue de la Grande Russie*, se chargeant d'en remettre le soin à des personnes capables > < >

Свѣдчатъ зась *судовые Акта* Кіевскіе, Черниговскіе и Брацлавскіе, яко помянутые^{55*} права въ земляхъ *тыхъ въ рускомъ языкѣ* писаные, (ст. 45) а судовые документи въ томъ, а не полскомъ языкѣ выдаваные бывали. Зри §. III

Свѣдоцтва церковные.

Въ *давныхъ и новѣйшихъ* Книгахъ церковныхъ: яко то *Еухологіяхъ* (Требникахъ), *Триодехъ, толковыхъ Евангеліяхъ* > < замикающихъ въ собѣ поученя и уставы справованя обрядовъ церковныхъ, діалектъ *славенскій от народного руского* по всѣ часы различанымъ бывалъ. Що болше, на священниковъ парохіалныхъ повинность вкладана была, вѣрнымъ^{56*} молитвы, упомненя и инные до пожитку духовного въ *языкѣ славенскомъ* писаные науки, на *рускій языкъ* переводити, и тымъ же языкомъ изяснати. Ото самыя правила съ Книги *Еухологіонъ* (требникъ) званой, въ розмаитыхъ мѣсяцяхъ и часахъ почавши отъ XVII столѣтія ажъ то нынѣ выдаваной.

а) *Послѣдованіе обрученія*, вопрошаетъ абіе (Перей) жениха первѣе *рускимъ* языкомъ “маешъ” > <

б) *Послѣдованіе супружества* “въ первыхъ женихъ” > < “*свойственнымъ рускимъ* языкомъ глаголетъ: я им(я) р(е)к(ъ)” “*беру собѣ тебе*” > <

с) *Послѣдованіе молебное на исходъ души.*
“Сія и инныя краткія стихи и молитвы мудрый
Іерей наученому славенскимъ, простому же
рускимъ языкомъ да предводитъ: Мѣй надѣю
brate”^{57*} > <

Свѣдоцтва писателей:

а) Дѣпись *Гвагинъ*, описуючи народы
сарматскіе^{xvi}, такъ о различіи народовъ и
діалектовъ: *россійского, руского и полского*
свѣдчить: “Gentes Sarmatiae ut in plures diversasque
provincias dividuntur, variisque nominibus appellantur,
sic etiam diversa variaque (ст. 46) idiomata prae se
ferunt, secundum terrarum et regionum distantias,
quamvis omnes unius gentis *et idiomatibus Slavonicae*
fuerint; nam *Moschovitae a Ruthenis* aliquantulum
(тогда, то есть около Р. 1560), *Rutheni* quoque a
Polonis et Masovitis, sic etiam Bohemi, Croatae ab
invicem *idiomatis accentibus et prolatione*
verborumque immutatione differunt ita, ut sese
intelligere difficile possint”. Alexandri Guagnini
Sarmatiae Europaeae descriptio > < apud Pisterium
Tom I pag. 24.

б) *Добровскій*^{xvii} въ достопочтенемъ^{58*}
сочиненіи, нѣмецкимъ языкомъ выданомъ, емуже
напись: Slavin oder Beiträge zur Kenntniss der
slavischen Litteratur, Sprache von Dobrowski, Prag
1808 описуе Граматику *Адама Богорича*. Напись
Граматики тои: Arcticae horulae successivae de
Latino-Carniolana litteratura ad Latinae linguae
analogiam accommodata, unde *Moschoviticae,*
Ruthenicae, Polonicae, Bohemicae et Lusaticae
Linguae cum Dalmatica et Croatica cognatio facile

deprehenditur. Praemittuntur his omnibus tabellae
aliquot Cirillicam et Glagoliticam et in his Ruthenicam
et Moshoviticam orthographiam continententes; Adami
Bohorisch. Vitembergae M. D. L. XXXIII. Книги тои
при рукахъ не маю, бо якъ *Копитаръ* на л. 435
помянутой вышше Граматики пише^{59*}, три тылко
еземплары онои знаные му были. Не могучи теды
вчинити выписа поединчихъ постержений о мовахъ,
которые Богоричъ *lingua Moschovitica, Ruthenica,*
Polonica, называе, по аналогіи еднакъ наводити
могу, же коли сказаное Богоричомъ^{60*} различіе
языка *полского, ческого, люзатского, кроатского*
> < жадной не подпадае вонтпливости, то также
различіе діалекта: *полского, руского, (Ruthena) и*
россійского (Moschovitica) есть незаводно.

(ст. 47) *Копитаръ* на л. 437 реченои
Граматики славенского языка въ *Краинѣ* описуе
словарь найдуючийся въ книгохранилици
Алумнацкомъ въ Лайбаху. Авторъ Словара того, въ
1603. выданого:

Діалектъ славенскій (Dialectus Slavonica),
Діалектъ *полскій* (Dialectus Polonica),
Діалектъ *россійскій* (Dialectus Moschovitica),
Діалектъ *рускій* (Dialectus Ruthenica)
виразнѣ различае^{61*}.

д) *Смотрицки*^{xviii}, овъ межи нами
граматиковъ славенскихъ начальникъ^{62*}, будучи съ
рода русинъ, пишучи граматику славенску¹⁸ для
народа руского, діалектъ *руского*, діалектъ *рускій*
от *славенского* виразнѣ различалъ. Тотъ самъ
авторъ предословіе до граматики тои (славенской)
по руску написалъ, и въ переводахъ нѣкоторыхъ
мѣсць писма С(вятого) съ языка славенского на
рускій, помяники свойствъ и образи^{63*} *властивои*

мовы руской лишилъ. Выписую^{64*} ту знакомитшіе мѣсця съ реченого предословія. *Учителемъ школнымъ Авторъ д. с. и. т. з. з.*

Пожитокъ Граматіки в языкъ Грецкомъ и Латинскомъ самымъ досвѣдчен'емъ указале значный, авы и въ Славенскомъ дознанъ а зачасомъ подобнымъ досвѣдчен'емъ и значне указанъ былъ наповиной вашей Люботщателныи Оучителе пилности залежати бѣдетъ > < Заповиннымъ потщаніемъ вашимъ, читаны бѣдутъ звиклымъ шквлъ способомъ Славенскіи Лекціи, и на Рускій языкъ перекладаны, іакъ то з' Притчій (ст. 48) Соломоновыхъ > < > < Затаковымъ вашимъ пилнымъ старан'емъ в' рихлѣ, в' надѣи помочи Божей, ѡвещю Славенскомъ в' народѣ нашемъ іазыкови поднесен'е. вырозѣмен'е его, оуживан'е, и пожитокъ: который занедбанный, а Церкви нашей природный бѣдѣчи, понемалѣ народъ нашъ в' набоженство зазвиль. На ѡдномъ теды толко семъ, іакомъ реклѣ, залежати бѣдетъ, авы дозоровы ѡпецѣ, и промыслови вашемъ повѣреныи дѣтки и младенцы лѣтъ своихъ, и часѣ ѡвоемъ сегѣ назадъ вернѣтиса не оумѣючогѣ, и за ѡвое тое вамъ слово, в' день страшного

сѣда Хрѣва, ѡдати повиннымъ бѣдѣчимъ, надаремне нетратили > < > <
Здравствѣйте возлюбленіи, и ѡ
люботрѣждшемъ молѣтеса.¹⁹

(ст. 49) *Переводы* съ славенского языка на рускій, съ той самой граматіки вынятые:

О сочиненіи неопредѣленныхъ.

Правило д̄. Увѣщаніе > <

Славенски переводимъ: удержи языкъ твой от зла и устнѣ твои еже не глаголати лсти: *руски* истолкуемъ: *гамуй языкъ твой от злого и уста твои нехай немовятъ здрады*, и паки: Б(о)гъ есть дѣйствующій въ васъ и еже хотѣти и еже дѣяти: *Руски*: Б(о)гъ есть, *который дѣйствуетъ въ вас, абысте хотѣли, и то абысте чинили.*

О сочиненіи нарѣчія.

Правило в̄і, увѣщаніе в̄ > <

Сице бо глаголемъ: Скоро предвари, да не поработимся: *Рихло упереди, поки не будемъ зниволени* > <

с) Выпись съ помянутой Книги: *Elenchus pism uszczypliwych* > < w Wilnie 1622 замыкае въ собѣ свѣдоцтво о различіи языка *славенского, руского и полского*: *Staramy się między sobą* (мовятъ на листѣ 28 черцѣ^{65*} монастыра церкви Сошествія С(вятого) Духа въ Вилнѣ) о *zywot porządny* > < *szkoły dla ćwiczenia dziełek w ięzyku greckim, łacińskim, słowieńskim, ruskim, polskim* są nam sporządzone > < То само свѣдчитъ выпись съ книги

подъ написомъ: Sowita wina albo: Odpis na Verificatią Schizmatyków, чрезъ *униатовъ* выданой. На помову Дисунитовъ^{66*}, же въ униатовъ языкъ славенскій и *матерный рускій* въ занедбане иде, отповѣдають въ Х роздѣлѣ униаты: яко *славенского* языка въ писмахъ, а *русского* на наукахъ уживають и тымъ поточнѣ мовлять. “Co się tknie języka *słowiańskiego*, nigdyśmy nim nie pogardzali; ktoś wam omylnie sprawę dał; i owszém (ст. 50) z Xiąg Słowiańskich przeciwko wam dowodzimy i pilno ie chowamy > < *Ruskiego języka* publicznie i na kazaniach zazywamy i privatim nim mówimy > <

d) Езувить *Скарга*^{XIX} въ Книзѣ, которой напись: О Jedności Kościoła Bożego pod iednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu z przestrogą i upomnieniem do *narodow ruskich* przy grekach stojących, въ Вилнѣ 1577 року друкованой, а славному въ овъ часъ пану^{67*} *рускому князю Острогскому Константину воеводѣ* > < приписаной, мовячи о способахъ, которыхъ^{68*} до ускутечненя едности (унѣи) уживати належало, и которые ажъ до его часовъ занедбаные были, различіе^{69*} *полского, руского и славенского* языка на листѣ 381 посвѣдчае: Byśmy byli czuyni, суть слова вченого того Езувиты, moglibyśmy dawno *szkoły Ruskie* mieć, a wszystkie pisma *Ruskie* przejrzec i w *slawiańskim języku* mieć swoje katoliki cwiczone. Trzeba było *na polski* або *ruski* język przekładać *Ruskim narodom* rzeczy ku temu służące, aby rychley prawdę obaczyli. Dobrzeby i do przedniejszych *Ruskiego Nabożeństwa Panow* uczone poselać > < Siła natym zależy, aby i *Panowie Zakonu Ruskiego*, а звычайча *Metropolit z Władykami* о tym się spólnie namawiali > < > <

е) Каноникъ *Цѣхоцки* въ книзѣ подъ написомъ: Alloqviorum Osieeensium sive variorum familiarum sermonum Libri qvinque, Grac. 1615 различіе мовы *руской* и полскои потвержае словы: Bohemica et Russica (мѣсто *Ruthena*, о *русинахъ* бовемъ, а не о *россіанахъ* говорить) lingua tam in elocutione, quam in pronuntiatione magnam affinitatem habet, et ferme Germanae sorores, *Polonica* ab utraque non *mediocriter discrepante ab omnibus Slavonicae gentis nationibus censeatur*.

(ст 51) Ксендзь Станиславъ *Клечевскій*^{70*XX} въ Книзѣ, которой напись: О początkach, dawnosci, odmianach i wydoskonaleniu języka Polskiego, Zdania X. Stanisława Kleczewskiego zakonu S. O. F. Reformata Prowincyi Ruskiej, Roku Panskiego 1767 we Lwowie w Drukarni B. S. Troycy 4° не тылко языкъ *рускій от полского, ческого, московского* (россійского) > < различае, но также сильными и на грунтовой вѣдомости рѣчи, о которой мова, полагаючими доводами показуе: же языкъ *рускій найблишій* есть первоначалному або *матернему* языкови *славенскому*. Сочинене того кромѣ различія^{71*} діалекта много важныхъ вѣдомости о нашомъ рускомъ языцѣ въ собѣ замыкае, для того уваги автора що до слова съ самого дѣла выписуются. Достовѣрность того писателя потверждае судъ о немъ *Бентковского*^{72*XXI} в I томѣ сочиненя подъ написомъ: Historia literatury Polskiej > < przez Felixa Bentkowskiego > < w Warszawie i Wilnie на л. 198^{73*}: Dzieło to okazuje Autora biegłego w Historji i rozsądnie o rzeczy przedsięwziętę rozumującego. Межи инными такъ помененый Авторъ Клечевскій^{74*} *простому* навіть руского языка противъ погартѣ ними боронить:

“Mogłaby komu (мовить авторъ на л. 72 подъ лич. 8) wstręt uczynić *mowa Ruska*, że iest tylko ludzi prostych; ale oto mniejsza. Powiedziało się albowiem w Zdaniu 6. Liczb. 4. 5 > < że słów pierwiastkowych Słowiańskich, u prostych ludzi y nieukow szukać mamy. A czemużby ich wzięść nie iako pożyczanych, ale własnych, godzić się nie miało? Zkąd? kto ma dostatki? nie pytaią się, dosyć że nie iest ubogie. Nie wstydzą się Krolowie skarby napełniać z ludzi mieyskich i wieśniakow; a my, za coż byśmy się wspomodz nie mogli od nich, dobrym słowem? Dawni *Lubo Mędrzy*, czyli *Filozofowie*, mieli się czego (ст. 52) nauczyć od dzieci, y Chłopów. Prostego Chłopa mowa, całą Radę Rzymską, do podziwienia wzbudziła: y godna była, że ją Rada Rzymska w swoje Xięgi wpisać kazała, a *Marcus Aurelius Cesarz*, z sobą woził, y często czytał. *Horol. Princ. Lib. 3. Cap. 3. 5, circa fin.* – Nie iest nikt tak mądry, żeby wszystko umiał: nie masz tak prostego, żeby się od niego nic nauczyć nie można^{75*}.

Lecz nie bawiać się wielkimi wywodami, dosyć to utwierdza przykład dawnych Przodków naszych, ktorzy z Słowiańskiego j Ruskiego ięzyka w Polski bardzo wiele słów włożyli: Niektore tu tylko przytoczę: *Kimbał, Łodzia, Kalamut* (to iest kał maćący), *Liszen, Popel, Postelia, Posuplen, Prawyło, Propast, Swiaszcznyk, Smiach, Stojanie, Stebłyie, Stolp, Stud, Otro, Iazyk, Krypki* &. Są słowa z *Ruska Słowiańskie*, z ktorych na Polskie przeinaczyli nasi Przodkowie, y są teraz dobre: *Cymbał, Łódź, Bałamut, lichy, popioł, pościel, Posepny, prawidło, śmiech, staynia, dziedło, słup, wstyd, jutro, Język, krzepki*, albo *mocny*. Toż samo co o imionach mowiemy, twierdzić można o słowach: ponieważ z Ruska-Słowiańskiego

Tworo, Tajo, Sochranijo, Sopratajo & Mamy podobne Polskie: *Stwarzam, Taję, ochraniam, uprzątam* &. Co tedy dawni pożytecznie, przed nami uczynili, tego nam czynić nie zakazali, owszem drogę w tęg okoliczności utorowaną pokazali. Mogą też bydz przykładem dla nas zacne Narody: Włosi y Francuzi, ktorzy będąc mową swoją tak dalecy od ięzyka Łacińskiego, iak Polacy od Słowiańskiego (ст. 53), niedostatek słów własnych, Łacińskimi nadgradzaia. Czego gdyby się nam czynić nie godziło, bylibysmy pułieżycznymi dziecmi, nie mogąc zkąd inąd douczyć się słów, ale przestaiąc na tych, ktorych nauczyliśmy się od własnych Rodzicow > < >

g) Линде языкъ *рускій* от языка *славенского* выразнѣ различае:

aa) Въ сочиненіи помянутомъ: О Статucie Litewskim на л. 12²⁰ и 16 (10);

bb) Въ предмовѣ до реченои книги: Rys historyczny lit. rossyy. на л. XX діалектъ, о которомъ мова: Dialekt *ruski* (właściwie *ruski*) зве, зри нишше въ §. VII.

cc) Випись съ II тома того самого сочиненя, которому напись: Dodatek III M. Koszenowskiego^{XXII} на л. 412, де мова о языкѣ, въ якомъ книга *Ключъ разумѣнія* написана, авторъ *Коченовскій* не тылко виразнѣ^{76*} розницю мовы *рускои* от мовы *російскои* признае, но надто языкъ *рускій* *росіаномъ* (ст. 54) *незрозумѣлымъ* быти свѣдчить²¹.

h) *Бандтке* въ приведенной вышше Исторіи королевства Полского еше виразнѣй *народъ и діалектъ рускій*, который онъ *малорускимъ, бѣлорускимъ* зве, от народа и языка *російского* (московского) различае. То, що Авторъ сесь о томъ

на л. 24. I. Тома помянутой Истории Кор(олевства) пол(ского) о рускомъ и теперишномъ російскомъ діалектѣ пише, повинно каждому^{77*} тщательно народной истории знано быти. (11)

Тотъ самъ писатель усерднѣ прагне, абы колись и *малорускій діалектъ* въ ряду вчєныхъ діалектовъ славєскихъ мѣсце заялъ. (Зри слова его вышше въ §. I. lit. h). То само

і) *Ломоносовъ*^{XXIII} въ 113 §. *Граматики Російской* и авторъ книги: *о старомъ и новомъ слоги Російского языка (Шишковъ)* на л. 151 розницу помянутыхъ нарѣчій признають^{78*}. (12)

к) *Раковецки*^{79*XXIV} въ помянутой книзѣ Prawda Ruska діалектъ *російскій от малоруского и бѣлоруского* виразнѣ различає. Прилагаемо ту дословный выписъ того, що авторъ въ II томѣ реченого сочинєня на л. 190 и 191 мовить. (13)

1) Въ частореченомъ дѣлѣ: Rys historyczny literatury gossyyskiéy >< на л. 54: Г. Грєчь *языкъ рускій* (або подлугъ него то само, що *бѣлорускій*) от церковного (славєнского) (ст. 55) и *російского* виразнѣ розличає. (14)

Уважати належить, яко авторъ сєсь:

аа) Языкъ *церковный и славєнскій* за едно и то само бере;

bb) Чрєзь языкъ *рускій* въ уживаню народовомъ разъмову поточну, якои^{80*} *въ Москвѣ въ дѣлахъ правленя, правахъ (указахъ)* уживано, розумѣе, и знову^{81*}

сс) Языкъ *рускій*, которымъ до нынѣ народъ *въ Литвѣ и на Волиню* говоритъ, въ властивомъ значєню кладе, придомокъ *бѣлорускій* безъ потреби додаючи. Зри о томъ §. VII. Наостатокъ.

т) Поволуюся ту на основателно в безсторонное свѣдоцтво о различіи межи собою діалектовъ: *російского, полского и руского* (о котромъ мова), *съ Видєнской общиою литератцкою газеты* вынятое²².

§. V.

Во всѣхъ земляхъ русскихъ, негдысь подѣ (ст. 57) именами: Малои, Бѣлои, Червонои Руси знаныхъ, еденъ и тотъ самъ былъ діалектъ рускій.

Нежели приступю къ доказаню предложена того, уважнымъ читателя чиню на пересторогу автора Исторіи Государ(ства) Россійского Г. Карамзина: *абы безъ потребы діалектовъ и граматикъ не множити.* Авторъ тотъ идучи за мнѣніемъ Нестора словенской, меновитѣ зась *ческою* словесности, *Добровского*, такъ въ 242 нотѣ до I т. помянутой исторіи выразиѣ остергае: “въ припадку, коли два або три діалекты подѣ правила одной грамматики потягнути можна, то не треба ихъ за розмаитые уважати, хотьбыся килка словъ инакше вымавляло або инное значеня мѣло. Но коли межѣ двома діалектами истотна (существенна) розниця въ граматикѣ заходить, тогды ихъ за розмаитые, признаю (15).

Тое предположивши, при разсужденіи тосамости або различія^{82*} діалектовъ двѣ наступуючіе на историческихъ вѣроятныхъ свѣдоцтвахъ и позосталихъ до днесъ помникахъ писемныхъ, также и на досвѣдченю опертые правды предѣ очима мѣти^{83*} належитъ:

а) Всѣ давные діалекты славенскіе, то есть которыми народъ, теперъ назвиска: *россіанъ, русиновъ, чеховъ, моравцовъ поляковъ, сербовъ, болгаръ, краинцовъ* > < носячіе, въ XI. XII. XIII столѣтіи мовили и писали, не ровнѣ болше,

нежели теперъ, собѣ подобные были. Имъ вышшеся къ старожитности посунемо, тымъ менше разницѣ а болше подобенства межѣ діалектами тыхъ народовъ пос(ст. 58)тережемо^{84*}. На доводъ тои правды приводимо свѣдоцтво Карамзина въ I т. въ 250 нотѣ о діалектѣ перевода писма С. чрезъ *Кирилла и Меводія*, такъ судячого^{23 85*}. Діалектъ, чрезъ Карамзина въ приведеномъ мѣсци *книжнымъ* званый, властвитѣ *церковнымъ* звати треба. Нимъ бовемъ сперва тылко писма и Книги духовного содержания писаные *Народный* зась діалектъ знову двояко уважати належитъ: то есть яко мову устну, *поточну* (просторѣчіе) и яко мову въ *писамахъ* уживану.

(ст. 59) По тому теды постерженю на втору рѣчѣ^{86*} читателя уважнымъ робю^{87*}, то есть: на

b) Діалектъ народный *устный* народа посполитого (Volkssprache) и діалектъ народный въ писамахъ, діалектомъ *книжнымъ* (Büchersprache) званый.

Діалектъ устный знову двояко уважати треба:

aa) въ устахъ челоуѣка *посполитого*^{88*} (на селахъ) такъ, якъ ся го от отца и матере навчилъ и тотъ властиве *матернымъ* то есть *просторѣчіемъ*^{89*} зовеса, або

bb) въ устахъ *людей*, которые *читанемъ* книгъ природный устный ихъ діалектъ на книжный перемѣнили. Тотъ остатный діалектъ устный всѣ свойства діалекта книжного мае. Коли теды авторъ яковый о діалектѣ пише, належитъ уважати: *о яковомъ то діалектѣ мовитъ, о устномъ ли або книжномъ?* – Скоро^{90*} тылко мова есть о діалектѣ въ той або овой книзѣ, въ томъ або овомъ писмѣ

уважаномъ, то посполитѣ діалектъ *книжный* розумѣти належить.

Имъ барзѣйся зась *просторѣчіе*^{91*} сходитъ съ діалектомъ книжнымъ, *тымъ досконал'ишій* есть *діалектъ устный*. Тые постерженя предположивши, приступмо^{92*} уже до нашего (ст. 60) *русского* діалекта. И въ насъ русиновъ двоякій діалектъ различаемо: устный и книжный. *книжный* на *Бѣлой, Малой, Червоной* Руси, якъ то положеные нише выписы свѣдчатъ, от XIII столѣтія ажъ до теперъ праве *еднаковий*. Въ *просторѣчій*^{93*} заходятъ нѣкоторые малые перемѣны, но такъ незнакомитые, такъ рѣдкіе, же смѣло твердити можна, яко на *Бѣлой и Малой* Руси *еднако и тымъ самымъ* діалектомъ говорятъ.^{94*} Хтося ено добрѣ прислухавъ русинови от *Кіева, Чернигова, Брацлава* (Малороссія), *Лвова, Перемышля* (Червона Русь), *Берестя Литовского, Смоленска, Полоцка* (Бѣла Русь), тотъ правду тоту визнати мусить. Малые перемѣны въ произношеню самогласной *е* и *ѣ*, уживане нѣкоторыхъ словъ, яковые сосѣдство съ побратимцами, переставаня съ чужоземцами, надъ все зась *довольное наслѣдоване* побратимскихъ діалектовъ (спричинило), знакомитой граматической перемѣны въ мову руску не ввело. *Двѣ* або *три* писмена^{95*} въ мовѣ поточной (ст. 61) того самого народа, въ розмаитыхъ мѣсцяхъ инакше вымавяные, не суть еще достаточновъ причиновъ до *дѣленя* діалектовъ. И такъ, коли межѣ инными еденъ *полякъ* въ просторѣчій мовить *słsys*, а другій *słyszysz*, еденъ *tsyта*, а другій *trzyта*, единъ мовить *роп*, другій *руп*, третій *рап*, еденъ мовить *іауса*, другій *вауса* > < естли ту

причина діалектъ полскій на *мазурско-краковско-горал'ско-пол'скій* дѣлити? И то есть первый доводъ заложенного нами предложена.

Вторымъ доводомъ еднаковости языка руского межѣ народомъ рускимъ въ помененыхъ земляхъ суть *писма рускіе*, въ овыхъ земляхъ: *въ Вилнѣ, въ Острозѣ, въ Львовѣ, въ Кіевѣ, въ Заблудовѣ, въ Стратинѣ, въ Почаевѣ и Уневѣ* > < типомъ выданные. Кромѣ книгъ до набоженства въ языкѣ *славенскомъ* (церковномъ) друковано также было множество писмъ духовного и свѣтского содержания въ языкѣ народномъ. Языкъ тотъ безъ всякого епитета *рускимъ* звано. Діалектъ писмъ тыхъ, якъ то съ *поровнаня* ихъ межѣ собою очевидно, есть кромѣ малого различія въ уживаню самогласныхъ *е, ѣ, я* цѣлкомъ *тотъ самъ* и не тылко що до (ст. 62) *мѣсця*, но и до *часу* собѣ подобный. Съ того теды незапереченое заключеніе, же діалектъ въ земляхъ^{96*} *рускихъ*, подъ именами *Малой, Червоной, Бѣлой и Чорной Руси* знаныхъ, *едень и тотъ самъ* былъ. Для тои то запевне причины ажъ до XVIII столѣтія, где ено мова была о діалектѣ *рускомъ*, діалектъ сесь безъ всякого придомку просто: *языкъ рускій, мова руска* (język guski, lingua Ruthena, idioma Ruthenum) звался, а о діалектѣ *бѣло и малорускомъ*^{97*} ани слыху не было. Но не всѣ читатели мають при рукахъ книги рускіе, въ помянутыхъ сторонахъ рускихъ выданные. Для того теды, абымся не здавалъ^{98*} на слово *вѣры* судови мому^{99*} о *тосамости*^{100*} языка *руского* вымагати, привожу^{101*} въ наступуючомъ § розмаитые книги и писма рускіе, въ помененыхъ сторонахъ рускихъ розмаитыми часы и розмаитого

содержанія выданые, также вынятыя съ нихъ
приклады *мовы руской*.^{102*}

§. VI.

Примѣры мовы руской въ земляхъ русскихъ, имена Малои, Бѣлои, Червоной Руси носячихъ, съ наступующихъ документовъ книгъ и писмъ вынятыя.

Примѣры тые, ради тщателей *руской* словесности собраные, особливе прилагаючи, ту (ст. 63) единѣ кладу напись документовъ, книгъ и инныхъ сочинень, съ которыхъ они браные сугъ.

1. Привилей Руского Князя Лва съ року 1292.^{103*}

2. *Статуть Вел(икого) Княжества Литовского, рускимъ языкомъ и писмомъ афни року въ Вилнѣ друкованый.*

Раздѣлъ шостый о опекахъ. Артикуль 4

3. *Декретъ Сташка съ Давидова, Старосты Самборского, зри §. III.*

4. *Писмо святое перевода Францѣшка Скорины*^{XXV}. Переводъ сесь до найрѣдшихъ книгъ належить, такъ далецѣ, же еще нигде цѣлкомъ всѣхъ книгъ перевода того не собрано. Маю при рукахъ одну тылко оригиналну часть перевода того. Замикае въ собѣ *пятеро Книгъ Мойсеовыхъ* и нецѣлыя *третья Книги Царствъ*. Приводжу ту нѣкоторые выписы, къ познаню реченого автора и працѣ служачіе. *Карамзинъ* въ 529. Примѣчаніи до I. тома Истории Государства Росс. на л. (ст 64) 213 и *Гречь*^{XXVI} въ частопомянутомъ сочиненіи на языкъ полскій подъ написомъ Rys historyczny lit. gossyyskiéy (переведеномъ) на л. 75 языкъ перевода того *рускимъ* зовуть, хотя и того перечити не

можно, яко переводъ сесь есть мѣшаниною староу славяничины съ рускимъ властивымъ языкомъ, и яко въ переводѣ ту и овдѣ славяничина переважать. Ото въ нотѣ дословные выписы зъ авторовъ тихъ, не тылко о діалектѣ перевода *Скоринина*, но разомъ и достопамятныя вѣдомости о самомъ Скоринѣ въ собѣ замыкаючіе. (16, 17) Есть еще еденъ переводъ писма С. въ языку рускомъ *Луки съ Тарнополя*. На конци пяти книгъ Мойсеовыхъ таковой въ рукописѣ написъ стоить: *Божією помощю, повелѣніемъ же и пилностію худого человекка на имя Луки, въ неславнѣмъ же Градѣ Тарнополи. Лѣта 1596.* Обширнѣйшу вѣдомѣсть о рукописѣ томъ зри въ сочиненію: *Rus hystoryczny* л. 76.²⁴

(ст. 65) 5. *Привилей Короля Полского Зигмонта Августа съ року (?)*.

6. *Привилей Короля Полского Зигмонта Августа съ року (1538)*, зри §. III.

7. *Артикулы Брацтва села Улича*, до нынѣ въ оригиналѣ захованые, съ р. (?)

8. *Отновлене едности съ Костеломъ Римскимъ съ Книги*

Bullae

Summorum

Sacrarum

Decreta

Brevia

Pontificum

Congregationum

nec non Serenissimorum Poloniae Regum Diplomata Congregationem Ruthenorum O. S. B. M. concernentia, vel Eidem opportuna, jussu Generalis Consultationis cum interventu Provincialium Officionem, sub annum millesimum septingentesimum sexagesimum quartum celebratae – *typis Poczajoviensibus edita Anno 1767 die 1. mensis Martii*

9. Иже въ стыхъ оца нашего Івана Златоустаго, архієпа Константинополѣ Толкованіе На Дѣданіа Апостолскаа. На Гервѣ Зацнои и Шлахетнои Фамиліи (ст. 66) Пнѣвъ Долматовъ.

10. *Апокрисисъ Филалета* – выписъ въ нотѣ.

11. Иже въ стыхъ Ѡца Нашего Івана Златоустаго, Архієп. Константинополѣ Книга о сїенствѣ въ Лвовѣ. Въ дрѣкарни Братской Ставропігіа, въ обители с. Онѣфріа. Трудомъ иже тамо Кіновіатоу іеромонаха Пафнѣтіа, и прочіихъ, Рокоу аѣдї.

12. *Лѣгиконъ славеноросскій и именъ Тлѣкованіе.* Прѣвое Типомъ Изобразиса. Въ Кіновіи с Вел. Чѣдотворныа Лавры Печерскїа Кіевскїа. Ставропігіа Архієп. Н. П. Конст. Патріархи Вселен. Лѣта Бѣа Міра, зрѣе, Ѡ Рж'ва же хѣа аѣкз. Квринпасха. Индикта, і. Августа, аї. Тштаниемъ, вѣдѣніемъ же и иждивеніемъ малѣйшаго въ Іеромонасехъ ПАМВЫ БѢРЫНДЫ потосуггела дронѣ Іерусалимскогю.

13. *Свѣхологіонъ а́лво Молитвословъ и́ли Тревникъ* (ст. 67) Имѣай въ себѣ церковнаа различна Послѣдованіа Іереомъ

подобаюштам Ѡ стѣхъ Ап'лъ прежде
потом'же Ѡ стѣхъ ѿ Б҃гоносныхъ ѡтець
въ различныхъ временахъ придана. Иѿѣ
же влѣвеніемъ ѿ повелѣніемъ Асне
Превел. въ Бѣѣ е' мѣ. Г'на Ѡца Петра
Могилы Митрополиты Кіекогѡ, И прочь.
Изда" в с. великой Чѣдотворной Лаврѣ
Печерѣ Кіевѣ. Ро^к. ахм^с. Девем^о. 51, днѣ.

14. Стѣгѡ Ѡца нашегѡ Каллиста
архіепі. Константинопольскаго, ѿ
вселенскаго патріархи. Наука в' неделю
провозвѣстнѣю ѡ Мытникѣ ѿ Фарисей > <

15. Вѣнецъ Христовъ выданный
чрезъ Антоніа Радивиловскаго Игѡмена
Монастира Никольскаго Пусты"но' Кіевско.
Въ Друкарни Печерской. Года 1688.

16. Трѣдѣишнѣ си естъ: Трипѣснецъ
Стѣи великой четридцѣтницѣ Ѡ
Еллинскагѡ ѿзслѣдованъ. За Привил. Ст.
Ко^о. Мл^с. и за Благ^с. Старшихъ.

17. Номоканонъ си естъ:
Законоправиликъ имѣѣй посокращенію
правила (ст. 68) Стѣхъ Ап'столь, Семѣи
Соборовъ, ѿ Помѣст". нѣкѣихъ. Къ Семѣ
ѿ вселенскихъ Оучителей, ѿ преподѣ
ѣтець. Изданный прежде трѣжды Типом
въ Стѣи великой Чѣдотворной Лаврѣ

Печерской Кіевской. Иѿѣ же изданъ
четвертое. Тщаніемъ ѿ нждивеніемъ въ
Хѣѣ Превелѣ. Стѣгѡ Мл'ти Г'днѣ Ѡца
АРСЕНІА ЖЕЛИВОРСКОГѡ Мл'тію
Бжѣію Еп'копа Львовскагѡ, Галицкагѡ. и
Камен'ца Подольскаго. Въ Львовѣ, въ
Типографіи Михаѣла Слѣозки, Рокѣ Бжѣгѡ,
ахм^с. М'ца Августѣ, ѿ Днѣ.

18. Ключъ разѣмѣнѣи. Второе
Напечатована высть сѣмъ Книга,
Придержавѣ великагѡ КОРОЛА ІѡАНА
КАЗИМ'ѢРА, въ Б҃госпасаемомъ Градѣ
Львовѣ влѣто Ѡ Сотвореніа Свѣта, зрѣѣа, а
Ѡ Рождества Г'да нашего Іс Хѣ, ахм^сг. За
Привиліем' стѣгѡ Королевской Мл'ти Пана
намъ цѣтасливе Пандючога, за
Блг'веніемъ Стѣѣишихъ Патріархъ, ѿ
Превс'щеныхъ Митрополитовъ
Православныхъ.

19. Богогласникъ. Пѣсни
Благовѣніемъ въ Стѣѣи чѣдотворнѣ Лаврѣ
Почаевской, Тщаніемъ Инокѡвъ Чинѣ С.
Васіліа Великаго Лѣта Ѡ Рждества Х'ва
аѣѣ ч.

20. Энеида на Малороссійскій языкъ
перелицованная И. Котляревскимъ. Въ
Санктпетербургѣ 1808 Года.

21. Грамматика Малороссійскаго нарѣчія
или грамматическое показаніе
существеннѣишихъ отличій, отдалившихъ

Малороссійское нарѣчіе отъ чистаго Россійскаго языка. Соч(инилъ) Ал. Павловскій^{XXVII}. Въ Санктпетербургѣ > < 1818 года.

(ст. 69)

§. VII

Коли тылко мова єсть о діалектѣ книжномъ, то имена: діалектѣ малорускїи (малороссійскїи), бѣлорускїи єденъ и тотъ самъ діалектѣ означаютъ.

Привелисмо уже много примѣровъ властивого языка руского. Языкѣ тотъ, якъ въ предидучихъ §§. доказано^{104*}, въ земляхъ имена: *Малои, Бѣлои* > < Руси носячихъ, *єднакїи* былъ и безъ всякого придатку просто *языкѣ рускїи* звался. Ажь до *оснадесятого* столѣтія въ привелеяхъ королей полскихъ, *конституціяхъ сеймовыхъ, писмахъ дипломатичнихъ, уставахъ церковныхъ, граматикахъ славенскихъ* и инныхъ писмахъ, народа руского дотычащихся, о языкѣ або діалектѣ *мало-бѣлорускомъ* > < такъ, якъ о діалектѣ *малопол'скомъ и великополскомъ* > < слыхати не было. От ового то допѣро часу, якъ знакомиа часть *Малои и Бѣлои Руси*, подъ панованемъ полскимъ будучои въ skutokъ трактатовъ, меновитѣ зась перемѣря (indutiae), котироеся въ *Андрушовѣ* 1667 року стало, до имперїи Россійскои вернула, писатели *россійскїе* за панованя *Петра* великого, постергаючи различїе межї діалектами: *славенскимъ, россійскимъ* (давнѣй *московскимъ*) и діалектомъ въ земляхъ, *Мала- и Бѣларусь* званыхъ, посполитымъ, остатный тотъ діалектѣ *малорускимъ* (*малорос(ст. 70)сїйскимъ*) и *бѣлорускимъ* називати почали. Першу змѣнку о мовѣ *малоруской*, якъ далецѣ менѣ свѣдомо, находжу въ граматичѣ, въ Москвѣ року 1721 друкованой. Граматика тотя, якъ

ся съ предословія показуе, мѣла тылко быти *дословнымъ передрукомъ* граматики Смотрицкого. Тымъ часомъ авторъ ей мѣсця, въ которыхъ Смотрицки о *рускомъ* діалектѣ споминае, вѣрнѣ нелишилъ, но простые назвиска Смотрицкого: *рускій, руски* на *малороссійскій, малороски* перемѣнилъ. Приводимо ту овые мѣсця съ обохъ граматикъ.

О сочиненіи неопредѣленныхъ.

Правило 4.

<i>Смотрицки:</i>	<i>Авторъ Граматики</i> <i>Моск.</i>
<i>Руски</i> сказуемый	<i>Малоруски</i> сказуемый
<i>Руски</i> истолковуемъ.	<i>Малоросси</i> толкують.

О сочиненіи союза.

Правило 3.

Еже соузъ, и воеже	Еже соузъ
<i>Руски</i> абы	<i>малороски</i> абы > <

О *малорускомъ* діалектѣ анися сніло Смотрицкому, хотя того и перечити не можна, же Смотрицки (ст. 71), если не лѣшше, то принаймнѣй такъ добрѣ зналъ діалектъ *рускій*, якъ котрійбудь позднѣйшій писатель. За прикладомъ писателей російскихъ шли потому писатели *полскіе и чужостраные* Тымъ теды способомъ діалектъ, негдысь просто *рускимъ* званый, имя *малоруского* носити почаль. То само о діалектѣ *бѣлорускомъ* тримати належить. Вызнае то самъ *Линде* въ помянутомъ сочиненіи О Statucie Litewskim *ruskim ięzykiem* і drukiem wydanyм > < яко діалектъ, которымъ Статуть овъ написаный, длятого *единѣ* (то есть безъ жадной инной причины) *бѣлорускимъ*

зве, поневажъ го такъ *Сопиковъ*^{XXVIII} назваль. Скоро теды помянута причина, то есть *повага* автора (*Сопикова*) видѣлася *Линде* быти достаточна до названя языка, въ которомъ статуть писаный, діалектомъ *бѣлорускимъ*, то нехайже и менѣ волно буде подобными доводы, на *повазѣ Смотрицкого*, съ позднѣйшихъ зась писателей *Греча* и самого *Линде* полагаючими, наводити: же языкъ Статуту Вел(икого) Княж(ества) властиве *рускимъ*, не зась *бѣлорускимъ* звати належить.

а) съ приведеныхъ бовемъ вышше выписовъ очевидно, же языкъ статута есть тотъ самъ, що въ предмовѣ до граматыки Смотрицкого и въ мѣсцяхъ, съ неи выписаныхъ. Но Смотрицки языкъ овъ тогды просто (ст. 72) *рускимъ* зваль, коли о бѣлоруской мовѣ ани слыху не было, теды идучи за повагою Смотрицкого, языкъ статута просто *рускимъ* называю.

б) съ поровнаня межи собою приведеныхъ вышше выписовъ преконатися можна, яко языкъ *статута* есть тотъ самъ, що языкъ въ книзѣ, *Вѣнецъ Христовъ* званой. Языкъ книги той *Гречъ* языкомъ *рускимъ* (властиве *рускимъ*) называс, и таковой выразнѣ от славенского *различае*. Свѣдчатъ тое слова *Линде* на листѣ XX предословія до помененого сочиненя *Греча*: Rys historyczny: "Następuie napis: Przykłady *Ruskiego* (właściwie *Ruskiego*) ięzyka; tu umieścił P. Grecz z *Sopikowa* l k. 106 > < Kładzie zaś w iednéy kolumnie przykład *Ruski*, a w drugiéy obok tamtéy *Slawiański* – Pod tymże numerem i napisem przykładow *Ruskiego* ięzyka", даие наш автор такъ з *Sopikowa* T. I. k. 70, wypis z "*Pouczenia*" Antoniego Radziwiłowskiego z księgi "*Wieniec Chrystusowy*" (*Вѣнецъ Христовъ*)

в Кііowie 1688". Незаперченое теды заключение: же языкъ статута^{105*} (ст. 73) есть языкомъ *властиве рускимъ*. Eadem uni tertio, eadem inter se. Тое предположивши, видимо, яко подѣль *властивой руской книжной* мовы на діалектъ *малорускій, бѣлорускій*, а може от гдєкотрыхъ и *червонорускій*, не съ *дѣйствителного* различія^{106*} тыхъ діалектовъ межи собою, но единѣ и цѣлкомъ съ различія земель рускихъ и ихъ обывателей выникнувь.^{107*} Но колибы при каждой перемѣнѣ, силую коея тота або ова земля, тотъ або овъ народъ въ скутокъ положеня своего, любъ инныхъ випадковъ новое назвиско отримуе, также и языкъ народа того тымъ именовемъ звати приходило, тобы по нынѣшномъ состояннїи треба еще до знаныхъ уже діалектовъ славенскихъ причинити діалектъ: *галиційскій, краковскій, варшавскій, познанскій*, > < Хтоколвекъ бовемъ свѣдомый есть закутовъ^{108*} языка полского, тотъ запевне признати мусить, же мова поточна въ давныхъ воеводствахъ *великополскихъ*, въ воеводствѣ *Краковскомъ*, на *Жмуди, Кашибахъ* > < далеко болше една от другої, нежели мова руска въ Литвѣ, Подолю, Украинѣ^{109*}, Галиціи различаея. Не было еднакъ до нынѣ слышно о діалектахъ: *краковско-*(ст. 74) *пол'скимъ, мазурско-полскимъ, жмудско-пол'скимъ* и *кашубско-пол'скимъ* > < Подобного припадку, яковыйся сталъ съ языкомъ рускимъ, жадна инна мова въ цѣлой може *Европѣ* не дознала. Было и есть еще теперь много земель, народомъ одного племєне замешкалихъ, подъ розмаитыми державами будучихъ. Мова *поточна* (устна) людовъ тыхъ не ровнѣ болѣе, анежели мова руска, една от другої розмаита. Никому съ

писателей овыхъ племянниковъ до головы неприпало, діалектови каждой части инно имя надавати. И такъ минувши инные, обернѣмъ увагу на народъ *нѣмецкїй*. Тамъ *Австрія, Баварія, Виртембергъ, Сазонія, Бранденбургъ* > < Діалектъ посполитый^{110*} въ земляхъ тыхъ, народами єдного племєне (нѣмецкого) замешкалыхъ, далеко барзѣй, нежели діалектъ устный русиновъ, въ Литвѣ, на *Волиню, Подолю*^{111*}, *Украинѣ, въ Галиціи* мешкаючихъ, различаея. Нихто еднакъ нѣмецкой мовы *австрійсконѣмецковъ, виртемберсконѣмецковъ, саксонѣмецковъ* > < не называль.

Щося тычытъ *мовы книжной* (Büchersprache), то авторы и писатели въ поменєныхъ земляхъ, ихже писма *въ Вѣнѣ, въ Минхєнѣ, въ Стутгардѣ, въ Дрезнѣ, Липску, Берлинѣ* > < друкуются, єднакого языка (*нѣмецкого*) уживають и безъ взгляду, сугьли^{112*} они: австріаками, баварами, виртемберчиками, прусаками > < *просто по нѣмецку* писали и пишуть. Нихто съ чужостранныхъ не (ст. 75) важится мову, въ писмахъ, въ розмаитыхъ тыхъ земляхъ выходячихъ, уживану, именовемъ землѣ звати. А то чому? бо быся на смѣхъ выдалъ и великїй нерозсудокъ^{113*} показаль, *єдну и тоту саму рѣчь* розмаитымъ именовемъ зовучи.

Доказавши теды вышше въ §. VI., яко писма рускіє або мова книжна, въ яковой писма рускіє *церковного, законодавчого, судового и приватного* содержания^{114*} въ розмаитыхъ земляхъ рускихъ, яко то на *Бѣлоруси*^{115*} въ Вилнѣ, на *Волиню* въ Острозѣ, на *Малоруси*^{116*} то есть на Украинѣ,

Подолу, также королевствъ Галицкомъ, въ Кіевѣ, Львовѣ, Уневѣ, Стратинѣ, Заблудовѣ выходили, *една и та сама* была, оставляемо судови безсторонного читателя, азали (черезъ) позднѣйшіе назвиска подѣль едного и того самого діалекта руского на *бѣло-мало-червонорускій* > < есть основателнымъ?

Коли еднакъ звычай дѣленя мовы руской на *мало- и бѣлоруску* такъ ся въ теперешныхъ часахъ сталъ посполитымъ (*consuetudo altera lex*), же трудно и надѣяться, абы го понехано, коли уже приповѣдка руска: *“чія хата, того правда”* и на нашой мовѣ ся полнить, то по приведеню историческихъ^{117*} автентичныхъ доказателствъ читателя единѣ остергаю, же если прикладомъ и повазѣ новѣйшихъ авторовъ улегаючи (бо *pes Hercules contra plures*), назвиска діале(ст. 76)кта *мало-бѣло-руского* заховую^{118*}, то имена тые^{119*} *за то само*, що имена: языкъ або мова *руска*, брати належить.

§ VIII.

Языкъ рускій, которого приклады въ § VI. приведеные, не формовался, тымъ менше зась выникль съ мовы (языка) пол'скои.

Нѣкоторые писатели *полскіе, россійскіе, ческіе* > < увѣряють насъ, якобы мова *руска* (поточна и книжна) нынѣшное свое состояніе и форму мовѣ пол'скои и впливовы словесности полскои на словесность руску винна²⁵, або, що то само значить: мова руска есть мѣшаниною діалекта полского съ яковымъ (Богъ знае) діалектомъ простымъ, варварскимъ, теперь уже нигде неживанымъ діалектомъ рускимъ. Таковые то суды авторовъ съ всѣхъ инныхъ мѣрь *наукою, правдолюбіемъ* знакомитыхъ, не мало инныхъ на слово присягающихъ (*in verba magistri jurantium*) въ великіе помылки ввели и не малося до взгарды, пониженя и запознаня *языка руского* причинили. Безстороннымъ и правосудячимъ читателемъ, сутьли они: *поляки, русини, чехи, нѣмцѣ* > < кромѣ того, щосмо уже въ § VI. VII. привели, наступуючіе уваги предкладаю^{120*} и о то единѣ, абымъ *неслуханий потуплений* (ст. 77) *не былъ*, усиленѣ прощу.^{121*} *Nemo nisi auditus condemnetur.*

По приведеному вышше очевидно, же мову руску тота сама доля, що и народъ рускій, поткала. Народъ рускій (§. II) не выникнуль съ народа полского, то само и о мовѣ тримати належить. *Языкъ рускій* не ровнѣ борше (§. VI) нежели полскій явилъ и образомъ славенского и греческого развивался. Тотъ самъ народъ рускій, хотя потому съ колѣй рѣчи земскихъ корунѣ полскои

подлегалъ, былъ от самыхъ королей полскихъ яко членокъ от одного тѣла, яко побратимецъ во всѣмъ народови полскому ровнѣ^{122*} (зри вышше §. III) уважанный. Съ такового тогды баченя народа руского наступовало также уважане и языка руского. Языкъ теды рускѣй *обоко* полскаго существовалъ. Тое мовячи, нукусь не перечу^{123*}, абыся тогды и потому языкъ рускѣй такъ, якъ инные языки, не мѣль формовати и досконалити. И такъ языкъ *латинскѣй* бынаймнѣй не тратитъ славы, коли^{124*} *Цицери*^{XXIX} > < въ своихъ писмахъ и цитаціяхъ^{125*} языкъ греческѣй^{126*} за примѣръ выставляе. Языкъ *англицкѣй* не тратитъ на томъ, коли цѣлому свѣту вѣдомо, же есть *мѣшаниною нѣмецкого* съ родовитымъ *британскимъ*. Языкъ *италианскѣй*,^{127*} *французскѣй* (фражскѣй давнѣйше) не стаеся^{128*} посполитымъ, коли всѣ знаютъ, сила *латинскому*, *готскому* > < винень Старанося наветъ и на Руси всѣми силами о удо(ст. 78)сконалене матерной мовы, коли заводжено *школы*, выдавано *граматики* не тылко славенского, но и *греческого* языка. Вѣкопомнымъ доводомъ того есть Граматика Греческа, языкомъ славенскимъ 1591 р. въ Лвовѣ друкована, въ овомъ то частѣ, коли *школа*, *друкарня* и *братство* руское на ново споряженые. 1585 року прибыль до Лвова *Іоакимъ*, Патріарха Антиохійскѣй. Обачивши въ народѣ рускомъ великое нерадѣніе, *школу*, *братство* и *друкарню* за найлѣпш(ы)е способы запобѣженя таковому осудилъ. Донесль о томъ Патріарсѣ Константинопольскому. Тотъ приславъ скоро до Лвова *Арсенія*, Мотрополиту Демоницкаго, который чрезъ *два роки училъ* въ школѣ Лвовской. Важна тота и любопитна исторіи

народной тычачася вѣдомѣсть стоитъ въ предословіи до граматики реченой подъ написомъ:

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ.

ГРАМАТИКА ДОБРОГЛАГОЛИВАГО
СЛАВНОСЛАВЕНСКОГО ЯЗЫКА.

Совершеннаго искусства осми
частей слова. Ко наказанію
многочисленитомъ Россійскомъ родѣ.
ВО ЛВОВѢ.

Вдрукарни Братской. Рокъ афѣа.

Граматика тота, найстарша всѣхъ славен(ст. 79)скихъ, есть найрѣдша на свѣтѣ книга. Для того цѣлое предословіе, съ граматики той выписаное, кладу въ (18). Линде, описуючи на л. 55 перевода помянутого сочиненя Греча въ нотѣ (а) речену граматику,^{129*} мнитъ, же заложена Арсеніемъ Метрополитомъ школа и выдана нимъ речена граматика сталася поводомъ Деметрему *Соликовскому* (Solikowskiemu, не Sokolowskiemu, якъ Линде пише), Арцибискупови Лвовскому, до спроваженя до Лвова *іезуитовъ*. Втора славенска граматика,^{130*} 1596 року въ Вилнѣ друкована, *Лаврентія Зизанія* поді написомъ: *Граматика*^{131*} *Словянская совершенного Искусства*. Описуе ю Гречь на л. 55.²⁶

Неперечимо теды формованя и досконаленяся языка руского по славенскимъ, греческимъ, позднѣйше латинскимъ прикладамъ. Того единѣ допустити исторія не дозволяетъ, абы языкъ рускѣй и словесность (literatura) руска единѣ и цѣлкомъ съ полскои мовы повстали и по той формовалися.

Но уже блище къ рѣчи приступючи, развину впередь понятіе слова: *формованя*. Слова: *формовати, формованя* суть чужіе (ст. 80) (латинскіе). Скоро чрезъ формоване руской мовы съ языка полского розумѣемо многость словъ тыхъ самыхъ, що и въ языцѣ полскомъ, то значене слова: *формоване* дуже ограничено естъ и цѣлкомъ того, що собѣ Авторове слова того представляютъ, не доводитъ. Уважмо н. п. инныя мовы. Естъ много словъ въ *ческомъ, російскомъ, сербскомъ* > < діалектѣ такихъ самыхъ, що въ полскомъ діалектѣ, хтожь однако говорити може: ото *чeskій, російскій, сербскій* > < *діалектъ образомъ* полского формовалися. Подобное формоване припустивши, можна бы и такъ наводити: въ мовѣ *полской* естъ много словъ такихъ, яковыя въ діалектѣ *ческомъ, сербскомъ, російскомъ, карніолскомъ* > < *находятся, отожь діалектъ полскій* по *ческомъ, сербскомъ* > < *формовался*. — Де кумъ, де коровай — Що болше, въ *російской* (нынѣшной) мовѣ купа постергаемо словъ, цѣлкомъ въ давныхъ славенскихъ писмахъ не уживаныхъ и рускому або полскому тылко діалектови властивыхъ. Нѣкоторые тугки съ Исторіи Государства Россійского Карамзина вынятыя приводимо. Съ тома IV: *затруднене, посредникъ, поводъ, способъ, справедливость, старат(ь)ся, уполномоченый* (причастіе страд. от глагола *мокну* (ст. 81) *мокнѣ* (сред.) або *мочу* *moszę* (дѣйств.) походячое, въ рускомъ *моченый*, полскомъ *moszony* цѣлкомъ инное значеня мае). Въ Т. V. *подошовъ* > < въ Т. VII *непріатель*, въ Т. IX. *спокойствіе, привязаность, товаришь* > < > < кромѣ инныхъ чужостранныхъ н. п. *рыцарь*,

трауръ, заля. > < Таковыя реченя, въ теперешный російскій языкъ въпроваженныя, видячи, чомужь не мовимо: килка поединчихъ словъ полскихъ, нѣмецкихъ > < *находится въ російскомъ діалектѣ, отожь діалектъ російскій подлугъ полского, нѣмецкого формовался*.

Поединчіе слова, находячіеся въ одномъ и другомъ діалектѣ славенскомъ, ни болше ни менше доказуютъ, ено же *всѣ діалекты славенскіе съ єдного корене походятъ*, всѣ собѣ суть братья и едень другому, що потреба, жичить, вертае, право обивательства надаеъ, и же всѣ колись блишшіи собѣ, якъ теперь, были. Послухаймо, що *Бандтке* въ помянутой Исторіи королевства Полск(ого) въ I. томѣ на л. 66 о стародавней Полщинѣ пише.²⁷ Коли (ст. 82) теда *Добровскій*^{132*} въ предословіи до граматики *Пухмаера* подѣ написомъ: *Lehrgebäude der russischen Sprache* > < *von Jaroslaw Puchmayer, Prag 1820* на листѣ XIII мову, нею же толковое *Ev*(ангеліе) въ 17 столѣтіи сочинено, называе мовою *сполска говорячого малорусина*^{133*} (*eines polonisirenden Kleinrussen*), то ми съ той самой причины, видячи въ граматичѣ языка *ческого* чрезъ того автора подѣ написомъ: *Lehrgebäude der böhmischen Sprache* > < *Prag 1819* тые самыя або подобныя слова, якъ^{134*} въ языцѣ рускомъ, меновитѣ зась сходство *окончаниу* и *выговора* *поточного глаголовъ* съ *оконченемъ* и *выговоромъ рускимъ*, (якъ то самъ тотъ достойный писатель въ сочиненіи подѣ написомъ: *Geschichte der böhmischen Sprache* > < *Prag 1818* на листѣ 37 признае словы: für *pigi, segi, milugi* spricht selbst der gemeine Mann in Böhmen noch immer *pigu, segu, milugu*) можемо языкъ *чeskій* уже смѣло назвати

мовою съ руска мовячого чеха,^{135*} eines ruthenisirenden Böhmen. Послухаймо, що тотъ самъ авторъ о поединчихъ словахъ мовить.²⁸

(ст. 84) О поединчихъ словахъ, съ одного діалекта въ другій переходячихъ, то само твердити можна, що о пришествіи або пріятіи поединчихъ чужоземцей до краю. Такъ н. п. ниhto перечити не може, якъ до великои и малои Полци и до земель Рускихъ, негдысь части королевства Полского, от часовъ Казимира Вел(икого) въ тяжъ много инноземцевъ прибывало и въ немъ остѣдало. Єдны съ тыхъ пришелцей приносили въ Полщу науку, инные богатства, инные ремесла, инн(ы)е заводили торговлю, инные на остатку голоручь приходячи, глядали розмайтѣ кавалка хлѣба.²⁹ (ст. 84) Пришелцямъ тымъ надавала^{136*} Коруна полска право гражданское (ius civitatis), а они за то поддавалися уставамъ и звычайамъ народнымъ. Съ пришелцями тыми много прибыло словъ чужостранныхъ въ языкъ полскій, но ниhto до днесъ не говорить, якобы народъ полскій и рускій съ остѣдаючихъ межи нимъ чужоземцей выникъ або съ нихъ уформовался. Противне чужоземцѣ тоты пріймовали право и обычаи народные тамъ, де остѣдали. Въведенные ними слова чужіе, на образъ полскій або рускій перемѣненные, ставалися власностевъ полского або русского языка. Въ стисломъ овомъ союзѣ, въ яковомъ народъ полскій черезъ 400 лѣтъ съ народомъ рускимъ зоставалъ, могли пріймати русины от остѣдаючихъ межи ними поляковъ нікоторые слова полскіе и богатилася мова руска. Но могли также поляки чрезъ переставаня и розмаитыи соузы съ русинами свой языкъ богатити словами рускими и досконалилася

мова полска. Що віенцей, поровнане стародавнього языка полского съ языкомъ рускимъ, свѣдоцтва достовѣрныхъ авторовъ суть ми поводомъ до наступуючого предложена.

*Мова полска свою нынѣшнюю чистоту,
обфитость и складъ мовѣ русской винна.*

Правду тую покаже достатечнѣ поровнане діалектовъ^{137*} тыхъ межи собою. Нежели еднакъ приступю до поровнаня давного діалекта (ст. 85) *руского* съ давнымъ и теперешнымъ діалектомъ^{138*} *полскимъ*, мушу въ передъ уважнымъ вчинити читателя, яко *давний языкъ полскій*, въ давныхъ помяникахъ захованый, от нынѣшного *дуже различался*. Ото нѣкоторые приклады стародавнего языка полского съ второй половины XIV столѣтія съ сочиненя Раковецкого: *Prawda Ruska* (19). Авторъ приклады тые^{139*} въ II Томѣ от л. 212 ажъ 218 приводячи, такъ на л. 218 въ §. 33 мовить: "Wiele podobnych pomników wypauyduwanych coraz więcej przez gorliwych badaczów naszej starożytności iuż w znaczney części obeymuia różne dzieła i pisma > < z tych, które tu przywiedzione zostały, widzieć się daie, iż gdy *Polacy* zaczęli się porywać do pisania, *maiąc u siebie zatracony alfabet Słowiański* (§. 8, §. 9.), мѣczyли się nad sposobem wyrażania swęy mowy nie stosownym alfabetem łacińskim, i ztąd to okazuie się tu tak wielka niepewność i nieiednostayność pisowni; zaczęto więc myśleć nad wynaydywaniem i ustanawianiem iey prawideł, które *dziwacznie* z prawidłami pisowni *Łacińskiéy* (włoskiéy), *Czeskiéy* i *Niemieckiéy* plątano > < > < Примѣръ полского языка за панованя Кор(оля) пол(ско-го) *Владыслава Ягайлы*, вынятый съ сочиненя Чацкого: *O Litewskich i Polskich prawach* такъ, якъ на л. 175 I. Томъ (ст. 86) въ нотѣ

975 стоить.³⁰ Примѣръ полщины съ XVI столѣтія, яковою за часовъ еще Зигмонта Августа славный въ исторіи полской наукою и пригодами мужъ Станиславъ *Ориховскій*^{XXX}, Каноникъ Капитулы Перемыской обр(яда) римского, писалъ. Вынятый есть прикладъ тотъ съ сочиненя достопамятного любителя и тцателя исторіи и словесности народной графа *Оссолинского*^{XXXI}. Ото сама рѣчь съ Тому III части второй *Wiadomości historyczno-krytycznych do dzieiów literatury Polskiéy* л. 265. (20)

Таковой перемѣнѣ языка полского нехайся ништо не дивуе. Не самъ бовемъ теперешный^{140*} языкъ полскій от *старосвѣдского* языка полского выродился. То само и о *нѣмецкомъ, францускомъ*^{141*} > < розумѣти належитъ. На доводъ кладемо ту выпись старои нѣметчизны съ XIII столѣтія, якъ она въ исторіи королевства^{142*} Полского чрезъ Бандтке на л. 418 приведена. (21) Прилагаю ту еще приклады старыхъ помниковъ едночасной мовы полской и русской, съ книгъ и оригинальныхъ рукописовъ вынятые. Зри табл. II

Нехай теперь любопитный и бе(з)сторонный читатель добре розваживши приве(87)деные^{143*} на таблицы той примѣры мовы руской такой, яка от пятисотъ лѣтъ ажъ до днесъ трвае, съ мововъ *полсковъ старовъ и теперишновъ*, отповѣсть на вопросъ: *если языкъ рускій образомъ полского*^{144*} *або теперешный полскій образомъ руского формовался?* Небыль теды языкъ рускій *повѣтовщиновъ* языка полского, якъ ся Гречу або властиве Линде на л. III предословія до помянутого дѣла, чрезъ Греча выданого, здавало.³¹

(ст. 88) Землѣ, до Коруны полской належачіе, небыли (ст. 89) повѣтомъ королевства

Полского такъ, якъ теперъ королевство Полское не есть повѣтом Государства Россійского. Народъ рускій былъ частевъ королевства Полского, такъ власнѣ, якъ теперъ угры, чехи > < суть частми великой монархii^{145*} Австрійской – Но если, даймо нато, мова руска винна що мовѣ полскои, то уже долгъ тотъ съ великою, а може самому довгови^{146*} ровною лихвою выплатила. Выплатила, мовимо, долгъ^{147*} тотъ, коли:

а) Мовѣ полскои достарчила многости словъ, теперъ уже съ уживаня вышлыхъ.³² Хтося о томъ перевести (sic, переконати) хоче, нехай читае §. VII. граматики^{148*} Кончинского подъ написомъ: Gramatyka ięzyka polskiego, przez X. Onufrego Korczyńskiego. Dzieło pozgonne, w Warszawie 1817. Признае то тотъ самъ авторъ въ приписахъ^{149*} до граматики на III классу на листѣ 194, де мова о прилагателныхъ пол'скихъ: dwa, obadwa, словы: “Przyczyna tego (уживаня въ множ(ественномъ) числѣ dwa, oba съ именителнымъ суш(ествителного) мужеск(ого) и сред(ного) рода *iest zwyczaj Słowiański* (властивый рускій) *obszerniey przed tém niż teraz unas panuiący* kończenia tych Przymiotników nakształt Rzeczowników > < Нехай далѣй читае сочинене (Rys historyczny literatury gossyuskiéy) меновитѣ, що Тломачъ въ предословіи на л. XXVII мовить. (22) Нехай наостатокъ читае помянутое вышше (§ I. lit. h) сочинене Бандтке. Выплатився далѣй языкъ рускій мовѣ полскои, коли:

(ст. 90) б) Мова полска о мало чужоземщиновъ притлумена не была. Свѣдчить о томъ самъ Линде въ частореченомъ сочиненіи о Статутѣ В(еликого) К(няжества) Лит(овского) на

odezwach л. 14 и 15. “Chociaż styl, nietylko w odezwach Sapiahy, lecz i w samym texcie Statutu (мова є о Statutu в языкъ полскомъ), iest dosyć czystym i wolnym od tych makaronizmów, które w owym czasie, tak szkaradnie Polszczyznę głuszyć zaczynały, iak na oczy swoje przekonac się możemy otworzywszy pierwszy tom zbioru *Swada Polska* nazwanego, gdzie odezwa Lwa Sapiahy w Polskim ięzyku umieszczona, iak czysty brylant między brukową mieszaniną się wydaie; *choć téj to czystości Ruszczyzny przypisać należy, że Polszczyznę Statutu Litewskiego, zwłaszcza w miarę wieku każącego się już ięzyka Polskiego, poczytywano za wzorową*: z tém wszystkim i tu dosyć makaronizmów Łacińskich zawadza”. Скоро теды такъ єсть, для чогожъ то тотъ самъ вчений мужъ въ своемъ словарѣ, по цѣлой Европѣ славномъ, (Słownik ięzyka Polskiego > <) *мову руску* въ рядѣ діалектовъ славенскихъ *опустилъ*? Зри §. I. Мова руска, реку наостатокъ, можеся еще:

в) Языковы пол'скому надалъ до знесеня мужского трудностей, яковыхъ славнѣйшій межи поляками граматикъ *Кончинскій*^{XXXII} при означеню правиль *правоглаголаня и правописаня* дознаваль, прислужити. Привожу ту нѣкоторые приклады:

г) На листѣ 14 приписовъ до граматики на II классу II пише авторъ: Zakończenie przymiotników na rodzaj męzki iest náypospolitszé na y greckie np. *dobry, zły &*, на *i* krótkie (ст. 91) kończą się té tylko, *według* co przed i mają *g* lub *k* np. *srogi, wielki*, bo według naszég pisowni czyli ortografii po *g*, *k*, nigdy się nie kładzie y greckie. Бачучи звычай мовы руской и єя сродство съ далеко блишшее сосѣдство и побратимство съ мовою полскою, а нежели мовы полскои съ грецескимъ, дивно, чому достойный

авторъ граматики народнои^{150*} причины окончена полскихъ именъ пралагател(ныхъ) на у ажъ mezi греками глядавъ, коли она тутъ въ сусѣдской побратимской *руской* мовѣ надорудю была. Свѣдомо бовемъ каждому, яко полское у отповѣдае рускому *ы*, а полское *і* отповѣдае рускому *і* або *и*. Тымъ часомъ и то не тайно, же выговоръ греческого *ѵ* не сходится цѣлкомъ съ полскимъ *у*. Можна теды простше правило такъ поставити: *Прилагательные полск(іе) муж(еского) рода кончатся на у, которые въ рускомъ выходя(ть) на ый, на і, которые въ рускомъ кончатся на ій.*

2. На листѣ 120 того самого сочиненія пише тотъ самъ авторъ. "Nie można się nigdzie dowiedzieć przyczyny, zaco aż do naszego ośmnastego wieku, pisano ten przypadek przez *éy*, w prawdziwych nawet rzeczownikach, np. *paniéy, koronacyéy*. Woyna^{XXXIII}, grammatyk polski, zwála tę winę na nieumiejętnych drukarzów, i naśladowników onych". Ани друкари, ани ихъ подражатели не были тому винни, ено звычай давнѣйшихъ писателей полскихъ триманя ся въ склоненіи именъ сущ(ествителныхъ) женского рода прикладу *склоненій славенорускихъ*, по которымъ имена женского рода: *буря, милость, пани* > < въ родит(елномъ) множ(ественного) на *ей* яко то: *бурей, милостей, паней* выходятъ.

3. На листѣ 64 помянутои граматики *посмертнои* (ст. 92) такъ пише тотъ самъ авторъ. Zaniedbanie akcentu nad *á*, iest przyczyną, że się 4-ty przypadek *nie wie* jak pisać, czy przez *ą*, czy przez *ę*. Akcent sám, iasno i niewątpliwie uczy, że piérwszego przypadku otwarte *a*, odmienia się w 4-tym na *ę*: np. *laska, czapka, szabla, laskę, czapkę, szablę*: ściśnione

zaś *ą*: odmienia się na *ą*: np. *wolá, rolá, sukniá, wolą, rolą, suknią*. Kto nie przyuimuie akcentu nad *á*, wprzód mur głową przebiie, niż tak krótką a dokładną, iak ta iest, regułę, na ten przypadek, ukuć potrafi. На листѣ зась 124 приписовъ до граматики полскои на классу II тотъ самъ авторъ предположивши правила, де *отвертое a de стисненное a* писати належитъ, такъ говорить: Stąd na odwrot zrobi się do Pisowni reguła: Imiona zakończone na *a*, piszą się przez *a* otwarte, które mają czwarty przypadek na *ę*: które zaś mają *go* na *ą*, piszą się przez *á* ściśnione. Тыхъ правилъ тримаючися, можна бы такъ съ учнемъ бесѣдовати:

Вопр. Якъ выходитьъ *zguba* въ падежи виннителномъ?

От.: *Zgubę*.

В.: Чому?

От.: Бося кончить на *ba* то есть на отвертое

a.

В.: Коли мовю: *szkoda*, имя *szkoda* яковымъ *a* кончится?

От.: *a* отвертымъ.

В.: Чому?

От.: Бо въ виннител(номъ) на *ę* выходить — Но (ст. 93) моглъ быся учитель далѣй такъ питати: Чомужъ то кончащися имена на *ba, da* > < на *a* отвертое выходятъ? На то въ Граматицѣ отповѣди нѣтъ. Нема теды въ Граматицѣ Копчинского постоянного правила, которые имена, на *a* выходячіе, въ вин(ителномъ) на *ę*, а которые на *ą* кончатися повинни. Но таково правило въ мовѣ русской находится, яко то: которые имена *въ мови русской на a съ предидучою согласною выходятъ, тоты въ мовѣ пол'ской на a отвертое кончатся*. Противнѣ: *кончатся въ мовѣ полскои на a*

стисненое, которые въ мовѣ русской на я выходятъ. Того правила тримаеся ксендзь Скарга, пишучи н. п. *Chrystusowę, Janowę* > < Даремнѣ теды авторъ граматики народнои^{151*} на классу II въ приписахъ на л. 138 писовню тоту друкарсковъ помилковъ зве, свою беззасадну натручючи словы: "Gdy w żywotach X. Skąrgi, przymiotniki osobowe, znayduiemy pisané przez ę np. Chrystusowę, Janowę & zamiast Chrystusową, Janową &. poczytać to mamy za omyłkę druku". Съ тыхъ прикладовъ видимо, якъ много облегчилося удосконалене на грунтовныхъ основаняхъ орфографіи полскои, гдыбы от руской побратимской мовы не сторонено.^{152*} Повтаряю теды^{153*} съ Копчинскимъ: *борше мурь перебіе*, а нежели безъ уваги на языкъ *рускій и славенскій* правдиву орфографію полску усталити потрафитъ.

§. X.

Отношене нынѣшного языка російского къ мовѣ русской.

Реклисмо уже въ §. VII о различіи межи мововъ русковъ и межи мововъ російсковъ (нынѣшновъ). (ст. 94) Различіе то приведенемъ мѣсць и свѣдоцтвъ достовѣрныхъ авторовъ наочнѣ показалисмо. Ту единѣ для тыхъ туземцей,^{154*} которые мало шо або ничъ еще о російской словесности неслышали, приведемо наступуючіе вѣдомости.

Якъ всѣхъ инныхъ діалектовъ, такъ мовы и словесности російской розмаитые періоди означено. 1. Линде въ предословіи до частопомянутого сочиненя.^{155*} *Rys historyczny literatury rossyuskiéu*, идучи за мнѣніемъ Греча, три періоды языка и словесности російской назначае,^{156*} словы:^{157*} "W piérwszym albowiem okresie historyi ięzyka i literatury Ruskiéu, iak piérwszy peryod nazwać można *Greckim*, drugi *Tatarskim*, tak trzeci podług wszelkiéu sprawiedliwości, twierdzi nasz autor mianować należy *Polskim*" > < > <

Не перечимо впливу^{158*} языка *греческого* на языкъ рускій, меновитѣ книжный, словенскимъ званный, понеже^{159*} писмо св(ятое) и всѣ немаль книги духовные^{160*} съ языка греческого^{161*} на рускій переведены,^{162*} и^{163*} въ тыхъ переводахъ греческа ортографія и *свнтавусь*^{164*} захована.^{165*} Слушне^{166*} теды, бачучи форму языка російского, о которомъ мова, першій періодъ *греческимъ* зовезя.^{167*} Що^{168*} до періода^{169*} *татарского и*

пол'ского, не согласуемся^{170*} съ Линде. Пановане татарское^{171*} въ Россіи не мѣло такового влияния ни на *языкъ* ни на *обычай* народные, абы оному особенный періодъ признавати.^{172*} На противъ повзѣ Греча заставляюся поваговъ^{173*} искусного знателя *Карамзина*. Основателно доказуе^{174*} авторъ тотъ въ V томѣ Исторіи Государства Россіи на л. 884, яко пановане *татарское* въ Россіи жадныхъ слѣдовъ ани въ народныхъ обычаяхъ ани въ праводавствѣ ани въ домашномъ житіи ани въ *языку* не лишило.^{175*} Ледве^{176*} 40 або 50 словъ татарскихъ найдется въ словари російскомъ.³³

(ст. 95) Колибы теда 40, 50, даймо на то, и 100 чужостранныхъ словъ, мѣло творити періодъ, словесности якового языка, то бы уже тымъ самымъ правомъ и въ діалектѣ полскомъ, въ которомъ множество словъ *латинского*, *нѣмецкого*, *французского* >< произшествія найдуе, кромѣ періода полского также періодъ *латинскій*, *нѣмецкій* >< а може и *турецкій* различати належало. Такихъ то періодовъ не тылко въ російскомъ, але и въ полскомъ, и въ каждомъ инномъ діалектѣ доволѣбы натворити можна. Що до третого періода *полского*, то есть влияния *полицины* на языкъ рускій, впередъ понятіе *рускій* означити треба. Скоро имя *языкъ* и *словесность руска* то само значить, що языкъ велико *російскій*, то *полскій* не могль мѣти нань безпосредного влияния. Держава *великоросійска* возрастала безъ помочи державы полской. То само о языкѣ и словесности въ *великороссіи* судити належить.^{177*} Нигде въ старыхъ и среднего вѣка книгахъ рускихъ въ *Великороссіи*^{178*} не находимо слѣдовъ формованяся языка Російского по образу

языка полского.^{179*} Кто тое^{180*} твердитъ, повинень^{181*} бы на то доказательства приточити — Скоро зась имя *языкъ рускій* то само значить, що мова *малоросійска*, то уже въ § преди(ду)чомъ доказано, що о влиявѣ томъ тримати належить. Гды теда *Гречъ*, а за нимъ *Линде* въ поволаномъ мѣсци не о періодѣхъ *малоросійского* діалекта мовятъ, гды по реченому въ §. VII. различіе діалекта малоросійского (властиве руского) от російского (о которомъ мова) доказана, то очевидно, же обополныхъ отношеній языка полского къ малорускому до языка російского застосовати не можна. Вправдѣ причинялся діалектъ *малоросійскій* купа до возрасту, богатства и красоть діалекта *російского*, но съ того еще бынаймнѣй не слѣдуе, же тымъ самымъ въ діалектѣ російскомъ періодъ полскій различати треба.

2. Коли есть мова о *россійскомъ* языкѣ, то языкъ стародавний *церковный* от стародавнего *россійского*, поточного, *гражданскимъ* званого, различати належить, якъ то съ поровняня обохъ языковъ видно. (23)

3. Не вонтпливо также есть, яко языкъ русійскій поточный книжный за часовъ Петра великого *не былъ уже тотъ самъ, що въ давныхъ писмахъ російскихъ*. Приводжу ту свѣдоцтво *Каченовского*, якове въ II томѣ помянутого сочиненя. *Rys historyczny literatury rossyyskiéy* на л. 408 (находится). (24)

Хто хоче познати rozmaitye примѣры *россійского* языка от найдавнѣйшихъ до теперешныхъ временъ, тотъ ний читае *Карамзина* Исторію Госу(дарства) Росс(ійского). Тамъ найде

Языкъ рускій въ нынѣшномъ королевствѣ Галиціи есть языкомъ народнымъ руского народа.

Къ означеню земель, назвиско *Червонной Руси* або *королевства Галиціи, Лодомеріи* носячихъ и тымже народомъ *рускимъ* вразъ съ пришелцами полскими, ормянскими и инными замешкалыхъ, тримаюся помянутой вышше исторіи: *Geschichte von Halitsch und Wladimir* > < *Енгля*, якъ авторъ тотъ состояніе нынѣшное Галиціи на л. 533 означае. (26)

Выказанные г. Енглемъ воеводства и поветы суть, якъ видимо, частми овыхъ земель, которые за панованя полского народомъ *рускимъ* (зри §. II.) замешкалые были. Мимо различія, же едны мешканцѣ по закону римскому, другіе по закону греческому Бога хвалили (зри §. II.), всѣ русины еднаковымъ языкомъ говорили. Право затымъ вырекль Бандтке во I. томѣ часто помянутой Исторіи Королевства Полского на л. 26: "*Jezyka Galicyańskiego nie masz* (ст. 98) *i nie było, jak Austriackiego, Brandenburskiego*" > < Къ показаню далѣй, яково было мнимане чужоэстранныхъ писателей о народѣ и языкѣ народномъ въ Галиціи, поволуюся^{182*} ту:

а) на помянутое въ §. IV. разсужденіе (реценсію)^{183*} *о катехисмѣ*, подѣ написомъ: наука Христіанска > < выданомъ, съ Литерацкой Виденской Газеты: *Wiener allgemeine Litteratur Zeitung* съ 1816 року (27), на

b) Выпись съ сочиненя Кеппена^{xxxv} подь
написомъ: Uiber Alterthum und Kunst in Russland,^{184*}
въ Видню 1822 друкованого. (28)

§. XII.

*Назвиско нѣмецкое: Russnak, от
нынѣшныхъ писателей нѣмецкихъ уживаное,
невластивое есть.*

Уживаное^{185*} от нѣмецкихъ писателей въ
предидушомъ § имя Russnak > < есть ми поводомъ
до оногo спростованя. Нѣкоторые авторове писмъ,
Галиціи дотычащихъ ся, нѣмецкимъ языкомъ
выданныхъ, мешканцевъ королевства того
Russnaken, а мову ихъ *Russnakische Sprache*
зовуть. Назвиска того писатели *пол'скіе, російскіе,
латинскіе*, а наветъ знакомитые писатели
нѣмецкіе николи не уживали. Остатные тые
пишучи о народѣ, въ Галиціи мешкающимъ,
мешканцевъ зовуть: *по полску* Rusini, *по руску*^{186*}
русины, народъ *рускій*, *по латинѣ* Rutheni, natio
Ruthena, *по нѣмецки* Ruthener, Ruthenische
Sprache.

Несвѣдомый теды (ст. 99) народа того, ено
съ писмъ помянутыхъ авторовъ, легкобы судити
могль, яко въ Галиціи кромѣ людей, по полску
Rusini, по латинѣ Rutheni, по нѣмецку Ruthener
званыхъ, ещеся якоесь иное поколѣня *руснаковъ*,
може такъ, якъ *ормяновъ, караимовъ*, а въ
королевствѣ Угерскомъ и завислой от него
Славоніи *славеновъ* и *словаковъ* (Slavonier,
Slovaken), найдуе. Подобнѣ несвѣдомый належитѣ
состоянія народа полского, читаючи въ писмахъ
Рорера^{xxxvi} Mazuraken, моглбы вносити, же кромѣ
знаныхъ племень рода полского еще яке племя
мазураковъ въ Полщи находится. Не було жадныхъ
руснаковъ въ Галиціи за панованя^{187*} полского, а

затымъ и теперъ нема. Былибы о нихъ запевне лѣпше знали королеве, писатели полскіе, дворъ римскій > < которые всегда народъ нашъ: Narod ruski, gens Ruthena (§. III.) называли. Нигде зась о народѣ и языку^{188*} *руснацкомъ*: naród, język *Rusnacki*, *Russnaca* gens, natio ани чути было. Першый, якъ ся здае, *Краттеръ*^{XXXVII} въ сочиненіи своемъ подъ написомъ: Briefe uiber Galizien на листѣ 147 слова *руснакъ* (Russnaken) (ст. 100) уживае. За нимъ ишовъ *Рореръ*, *Крибель*, *Чаповичъ*^{35 XXXVIII} > < > < Зъ вдякою въспоминаемо, яко нѣкоторые авторы *нѣ* (ст. 102) *мецкіе*, исторію народну Галици нарокомъ пишуцие або о. (ст. 103) народѣ рускомъ вспоминаюцие, яко то *Шлецеръ*^{XXXIX}, *Геггарди*, *Гопе*, *Енгель* > < николи назвиска russnaken не уживали и народъ тотъ властивымъ именовъ: Ruthener, Ruthenisches Volk звали. Скоро теды перша повинность каждого писателя есть: *Всяку рѣчь властивымъ назвискомъ звати*, втора зась: *въ переводахъ съ одного языка на другій по возможности властивый виговоръ именъ собственныхъ заховати, безъ потреби неслыханыхъ, смѣшныхъ, а наостатокъ погарду яковусь выражающихъ именъ вароватися*, то показавши, яко *руснаковъ* нема и не было, маемо право просити и впоминатися, абы назвиско Russnak понеханое, имя зась полское Rusini, латинское Rutheni, Ruthena natio, по нѣмецку: Ruthener, Ruthenische Nation, Ruthenische Sprache уживано было. Авторы, назвиска Russnak уживаюцие, нехай глянуть въ *писма и уставы вродовые*, подъ щасливымъ панованемъ *Найснѣйшихъ и Вѣкопомныхъ Монарховъ*

Австріацкихъ^{189*} выходячіе. Въ писмахъ тыхъ, де ено есть мова о народномъ языку^{190*} рускомъ, тамъ все языкъ тотъ именовъ^{191*} Landessprache, ruthenische Sprache званъ былъ и званъ бывае.^{192*}

Табл. I. Давные и теперишные, властивые и невластивые имена русской и російской мовы.

		В ъ я з ы ц ѣ										
		1. полскомъ				2. латинскомъ				3. нѣмецкомъ		
		давно		теперь		давно		теперь		давно	теперь	
		властивѣ	невластивѣ	властивѣ	невластивѣ	властивѣ	невластивѣ	властивѣ	невластивѣ	властивѣ	невластивѣ	
Я з ы к ѣ	Рускій Ruski											
	Jezyk ruski			Jezyk ruski								
				Jezyk malo- i bialoruski								
				Lingua Ruthena								
				Russica								
				Lingua Ruthena								
				Die russische Sprache								
				Die ruthenische Sprache								
				Die kleinrussische, wiesrussische Sprache.								
				Die russnackische Sprache								
	Російскій Rossyiski											
	Jezyk ruski, также Moskiewski			Jezyk Rossyiski								
				Jezyk ruski								
				Lingua Russorum, Moschovitica								
				Lingua Russica								
				Die moschovitische Sprache								
				Die russische Sprache								

Табл. II. має заголовок: “Примѣры старои мовы рускои и полскои”. Ту поданий “привилей князя Лва 1292 писаный” і то “оригиналь рускій” та “переводъ полскій съ оригиналногo привилея кор(оля) пол(скогo) Зигмонта Авгу(ста) Р. 1555”, потім “Переводъ полскій декрету Сташка съ Давидова, подъ (3) прилежачого, съ оригиналногo привилея короля пол(скогo) Зигмонта Авгу(ста)”, дальше “Выпись съ старихъ требниковъ: Послѣд. вѣнчанія” > < і вкінці “То само съ требника римско каѳ(олического) подъ написомъ: Agenda Latino et vulgari sermone Polonico illuminata > < въ Кракове 1514 друкованого”.

Примітки Івана Могильницького

¹ Układając słowa *Polskie*, nigdy z oka nie spuściłem pobratymczęj Polskiemu językowi *Słowiańszczyzny*. Staralem się zebrać ją troskliwie z iak najlepszych źródeł, których na końcu wstępu poczet przyłączam. tu tylko wspominałem imiona szczególnych dialektów z dodatkiem gdzieindziej krainy, w której nim mówią: 1) *Czeski*, 2) *Morawski*, 3) *Słowacki* w Węgrzech, w okolicach Presburga i t. d., 4) *Kroatski*, 5) *Dalmacki*, 6) *Bośniński*, 8) *Windyjski* w Styryi i t. d., 9) *Kraiński* w Karnioli, 10) *Slawoński* w Sławonii, 11) i 12) niższy i wyższy *Sorabski* w Luzacyi. 13) *Rossvyjski*, 14) *Kościełny* czyli *Cerkiewny*, *Ecclesiastica*. iaki się w księgach cerkiewnych wyznania Greckiego znajduje. Słownik Języka Pol. przez Sam. Bog. Linde Tomu I. część I. Wstęp S. XIII. W tym wyświadczył dialektów sławenskich, jak widoczno, samego w szeregu nie dostaje. Może to narokiem albo przypadkiem miejsce *ruskomu*, któregoj ednakowym prawem smęło obok *morawskiego*, *kraińskiego*, *sorabskiego*, *windyjskiego* > < staćci powinien, przez dostojniejszego Lindę лишено. No toż sam autor w późniejszych wyświadczeniach: O Statucie Litewskim > < Rys historyczny literatury rossyjskiej > < i *ruskiej* dialekt w poczet i szeregu innych *slawenskich* dialektów pomęścił.

Secundum hos characteres si dialectorum species, quarum Grammaticae prostant, examinentur, quinque earum sub A, aliae quinque sub B comprehenduntur, et quidem:

Sub A	Sub B.
1. Russica.	1. Slovacia.
2. Slavica vetus.	2. Bohemica.
3. Illyrica seu Serbica.	3. Sorabika seu Vendica in Lusatia superiori.
4. Croatica.	4. Sorabika in Lusatia inferiori.
5. Slovenica s. Vindica in Carniolia, Stiria, et Garinthia.	5. Polonika.

Josephi Dobrowsky > < Institutiones Linguae Slavicae dialecti veteris Vindobonae MDCCCXXII Praefat. pag. IV. W tym rozpolożeniu znowu o *ruskom* dialekt (Ruthena lingua) не слыхати!..

² W *ruskim* języku nowy testament tłumaczony za Włodzimierza wielkiego zaczyna literaturę Ruską. Czacki: O Lit. i

Pol. prawach. Tom. I. s. 53. Zuerst singt der ruthenische Bischof in *ruthenischer* Sprache seine Gebethe > < Rohrer, Versuch über die slavischen Bewohner der österreichischen Monarchie. Wien 1804 II. Theil. S. 16.

³ Eine kleine Probe von einigen Versen in *gemeiner russischen* Sprache ist auch in Leibnitzens *Collectaneis Etymologicis* zu lesen, Lehrgebäude der böhmischen Sprache von Joseph Dobrowski. Prag 1819. S. XIII.

⁴ *Białoruski* język (то само що рускій зри §. VIII): Sopikow w I Części swego dzieła na karcie 167 o języku Białoruskim sądzi: "pod imieniem *Białoruskiego* języka rozumi się dialekt żyjących w *Białeyrusi* i w Polsce wyznawców greckiej wiary. Zakonnicy w tych stronach (въ котрых?... вопрошаю) pisali aż do końca 17 wieku prawie wszystkie swoje Teologiczne i moralne dzieła tym językiem. Jest on *mieszanią* słowiańskiego (cerkiewnego, ruskiego, rossyjskiego) języka". Sam. Bog. Linde, O Statucie Litewskim > < w Warszawie 1816. S. III. зри такожде Pamiętnik Warszawski 1815 Number 9. S. 29, 30, рѣчь того самого автора (Линде) о російской словесности... Eine größere Probe einer von einem *polonisirenden* Kleinrussen (зри §. VIII.) gemachten Umschreibung wollen wir aus einer wenigstens *100 Jahre vor* Peter dem Großen geschriebenen Postille hier mittheilen. Добровски на Л. подъ с) сказаномъ... — Jędrzey Łyżłów, Kapłan w nieście Smoleńsku, żył w drugiey połowie wieku XVII: ułożył "*Scytyyską Historią*" > < > < Rękopism tey księgi złożył sam w r. 1692 w Patryarszeczy bibliotece, wzmiankując w napisie, "iż przez niego napisaną była w języku Słowiańsko-Polskim czyli Białoruskim; przełożona zaś przez niego samego na Słowiańsko-Ruski" (Славенорускій?...) Mikołaja Grecza Rys historyczny literatury rossyjskiej przez S. B. Linde > < S. 92.

⁵ Карамзинъ въ IX томѣ Исторіи Государства Россійского > < въ ногѣ (561) сочинене въ *властивой руской* мовѣ приводячи, такъ судить: "въ сей грамотѣ, писаной варварскимъ языкомъ, ни рускимъ, ни полскимъ" > <

⁶ Pomiędzy wielu w Państwie Rossyjskim dyalektami ruskiemi są trzy głównejsze:

1) Rossyjski.

2) Mało-Rossyjski.

3) Dyalekt białoruski. > < Prawda Ruska przez I. B. Rakowieckiego T. II. S. 190, nota (5).

⁷ Cóż dopiero wpływ języka polskiego na ruski, zkaąd nowa nawet powstała mowa, t. j. małosossyjska, od naszego autora (Grecza) *Powiatowszczyznę Polską* zwana. W pierwszym albowiem okresie historii języka i literatury *ruskiej*, iak pierwszy peryod nazwać można *greckim*, drugi *tatarskim*, tak trzeci podług wszelkiej sprawiedliwości, twierdzi nasz autor, mianować należy *polskim* > < Mik. Grecza Rys historyczny literatury rossyjskiej przez S. Linde. Warszawa 1823. Przedmowa Polskiego wydawcy. St. III. Сравни съ тымъ нишше §. IX.

⁸ Nieuwłacza piękność i doskonałość brata iednego bratu drugiemu. Czeski, polski i terazniejszy rossyjski a dawniey moskiewski język kwitnąc, i nie tylko blasku, ale oświaty wzajemney sobie dodawać mogą, a day Boże! żeby i *język małosossyjski* mieścił się w rządzie języków słowiańskich uczonych > < Uwagi nad językiem czeskim, polskim i terazniejszym rossyjskim, przez Jerzego Sam. Bandtkie w Pamiętniku Warszawskim 1815. Tom. I. K. 124. Тымъ именемъ много инныхъ писателей *полскихъ, російскихъ и нѣмецкихъ* мову руску называютъ. Но о томъ ширше въ §. VII.

⁹ Свѣдчать то выписы съ часто помянутого сочинения: Rys historyczny literatury rossyjskiej na л. XX. Następnie napis: "Przykłady *ruskiego* (właściwie *ruskiego*) języka; tu umieścił Grecz z Sopikowa I. k. 106 wyimek z "Testamentu Imperatora *Bazyliusza*" > <

На л. 59 й 60. W tymże samym prawie czasie wyszedł pierwszy (po krótkim Zyzaniego) *Słowiański Słownik*, a to *Pamwy Beryndy*^{XL}, Zakonnika Kapłana > < W nim słowa słowiańskie oddawane są *ruskiemi* > <

¹⁰ Ту належать Краттеръ, Пореръ, Чапловичъ, Кеппенъ > <

¹¹ Языкъ рускій от народа руского имя ведс. Въ старыхъ однако латинскихъ писмахъ землѣ рускіе *Roxia, Roxania, Roxolania*, а народъ рускій *Roxi, Roxani, Roxolani* званые бывали. Такъ пише *Бонфини*^{XLI} въ дѣянїяхъ Королевства *Угерского* подъ назвискомъ: Regum Ungaricorum decades quattuor > < о угерскомъ короли Людовицѣ: *Roxiam* sibi parentem vindicare coactus > < ad gubernandos *Roxanos*, quos *Ruthenos* nunc appellant, Emericum Angriensem Episcopum misit > < > < Полскій дѣпись *Кромеръ* въ дѣянїяхъ Королевства Полского подъ написомъ: Polonia, sive de origine et rebus gestis Polonorum > < розмаїтые отрасли племене

славянского приводячи, такъ на л. 8 о различіи народа *россійского* ѿ *русского* пише "Rossi autem ab eo (Zopara) et a caeteris recentioribus Graecis Roxolani et Roxani, ab aliis vero Russi appellantur. Ruthenos vulgo Latine scribentes et loquentes per errorem vocant, a Ruthenis Galliae Aquitanicae populis pomen mutuati" < Moschi quoque Moscovitae, ut vulgo vocantur, Russis vicini, vel potius eorum soboles et pars, per magnam Sarmatiae Europae iuxta ac Asiaticae partem tenent" > < Но коли уже Кромерово назвиско народа *россійского* цѣлкомъ съ уживанія вышло, а его мѣсце въ латинскомъ языкѣ имя: patio Russorum властивѣ заступе; то тымъ самомъ (!) уникаючи называнія двохъ розмаитыхъ рѣчи еднымъ именемъ, назвиско народа *русского*: patio Ruthena яко властивое уважати и брати належить.

¹² Першу споминку о *Малоруси* находимо въ писмѣ (въ) Князя Владимиро-Волинского Георгія, 1335р. договоры съ орденомъ нѣмецкимъ подтверждаючого: Nos Georgius Dei gratia dux totius Russiae *minoris* > < Зри Карамзина Исторіи Госуд. Россій. Томъ, IV ноту 276 на л. 168.

¹³ От чого походить назвиско *Червоної Руси*, розличаються мнѣнія дѣлписовъ.^{193*} Вѣроятно, што от мѣста *Червена*. Славное тото негдысь мѣсто есть теперь простымъ селомъ, *Чернігевъ* званымъ, блиско Хелма на полудне лежачимъ (1).

¹⁴ N z Bożey Łaski Król Polski i Wielkie Xiążę Litewskie, Ruskie, Pruskie > <

¹⁵ Ото слова Статута самого: "а писарь земски маеть по руску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не иннымъ, языкомъ и словы, а присегнути маеть на врьдъ свой писарски тмыи словы: я присегаю Пану Богу въ тройци сдиному" > < <

¹⁶ Бывъ часъ, коли знакомитши фамилии руского и Литовского Племене въ Коронѣ полской вѣру восточно-греческимъ обрядомъ вызнавали, и доколь^{194*} обряда того не покинули а римского не прияли, дотоль^{195*} матернымъ *рускимъ* языкомъ говорили и *рускихъ* писмъ уживали. Ту належать фамилии княжатъ *Бѣлскихъ*, *Вишновецкихъ*, *Воронецкихъ*, *Горскихъ*, *Глинскихъ*, *Даниловичъ*, *Заславскихъ*, *Збаразкихъ*, *Корецкихъ*, *Чарторискихъ*, *Четвертинскихъ*, *Сангушковъ*, *Сулковскихъ* > < такожде фамилии пановъ: *Санѣзовъ*, *Волловичовъ*, *Войновъ*,

Ходкевичовъ, *Потоцкихъ*, *Тишкевичовъ*, *Пацовъ*, *Хрептовичовъ*, *Баллабановъ*, *Копцей*, *Глибичовъ*, *Жолкевскихъ*, *Киселевъ*, *Литинскихъ*, *Винницкихъ*, *Шумлянскихъ*, *Замойскихъ*, *Шенцицкихъ*, *Дрогоевскихъ*, *Комарницкихъ*^{196*} > < Доднесъ еще стисле рахуючи въ части королевства Галиции. негдысь назвиско воеводства Руского и Подольского (Woiewództwo Ruskie, Podolskie) носячой, личба *благородныхъ* (*шляхты*) племене руского обряда гр(еческо) кав(олического) знакомитѣ личбу благородныхъ римского визнаня переносить. На доводъ того приводимо ту личбу благородныхъ фамилий обряда гр(еческо) кав(олического) въ обохъ гр(еческо) кав(олическихъ) епархіяхъ королевства Галиции^{197*}. Въ епар. Перемиской (Лвовской): Березницѣ, Билинѣ, Винникахъ, Высоцку, Городищи, Добрѣ, Кулчичахъ, Катинѣ, князяхъ Любичкихъ, Созани, Ступици. Сѣлци. Терлѣ. Чайковичахъ, Яворѣ > < Шляхта тота руска всѣ приведеи и прерогативи другои шляхты обря(да) римс(ко) кав(олического) заховала, и таковыи подѣ, панованемъ *Монарховъ Австриацкихъ* узнаные и подтвержденые zostали. Єдна розниця межи велможамы обряда гр(еческо) кав(олического) ту и овде^{198*} на томъ тьлько залежытъ, же первыи^{199*} богатшыи, вторыи убогыи суть. Pauper ubique iacet. Но якъ мало розниця тота и въ давныхъ часахъ уважана была, доводитъ полска приповѣдка: Szlachcic na zagrodzie równy Woiewodzie. Шляхта бовемъ, *мала* або *дробна* звана, на сеймахъ, сеймикахъ и съѣздахъ равныи съ друговъ, *панамы* званую^{200*}, права мѣла. Авторъ помянутой в §II. книги: Przedłożenie praw Greków > < Отволуючися на достовѣрныхъ писателей полскихъ, такъ на л. 34 о знакомитости, правахъ и достоинствехъ^{201*} благородныхъ *фамилий рускихъ* въ бывшой Коронѣ полской, таковыи именно зовучи, свѣдчить: "§ 26 Nadto ieszcze dowód przytoczę historyczny, świadectwem Dzieiopisów i przykładami to ztwierdzając, że Obywatele Wiary Greckiey wszystkich Praw świeckich używali, że naywyższe w Narodzie trzymali Dostoieństwa, że tychże, co i katolicy rzymscy, wolności szlacheckich przez czas długi byli uczestnikami, albo też, co na iedno wychodzi, że Capacitatem do urzędów przyznawali im królowie i Rzeczpospolita. Znamiemite były familije wiary greckiey, a tych familij w szafowaniu łask królewskich bez oczywistey niesprawiedliwości minąć nie mogli Królowie. Kanonik Cichocki in Alloquiis Osiecensibus mianuic: *Zbaraskich*,

Gzartoryskich, Koreckich, Kosińskich, Strussów, Buczackich; tudzież należą książęta *Ostrogscy, Sanguszkowie, Wiśniowieccy*, y Famylie Szlacheckie *Sołomireckich, Horskich, Tryznów, Zahorowskich, Labońskich, Kirdejów, Łozków, Lityńskich, Broniewskich, Ogińskich*, i innych wielu, których wyliczyć trudno. Wyżej już §. 22 przytoczyłem przykład greckiey wiary Woiewody Konstantyna Ostroga Starszego; R. 1553. podpisali *Kniaź Konstanty Konstantynowicz Ostrogski*, na ówczas Wojewoda Nowogrodzki; *Kniaź Stefan Andrzejewicz Zbaraski*, Wojewoda Podlaski, Starosta Miński; *Kniaź Roman Fiederowicz Sanguszko*, Koniuszy Nadworny Litewski. Rzeczony dopiero Kniaź Konstanty Ostrog, syn starszego tegoż imienia Konstantyna Ostrogskiego, pochodzący z familii dawnych Książąt Ruskich (iako Cichocki Alloq. Osiec. p. 226 pisze), zostawszy potem Wojewodą Kijowskim, r. 1581 nakładem swoim wydrukować kazał Biblią Sławońską literami ruskimi (vide Regenvolscium IV. 1 p. 461). Tenże r. 1595. wraz z synem swoim Januszem Ostrogiem, Woiewodą Wołyńskim, wiary rzymskiey, zbił Kozaka Kosińskiego (vide Stan. Lubieński profectio Sigismundi III in Suesiam p. 3.). Tenże r. 1569 na Seymie walnym Lubelskim był przytomny, i r. 1595 Unii Greków statecznie się sprzeciwiał i przeciw nię protestował; (vide Heidenstein lib. XI p. 341. Piaseccii chronicon p. 139 – Regenvolscium IV 2. p. 464. 466. 470. – Myli się Cichocki, kiedy in Alloqu. II 27. p. 233, przeciwko temu pisze). Tenże w sędziwym będąc wieku znajdował się przy konfederacyi Wileńskiey r. 1599 (Regenvolscii IV 3, p. 490). Tegoż Ostroga Piasecki p. 139. nazywa honoris Senatorii gradus caeteris praeeminentiorem. Na pamiętnym Seymie Unii w Lublinie r. 1569. *większa część Posłów Litewskich* (których Kojalowicz Hist. Lithuae p. 487 z imicnia wylicza), *Greckiey była wiary*; podpisy wielu z nich czytamy in Actis tegoż Seymu, Przytomni zaś byli: *Kniaź Konstanty Ostrogski*, Woiewoda Kijowski, Marszałek Wołyński, Starosta Włodzimiski, *Kniaź Romanus Sanguszko*, Woiewodą Braclawski, Hetmań polny Litewski; *Stefan Korybut Książę na Zbarach*, Woiewoda Witebski; Książę *Alexander Czartoryski*. Woiewoda Wołyński i Książę *Andrzej Wiśniowski*. Kasztelan Wołyński. Prócz tych pięciu Senatorów przytomni byli z Rycerstwa téżże wiary, *Marszałkowie, Chorążowie, Posłowie* Woiewódzcy i Szlachta, mianowicie: Iwan Książę Czartoryski, Jarosław Sanguszko Książę na Nieswieżu, Władysław Książę na Zbarażu, z *Województwa Kijowskiego*; *Iwan*

Olzarowicz, Iwan Sołtan i Theodor Sołtan z Włodzimierskiego, Olzar Kirdey z Braclawskiego, Iwan Inchiowicz, Sędzia Ziemski. O tych wszystkich pewnie wiemy, że byli Grekami. pominawszy wielu innych, o których religii zupełnéy pewności nie mamy i t. d. i t. d. Za czasów Stefana Batorego r. 1578 między Urzędnikami znajduje się Grek Andrzej Tryzna, (Constit. Tom II. p. 992), Mikolay Rożyński (ibid. p. 1005), a r. 1588 Książę Michał Wiśniowiecki, Kasztelan Braclawski (Neugebauer Hist. Pol. Lib. X p. 689). Na Wileńsko-Dyssydenckiey Konfederacyi (in Fundamentis lib. relig. p. 8) prócz pietnastu szlachty greckiey podpisali się dway teyże wiary Senatorowie i Urzędnik ieden, mianowicie Książę Alesander Ostrogski, Wojewoda Wołyński (syn trzeci Staroego Księcia Konstantego, dux Graeco schismati addictus, iako Stan. Lubieński mówi in vita Pstrokoński p. 432. i Cichocki in Alloqu. Osiec. p. 234 potwierdza), Książę Grzegorz Sanguszko Kozerski, Kasztelan Braclawski. i Szezepan Łozko, Marszałek Mozyrski. Jeszcze r. 1658 generalną Konfederacyą podpisali *Alex. Ogiński, Woiewoda Miński, i Bogdan Stetkiewicz, Kasztelan Nowogrodzki*, a to z protestacyą przeciw exceptiom niektórych katolików – *Salvis juribus religionis anfiguae Graecae* (vide Prawa i Konstyt. T. IV p. 199). Ci tedy Senatorowie nicomylnie greckiey byli wiary. Roku nawet 1669 Marcin Ogiński, Grek, ad Pacta Conventa był deputowany. (Praw. i Konst. T. V. pag. 31). “Кромѣ того хотячий ширшу^{202*} повзяти вѣдомѣсть о фамиліяхъ рускихъ и розмаитыхъ достоинствехъ, яковыя въ сенатѣ, въ войску и инныхъ послугахъ Короны полскою гѣствовали, нехай читае полскихъ писателсей, меновитѣ: *Окол'ского*^{XI.II} сочинене, которому напись: Orbis Polonus >< Authore Simone Okolski. In officina typogr. Fr. Cosarii 1643. *Цихоцкого* Alloquiorum Osiecensium >< libri qvinque >< (Gracoviae 1615). *Нѣсецкого*^{XI.III} Когона Polska й помянуту^{203*} Книгу *Бантшиъ Каменского*^{204*} объ уній. Коли зась никъ рода свого або племне чрезъ тое або инное вызнаня вѣру неперемѣняе, то фамилии помянуты^{205*}, хотя теперь вѣру обрядомъ римскимъ визнають, *руского рода и племне* быти не перестали. Но о томъ жежи самыми наветь родаками много предосуждений пануе. Посполитѣ бовемъ въ земли нашой тыхъ ено *русинами* зовуть, которые суть обр(яда) гр(еческо) каф(олического), противне всѣхъ туземцей, которые ено по *полску* говорятъ и вѣру обрядомъ рим. каф. визнають, *поляками* называютъ. Мниніе тое ложнымъ быти

наступуючимъ изясненемъ докажемо. Вшакже *французъ, англикъ, нѣмецъ*, естли онъ католикъ, протестантъ, калвинъ >< не перестаетъ для того быти французомъ, англикомъ >< чомуъ би теды *родовитый русинъ* перемѣняючи обрядъ или способъ вызнаня вѣри греческій на *римскій* (не на полскій, бо *полского* обряда.^{206*} такъ якъ обряду французского, нѣмецкого >< *нема* и не было) що до рода *русиномъ* быти переставать?^{207*} Рода и племене ниhto собѣ самъ не дае, ни тежъ отяти може. Не може *нѣмецъ* на своей земли перемѣнитися въ *француза*^{208*}, не може *чехъ* въ чехахъ статься *россианиномъ* або *полякомъ*. Якже ся могль родовитый *русиномъ*^{209*} на земли *русской* въ *поляка* перемѣнити? Съ того теды наступуе, же хотя помянутые фамилии перестали вѣру восточнымъ обрядомъ вызнати, що до роду, племене и похождения *русинами* быти неперестали. Незатертые доводы правды тыхъ замыкають въ собѣ сочиненя давныхъ писателей полскихъ и русскихъ. Поневажъ зась остатныя^{210*} по свѣдоцтвѣ Яновского межи *найрѣдше писма полскіе* належать, для того такъ для сильнѣйшого доказателства, яко тежъ цѣкавости ихъ содержания, належаче ту мѣсця съ нихъ дословнѣ^{211*} кладу^{212*}. Выпись съ сочиненя, которому написъ: *Verificatio niewinności* >< R. p. 1621 выданого. На листѣ 60 такъ пише авторъ: *Bo nie iuż zaraz y ze ktwie się ten wyradz, kto się w Wierze odmienia: nie iuż kto z ruskiego narodu rzymskiej wiary zostaje, zaraz y z vrodzenia Hißpanem* або *Wlochem* zostawa, *Ruſin* Szlachetny postaremu. *Nie wiara* abowiem Ruſina Ruſinem, Polaka Polakiem, Litwina Litwinem czyni: ale *vrodzenie y krew Ruska, Polska, y Litewska* >< *Ruska* przezacna krew temi czasy w *Senaićie* Litewskim Duchownym y Swietskim przodkuie. *Ruska* przezacna krew (Левъ. Сопера) о тыхъ часаехъ (1621) в powierzeniu swym nie ocenione Rzeczyposp. Litewskiej kleynoty ma, *Pieczęć, y Булаwę* >< Выпись съ писма: *Supplicacyia do Przeoſwieconego i Jaśnie Wielmożnego Przechacnéy Korony Polskiej i W. X. Litew. oboiego Stanu Duchow. i Swieckiego Senatu*, 1623 друкованой. На листѣ 12 пише авторъ: “*Szlachtę Narodu Ruskiego* Ś. p. Król J. M. Zygmunt August w przywileiu *Narodowi Ruskiemu* podczas Incorporacyi danym, na dwa zakony dzieląc, iednę *Zakonu Rzymskiego*, drugą *Zakonu Greckiego* byдъ mieni, a *oboiego tego Zakonu Ruſ* wszystkich swobód, wolności, praw i zawołania Korony Polskiej *zarówno* uczestnikami czyni”.

Мовячи зась о вполныхъ привилеяхъ, народови рускому служачихъ, такъ на л. 12. Народъ тотъ различаетъ: “*Temu Narodowi Ruskiemu*, który iest Religii Rzymskiej posluszeństwa, *zachodniego* i Narodowi *Ruskiemu*, który iest Religii greckiej posluszeństwa *wschodniego* >< (тогда..., бо теперь уже весь народъ рускій въ червоной руси есть послушенства западного). “*Nie dzieie prawu gwałt... gdy Rusin Religii greckiej przechodzi z nię y zostaje Rusinem Religii Rzymskiej*, bo odmiana w Religii nie zaciaga w odmianę praw” ><><

Выпись съ книги, которой, написъ: *Elenchus pism uszczypliwych w Wilnie R. P. 1622* друкованой. Подъ рокомъ стоить мѣстце писма (святого) причт(а) 18 по полску и полатинѣ: *Cum obseruationibus loquitur pauper, et diues effabatur rigide. Vbogi pokornie mowi, a Bogacz przykro odpowiada*. На л. 11 мовить авторъ: *Zostaje ktory Ruſin zakonu Graeckiego, Rusinem Zakonu Rzymskiego*, tym samym przechodzi z prawa Ruſi zakonu Graeckiego danego, do prawa, danego Ruſi zakonu Rzymskiego. Y w przeciwi: *zostaje Ruſin zakonu Rzymskiego, Ruſinem zakonu Graeckiego*, tym samym swym postepkiem przechodzi z prawa Ruſi zakonu Rzymskiego danego, do prawa danego Ruſi zakonu Graeckiego. Co samo doſwiadczenie y vsus quotidianus wyſwiadcza^{213*} ><><

¹⁷ *Opis starożytney Polski* >< przez Tomasza Swieckiego >< Tom II. S. 17. nota (1).

Мовячи (авторъ) о способахъ ширеня унии въ 1594 и 1597 такъ наводитъ авторъ: “*Otdąd zaczęły się wzajemne gwałty i prześladowania, to, można powiedzieć, dzieło Unii podkopało zupełnie budowę wielkiego Królestwa, kiedy mieszkańcy iego prześladowani od Króla i Jezuitów poszli szukać protekcyi u obcych. Ta iest pierwsza Epoka Stronictwa i Partiów w Polsce, ta wiecznych rozróznień, nienawiści w Wielkich familiach*” ><><

¹⁸ *Написъ граматики той, 1618. въ Виднѣ* друкованой: *Грамматика Славенскія правильное Свнтагма потцаніемъ многогрѣшнаго Мниха Мелетія Смотрискаго* >< лѣта от воплощенія Бога слова ахѳи.

¹⁹ *Добровскій*^{214*} въ предословіи до граматики языка славенского: *Josephi Dobrowski* >< *Institutiones Linguae Slavicae dialecti veteris, quae apud Russos, Serbos aliosque ritus Graeci, tum apud Dalmatas et Glagolitas ritus Latini Slavos, in*

libris sacris obtinet. Vindobonae MDCCCXXII на л. LVIII тотъ языкъ, которымъ *Смотрички* реченое предословіе писалъ, безъ всякого придомка *матернымъ* (Vernacula) зве. Ото слова Добровского: "Plenius linguae Slavonicae regulas exposuit Metetius Smotrycki libro. cui titulus: Правильное Синтагма > < *In Praefatione vernacula* summopere commendat studium linguae literalis Slavonicae > <

²⁰ Z тѣмъ wszystkim, сутьъ межи иньми слова писателя того²¹⁵, *rossyanin*, który pieśni Łomonosowa, Dzierżawina i t. d. z uniesieniem deklamaie, tudzież *Duchowny Grecko-Rossyyski*, który całą Biblią Słowiańską na pamięć umie, i *iednego Artykułu Ruskiego Litewskiego Statutu nie zrozumie*, tak daleko, iż widziano potrzebę wydać tłumaczenie Statutu Litewskiego w języku *rossyyskim* > < <

²¹ Языкъ тен (малорускій) мамъ *rossyanom prawie niezrozumiały*, zbliżał się po wielu latach w ustach Szczepana Jaworskiego > < znacznie do wielkorossyyskiego > <

²² Russnakische Litteratur (О невластивомъ уживаню слова Russnak, russnakisch мѣсто Ruthener, ruthenisch зри нѣже §. XII.) Наука Христианска за благословеніемъ Квръ Михаила Левицкого Е(писко)па Перемиского > < составленна > < 1816. "Die Städter (сутьъ слова Рецензента книги тои) in jenem Theile Pohlens, der in der oesterreichischen Kanzleisprache Galizien heißt, sind zwar auch von der oesterreichischen Periode Pohlens, d. i. Slaven von lechischem Stamme; nicht so der *Grundkern* der Population, *Russnaken* auf dem Lande, die ihrer Religion nach zur griechischen Kirche, ihrer Sprache nach aber mit den *Kleinrussen* zu einem *von dem pohlischen sehr verschiedenen Dialekt* gehören, der zur Ordnung der südslavischen Mundart gehört, während der pohlische zu jenem der nordslavischen &. Der Dialekt ist sanfter als der *großruffische*, wie es seine sudliche Lage ohnehin erwarten laesst... *in Rußland von dem größeren grossrussischen, in Pohlen von dem pohlischen Dialekt um die Schrift und Bücherehre gebracht* lebt er noch im Munde des gemeinen Volkes. Es wäre interessant zu wissen, wie viele Millionen Slaven sich eigentlich dazu bekennen. Soviel kann man aber schon im voraus errathen, daß sie den Lechen im Ganzen nicht nachstehen, also stärker, als der Tschechische (böhmische) sind, auch stärker, als der sogenannte illyrische Zweig, und nur mit dem eigentlichen russischen sich nicht messen können. Freilich ist der Zweig zwischen Rußland, Pohlen und Oesterreich zerstückelt,

daher politisch weniger imposant und respektabel, aber die Sprache von 9 Millionen Menschen hat auch ohne augenblickliche politische Bedeutenheit an sich Interesse genug für den Sprachforscher wie für den Menschenfreund. Für den letzteren besonders wie *für den oesterreichischen Patrioten ist es erfreulich zu sehen, wie unter Franzens Väterlichem Scepter die Kultur so verschiedener Völker auf der natürlichen und solidesten Basis der Muttersprache mächtig und dauernd gefördert wird*" > < < Wiener allgemeine Litteratur Zeitung 5. Novemb. 1816. N-ro 89.

²³ "Въ прочемъ всѣ тогдашнія нарѣчія должны были менѣе нинѣшняго разниться между собою, будучи гораздо ближе къ своему общему источнику, и предки наши тѣмъ удобнѣе могли присвоить собѣ Моравскую Библию. Слогъ ея сдѣлался образцемъ для новѣйшихъ книгъ христіанскихъ. И самъ Несторъ подражалъ ему, но *русское особенное* нарѣчїе сохранилось въ употребленіи, и съ того времени мы имѣли два языка, *книжный и народный*. Такимъ образомъ изясняется разность въ языкѣ славенскомъ *Библии и Русской Правды* (изданной скоро послѣ Владимира), *Несторовой Лѣтописи и Слова о Полку Игоревѣ*" > <

²⁴ (Чи не найдется де еще цѣлий або часть рукописи того межи священниками въ Галиции? Авторъ сочиненія о языкѣ рускомъ, вѣдомости о немъ желаючи, о такову усиленѣ просить).

²⁵ Mikołaja Grecza Rys histor. lit. rossy. S. 54, 55. §. III.

²⁶ Чи не найдется де межи духовенствомъ въ Галиции Еѣмпляръ одной або другои съ тыхъ граматыкъ?

²⁷ Przejmowali Słowianie iedni od drugich obyczaje, pieśni, podania narodowe, gdy *wspólny język* łączył wszystkich i trwał nieprzerwanie. Im wyżey wstecz w wieki przeszłe postępujemy, *tęm mnię znajdujemy różnicy w językach*. Stara *Polszczyzna* w pieśni tak zwaney S. Woyciecha, jak podobna do *Czeskiego* języka w pieśni S. Waclawa? *Że Polszczyzna stara do Ruszczyzny bardzo* się zbliżała, świadczą przydomki Królów i imiona miast i rzek, jako to: *Ghrobry, Krasnystaw, Ostrów* i t. d. > < <

²⁸ Im Slavonischen giebt es Wörter, die theils mit celtischen, theils mit scythischen übereinkommen. *Einzelne Wörter entscheiden hier nichts*. Auch indische Wörter lassen sich in Menge im Slavonischen finden. Wer möchte sogleich das

Indische für die Mutter des Slavonischen halten? Hier muß viel weniger auf das Materielle, auf den rohen formlosen Stoff, der mehreren ganz verschiedenen Sprachen zur Grundlage dienen kann, gesehen werden, als auf das Formelle, worauf ungleich mehr ankommt > <

²⁹ Нетылко пришелицы нѣмецкіе тогда на Руси^{216*} оѣдали. Далекое болше подѣ розмаитыми причинами прибывало ихъ съ *Мазовіи* або такъ званою *великою Полци*. Межи инными свѣдчатъ о томъ назвиска сель: *Ляшки Ярославскіе, Мурованые, Завязаные, Мостискіе* >><< также: *Лацка, Ляцка* и мазовецка *Воля*, пришелицями тыми замешкалые. Каждому бовемъ свѣдомо, же *русини* от найдавнѣишихъ часовъ людей народа полскаго *ляхами* звали. Имя *ляхъ* (умалит.: *ляшокъ*) то само значило, що *полякъ*. Поляковъ теды, въ земли русской оѣдающихъ, называно: *лахи, ляшки* (де о людехъ посполитыхъ мова), *ляцки* (то естъ полска) мова. Съ того выникли имена сель, до теперъ трваючихъ. Нсхай ся никто не дивуе, же села: *Ляшки Мурованые, Мостискіе, Лацка Воля, мазовецка* обрядъ^{217*} греческо) каѣ(олическій) визнають. Могли поляки цѣлые мѣста и землѣ рускіе къ обряду римскому потягнути, то що за дивниця, же ся русинамъ вдало тыхъ пришелицей^{218*} полскихъ до восточнаго каѣ(олическаго) обряда наклонити?

³⁰ Ażesziny odnu tysiaczy Rublów friazkoho sierebra Pryatieliu naszomu Alexandru Woiewodi i Hospodaru Ziemi Mołdawskoi, czto byli nam Predkowie icho pożyczyli, a my szlubiem pry naszej wiere zapłaty. Tych odnu tysiaczy Rublów friazkoho sierebra, a pak(li) ich ne budet a my Litewskoie Ruble damy – pakli ne budet tono sierebra, a my zaplatim hrosziny, po czem friazkoie sierebro idiet. O Litew. i Pol. prawach Tad. Czackiego, I tom, S. 172.

³¹ Гречъ называс языкъ малороссійскій (рускій §. V) *областнымъ полскимъ* языкомъ. Назвиско тото отдае Линде въ полскомъ^{219*} языкѣ словы: Powiatowszczyzna Polska. Тотъ переводъ не здаеся быти властивымъ и значеню въ томъ мѣсти слова *область* отповѣдающимъ. Имя бовемъ *область*, отъ котораго прилагателно *областный*, двояко значеня мае: Первое и властивое значеня имене *область* естъ то само, що въ полскомъ: *władza, rząd, panowanie, państwo*, по латинѣ: *potestas, regnum, principatus*, по нѣмецки: *Reich, Staat, Gewalt*. Въ томъ значеню стоить слово тото въ писмѣ св. *По области*

и духовомъ нечистымъ повелѣвас. Мар. I, 27. И *область* дасть ему и судъ творити. Иоанъ; 5, 27. Но не сотворихомъ *по области* сей I. Кор. 9, 12. *Обладающе* Понтійскому Пилату. Лук. 3, 1. Въ томъ самомъ значеню находимо го въ словаряхъ славенскихъ и російскихъ, меновитѣ: въ *Лезиконѣ трызязычномъ*, въ словарі *Беринды, Гесснера, Аделунга*, въ *Словари церковномъ* > < <

Второе значеня слова того естъ также подобное овому, которое теперъ въ російскомъ властиве чрезъ *уѣздъ* выражаеся и то само, що полское *powiat*, латинское *districtus*. нѣмецкое *Bezirk* значить. Въ томъ значеню барзо рѣдко въ давныхъ славенскихъ и російскихъ писмахъ, частіе зась въ познѣйшихъ уживано. Можна теды по приведенному, различію^{220*} значеня имене *область* мѣстце Греча. де языкъ малороссійскій *областнымъ полскимъ* называе, двояко на полское перевести. Маючи предъ очима первое значеня, можна предложеніе: *языкъ малороссійскій былъ областнымъ полскимъ*, по полску отдати: *język małorosyjski był za panowania Polski rządowym językiem або językiem Rządu*. Идучи за вторымъ значенемъ, можна и такъ перевести: *Język małorosyjski był powiatowszczyzną polską або językiem, używanym w powiecie polskim. Małorosyją zwanym*. Но абы познати, который^{221*} переводъ съ тыхъ двоихъ властивый, треба бы знати, въ яковомъ значеню браль Гречъ слово *область* и прилагателное *областный*. Того зась легко дотече^{222*}, хто ено зважеть, же Гречъ добре зналь. яко: а) *Малороссія* была такъ, якъ и *Литва*, частію^{223*}, а не поветомъ полски(мъ) (зри §. II.), яко б) въ земляхъ^{224*}, назвиско *Малороссіи* носячихъ, языкъ рускій былъ языкомъ правленя, въ праводавствѣ, судахъ^{225*} и на дворахъ вел(икого) Княж(ества) Лит(овскаго) уживаный. Зри вышше §. V. *Областный* теды языкъ въ томъ мѣстце то само значить, що языкъ правленя; *język rządowy*^{226*} (Regierungssprache).

³² Зри также въ §. IV выпишь съ сочиненя Клевескаго.

³³ “Въ языкѣ нашемъ, суть слова писателя того на л. 886, довольно словъ восточныхъ, но ихъ находимъ и въ другихъ славянскихъ нарѣчіяхъ; а нѣкоторыя особенныя могли быти заимствованны нами отъ козаровъ, печенѣговъ, ясовъ, половцевъ, даже отъ сарматовъ и скитовъ; *напрасно* считают оныя *татарскими, коиъ едва ли отыщется 40*

или 50 въ словари російскомъ. Новыя понятія, новыя вещи требуютъ новыхъ словъ; что народъ гражданскій могъ узнать отъ кочующаго?"

³⁴ Ту не безъ жалю стають ми на мысли овые духовныя и священники нашіе, которые знаютъ и читають Массилона^{XLIV}, Бурдалу^{XLV}, Цоликофера, Нимасра^{XLVI}, Сайлера^{XLVII} > < а не черпають съ жродель рускихъ. Що болше, не свѣдомые наветь, що въ собѣ книги: *Ключь розумѣнія, Вѣнецъ Хр(истовъ), Ев(ангеліе толковое, Октоихъ, Тріоди* > < замикають. Для того много гаданя по церквахъ, а мало науки и збудованя. Таковымъ то духовнымъ великими буквами выписати бы належало овые стихи:

Имѣемъ съ верхъ того *церковныхъ много книгъ.*

Хто виненъ въ томъ, что ты *Псалтыри не постигъ.*

³⁵ Не перша то есть ошибка тыхъ писателей що до назвиска народа або языка руского. Подобныхъ неправыхъ^{227*} мнѣній, о инныхъ не ровнѣ важнѣйшихъ^{228*} рѣчахъ дотичающихся, могъ бымъ купя навести. Лишаючи инные, вспоминаю тылко нѣкоторые, съ сочиненій Рорера и Крибля вынятіе. Оба тые писатели, инноземцѣ вправдѣ, но въ Галиціи замешкалые, оба въ публичной службѣ будучіе, моглыжся такъ грубои невѣдомости о мешканцяхъ землѣ, съ котрыми живутъ, допустити? А еднако такъ есть:

а) Межи инными пише Рореръ въ II. части сочиненія подъ написомъ: Versuch, über die slavischen Völker der österreichischen Monarchie, Wien, 1802, же русини гр(еческо) кат(олическіе) (unirte Russnaken) святкують съ обходомъ^{229*} чрезъ двѣ недѣли урочистость с. Яна съ Дуклѣ и мошемъ того Святого *русини* въ Львовѣ таку честь, якъ неуниты въ Петербургу^{230*} мошемъ с. Александра Невского отдають. Далѣй заказуе (! розказуе) Рореръ, яко въ день с. Великомученика Стефана *русини* въ часѣ отправки^{231*} въ церкви священника, (Рорен) овсомъ посыповати звыкли. Овсомъ тымъ священникъ рускій жену и дѣти годуе.^{232*}

Що до первой вѣдомости, дотычающоися с. Яна съ Дуклѣ,^{233*} могъ Рореръ несвѣдомый быти руского мѣсяцослова, съ котрого быся навчивъ, же въ обрядѣ гр(еческо) кат(олическомъ) дне с. Яна съ Дукли не святкують.^{234*} Тое му перебачити належитъ, бо абы мѣся(ц)о(с)ловъ читати, треба быся вчити и вмѣти языкъ рускій. Тогося тылко выбачити негодить,^{235*} чому то Рореръ

не подивилса принаймѣй до календара и не пошовъ хоть разъ на отправу до костела отцей Бернардиновъ въ Львовѣ, де памятку с. Яна съ Дуклѣ^{236*} урочистѣ обходятъ.^{237*} Съ календара былбыся навчилъ, яко свято с. Яна съ Дукли, десятого іюля припадаючие, въ рускомъ гр(еческо) кат(олическомъ) календари не стоить.^{238*} Пошовши зась того дне на набоженство, у Бернардиновъ отправятися звыклое, прислухавшися казаню, наостатокъ подивившися, де и щось тамъ править, былбыся навчилъ,^{239*} же свято реченое есть святомъ обряда римс(ко) кат(олического), а не св(ят)омъ рускимъ, же костель отцевъ Бернардиновъ не есть церквою, же с. Янъ съ Дукли былъ черцемъ с. Францишка (pīnōpīs obsevantiae), а затымъ обряда римского, же на остатокъ *Бернардины* не суть то *попы* рускіе. Но о то мало дбалъ Рореръ, досить, же собѣ задалъ працѣ, правду и неправду заровно о русинахъ пишучи, русиновъ высмѣвати.

Вѣдомѣсть о посыпованю овсомъ священниковъ рускихъ въ день с. великомученика Стефана доводитъ, же Рореръ ани въ церквахъ рускихъ, ани въ костелахъ полскихъ, ни во Львовѣ ни поза Львовъ не бываль. Будучи въ церкви русской въ день с. Стефана, былбы видѣль, же тамъ овса не носятъ, не силпютъ, анися священникъ въ бѣлое простирало загортае. Противнѣ, будучи въ *костелѣ* на селахъ на урочистость с. Стефана, меновитѣ въ циркулахъ: Сяноцкимъ, Яселскомъ, Бохенскомъ > < былбы вздрѣвъ, же то не русины (Russnaken по его), ни люде обряда римско кат(олического) (по его Polaken, Mazuraken) на своихъ ксендзовъ овсомъ метати звикли – кромѣ тыхъ клеветъ и поруганій народа руского есть еще инныхъ много въ сочиненіи Рорера, де о *набоженствѣ русиновъ, о колядѣ, о медахъ и горилкахъ* мова, де наветь молитвамъ церковнымъ не перепущае. Кромѣ змѣнкованыхъ^{240*} Рореромъ молитвъ о *усопшихъ* есть еще една молитва въ нашомъ набоженствѣ за живыхъ, которой Рореръ неповиненъ былъ опустити. Каждый правотѣрный русинъ молится еще: о *ненавидящихъ и обидящихъ* насъ. Тую молитву мы также за Рорера до Г(оспо)да Бога шлемо, абы му Г(оспо)дь Богъ простилъ наша обиды и если еще о народѣ рускомъ писати буде, абы го на дорогу правды навель!

Крибель въ сочиненіи: Beobachtungen uiber die

politischen Fortschritte der Provinz Ostgalizien (Vaterländ. Blätter, 1812, N-го 82) *межи инными*^{241*} *вѣру восточну кав(олическу)*, якову народъ посполитый въ Галиции визнае, *русковь вѣровъ* (ruthenische Religion) називае. Першій то разъ о русской вѣрѣ слыхати такъ, якесмо не чули о вѣрѣ *угерской, нѣмецкой, французской*. Коли теды естъ вѣра руска для того, же ю русины визнають, то чомууж бы не годилося также якусь вѣру угерску зваги для того, же ю родовитые *угры* визнають? Въ обще пытаюся таковыхъ писателей: на яковый конецъ они дѣла свои выдають? Абы *вчили*, но вчити хотячи, нехайже правду мовятъ, бо неправда^{242*} никого еше мудрѣйшимъ не вчинила.^{243*} Абы бавили читателей, добре; но коли еднихъ бавятъ, нехайже другихъ не кривдятъ и съ доброй славы и звычайвъ побожныхъ цѣлого народа смѣшковъ собѣ не строятъ.^{244*} Русинь мѣсто всей мсты за подобные калзы и поруганя тримаеся постарому науки, якову отецъ сынови въ народѣ томъ лишати звыкъ: Сыну!^{245*} хто на тя каменемъ, ты на него хлѣбомъ!^{246*}

Примітки Михайла Возняка
(за виданням 1910 року)

1* Чужою рукою зазначений побіч сього заголовка польський: Rozprawa o języku ruskim Xiędza Jana Mogielnickiego, kanonika katedr. Przemyskiego obr. greck. 1829.

2* Побіч сього мотта в бруліоні є на одній записці друге: Источники, елико аще очищаеми суть, избилнѣйши бывають. Златоустъ: на дѣянї(я) Нравоученіе 21. Гл. 10.

3* становятъ.

4* ложно або...

5* ложные и невластивые...

6* славенской

7* мѣстце

8* замыкае въ собѣ исторія, личные писма достовѣрныхъ авторовъ.

9* теперѣшное

10* Самостояное негдысь королевство Полское съ трохъ народовъ складалося. Народы тые были.

11* Часть полуночна названа была: *Русь (Россія) Велика*, потому Великое Княжество *Московское*, наостатокъ Государство *Россійске*. Часть полудешна названа была *Мала Русь*, *Russia minor*.

12* *Галиціи*

13* Мала Русь (Червона Русь)

14* От Галича завислихъ

15* до помянутыхъ давнихъ историографовъ

16* *Русь малу (полудневу)*

17* Совокуплена и соединена коронѣ Полской *Литва* права свои...

18* противнѣ

19* от Литвы оторваные, при коронѣ Полской zostали и ей правами...

20* поддано

21* вѣдомости

22* Не тьлько устною мовою

23* Подлугъ выразной уставы...

24* всѣ справки и писма судовые въ *рускомъ языцѣ* отпраляти и писатися повинни были.

25* двѣста

26* выписуемо.

27* уживати постановилъ:

28* Привелея

29* не тылко въ рѣчахъ духовныхъ, но и свѣтскихъ

31* съ двоухъ привелесивъ *оригинальныхъ* на паргаминѣ писаныхъ

31* Первый Жикгмонта

32* Второй Жикгмонта

33* Додаю ту еще лимиту суда Коронного чрезъ Стефана Баторого, Короля полского, съ року 1585, въ *оригиналѣ* у мене находячюся.

34* нашъ

35* гдыбысмо

36* документа

37* Маемо

38* Найдуются они

39* Кончимо доводы

40* дворахъ

41* свѣдоцтвѣ съ книгъ достовѣрныхъ и памяти годныхъ писателей полскихъ: *Чацкого, Линде, Самуила Бандтке*

Выпись съ сочинения Чацкого: *O Litewskich i Polskich prawach* Томъ I. л. 53.

Выпись съ помянутого сочинения Линде: *O Statucie Litewskim* > < л. 35.

Выпись съ сочинения Бандтке

42* есть въ исторіи эпоховъ

43* О skutkachъ

44* за панованя Зигмонта III)

45* свѣдчить мѣстце реченои книги... друкованои

46* Приводимо

47* Владимира подъ артикуломъ

48* По достовѣрныхъ свѣдоцтвахъ авторовъ *Енгель* бѣду народа руского на л. 645 > < въ трыкомъ видѣ представляе.

49* вдячностевъ и вѣрностевъ

50* *бѣлорускій*

51* Докажемо

52* правды предреченои

53* и для легчого зрозуміня нарокомъ переводы

54* въ собѣ замикаючихъ, въ которыхъ діалектъ рускій розличаея,

55* всѣ

56* людови вѣрному

57* *брате* > < Въ нотахъ приводимо мѣсця тоты въ языцѣ рускомъ такъ, якъ въ *требникахъ* стоять.

58* въ достопочтенымъ

59* увѣрае

60* черезъ Богорича

61* различае, якъ то выпись самого сочиненя свѣдчить.

62* *Смотрицкій*, овъ князь граматыковъ,

63* взоры

64* Выписуемо

65* Законники

66* Схисматыковъ

67* Воеводѣ

68* которые

69* разлічје

70* Клечевски

71* разлічя

72* чрезъ Бентковского

73* на л. 198 выраженный словы:

74* Клечевски

75* “Моглбы (мовить на л. 72 подъ лич. 8) зражати кого языкъ рускій, а то для того, же есть языкомъ люди простыхъ. Но менша о то. Реклося бовѣмъ вышше (w zdaniu 6. 1. 4. 5 > <) яко коренныхъ славенскихъ словъ межи *простаками и неукими* глядати треба. И чомуужь бы ихъ не яко пожичаныхъ, но яко *власныхъ* братися не годило? Не звиклося питати: видкій? або хто має достатки? досыть, же не есть вбогий. Невстыдаются королеве скарбы съ мѣщанъ и хлоповъ сбирати, а намъ чомуужбы ся негодило спомочися от нихъ *добрымъ словомъ*? Давные лобомудрцы (философи) мѣлися чого от дѣтей и хлоповъ вчити. Мова посполитого

человѣка, якъ на дивь, цѣлий Римскій сенатъ порушила, и годна была, же ю въ свои книги вписати казаль. Марко Аврелій съ собовъ ю возилъ и часто читаль. Нихто всѣхъ розумовъ не поѣль, абыся чогось навчити немѣль. Нема тыжь ничъ такъ посполитого и простого, абыся съ него щось навчити неможна”.

- 76* явнѣ
- 77* каждому
- 78* слоговъ утверждае.
- 79* Раковецкій
- 80* яковой
- 81* наостатокъ допѣро
- 82* различія
- 83* мати
- 84* постержемо
- 85* о переводѣ... мовячого
- 86* правду
- 87* робимо
- 88* *простого*
- 89* просторѣчье
- 90* Якъ
- 91* диалектъ устный
- 92* приступуемо
- 93* въ устномъ
- 94* мовять
- 95* *самогласные*
- 96* Краяхъ
- 97* малорускимъ
- 98* абымося нездавали
- 99* нашому
- 100* еднаковости
- 101* приводимо
- 102* въ придатку выписы кладучи.
- 103* *Привилей князя Леа* на село Страшевичи

епископу 1292 даный. Оригиналъ въ архиви гр(еческо) каѳ(олическои) епископіи Перемискои.

- 104* оказано
- 105* Статуту
- 106* различія

- 107* выникнуль
- 108* закутинъ
- 109* съ Литвы, Подоля, Украины
- 110* устный
- 111* Подолѣю
- 112* сутли
- 113* нероссудокъ
- 114* содержания
- 115* Бѣлой Руси
- 116* Малой Руси
- 117* историчныхъ
- 118* припуцаю
- 119* приведенные
- 120* предлагаемъ
- 121* абысмо *неслуханые потуленые не были...*

просимо

- 122* ровный
- 123* перечимо
- 124* же
- 125* цитацияхъ
- 126* грцкій
- 127* Италианскій
- 128* не стается
- 129* Граматьку
- 130* Граматика
- 131* Граматика
- 132* Добровски
- 133* *Малорусина*. Тотъ самъ авторъ по реченому в §.

IV. предословіе граматики Смотрицкого матернымъ языкомъ (vernacula) писано быти признае. Гды зась поволана нимъ вышше постилла (по руски *Ev(анге)ліе толковое*) цѣлкомъ тымъ самымъ диалектомъ, що и предмова Смотрицкого писана, то уже и въ Постили языка матерного (vernacula) перечити не можна. Зри въ §. IV. языкъ предословія, а въ §. I. языкъ толкового *Ev(анге)лія*.

- 134* яко теперь.
- 135* *Богемца*
- 136* давала
- 137* языковъ

- 138* языкомъ
139* Подобныхъ инныхъ много примѣровъ Раковецки
140* теперешній
141* *Французкомъ*
142* Королевства
143* приведенные
144* *съ полскаго*
145* Имперіи
146* долги
147* долгъ
148* въ
149* припискахъ
150* народовои
151* народовои
152* гдибы рускои... не уникано
153* Противнѣ повтаряю
154* читателей
155* дѣла
156* приводитъ
157* первымъ (рукою Могильницкаго, sic! первый) съ нихъ греческимъ, вторымъ (! второй) татарскимъ, а третій полскимъ звучи.
158* wpłyва
159* Вѣдомо бо, же
160* церковные книги
161* съ греческаго
162* персведены
163* а
164* Синтаґісѣ
165* образомъ греческимъ формована.
166* Справедливе
167* періоду перву греческою звати можна.
168* Но што
169* періоду
170* согласую(ся)
171* Татаровъ
172* абы новый періодъ языка и словесности становити
могло.
173* мнѣнія Линде ставю повагу

- 174* который то належитѣ доказаль
175* держава Татарска... жадного слѣду... въ законодавствѣ, въ домовомъ житіи, ани въ мовѣ не лишила.
176* Ледвѣ
177* въ словарѣ російскомъ не достало, а хотябы ихъ и два разы болше было. то еще съ того не выникае слушна причина періодъ татарскій російской мовѣ и словесности назначати – што до періода полскаго, само бездоказательное мнѣніе о таковой насъ не преконуе. Сила державы Россійской росла безъ помочи державы полскои; то само и о словесности російской тримати належить.
178* ани въ старыхъ ани въ новыхъ книгахъ Великороссиі
179* мовы російской образомъ мовы полскои
180* то
181* доказати повинень. Языкъ полскій и не имѣлъ wpłyва на мову малоруску, якжебы могль бывъ языкъ російскій преобразити? Не мало вправдѣ причинялся побратимчій полскому языкъ малорускій (рускій) до возрасту, красоти и богатства мовы російскои, чого сами россияне перечити не могутъ, съ того однакъ не выникае, абы тымъ самымъ и въ діалектѣ російскомъ періодъ полскій назначати.
182* прилагаю
183* Разсужденіе (реценсію) съ 1816 року
184* Rußlands
185* Уживане
186* руски
187* предъ подѣломъ королевства
188* о языкѣ
189* Вѣкопомного Дому австріяцкаго
190* языкѣ
191* именами
192* Дальший XIII параграфъ мав мати заголовок (він перечеркнений): *Знакомитшіе уставы монархичные, dotycząщие языка русского въ Галициі.*
193* Откуда походитъ имя *Червоной Руси*, зри доложено ту вѣдомѣсть съ той самои Исторіи Государств(а) Россійской > < Томъ I. стор. 203 и нота 431.
194* допоки

195* допоти

196* Свѣдомому щокольвекъ народовои исторіи не тайно естъ, яко фамилии княжать *Острогскихъ, Вишновецкихъ, Соломирецкихъ, Четвертинскихъ, Коронецкихъ, Чарторискихъ, Сангушковъ, Сулковскихъ* > < также фамилии сенаторовъ и пановъ литовскихъ и полскихъ *Сипѣзовъ, Ходкевичовъ, Потоцкихъ, Тишкевичовъ, Хрептовичовъ, Баллабановъ, Глебовичовъ, Жолкевскихъ, Совецкихъ, Винницкихъ, Шумлянскихъ, Шептицкихъ, Дрогоевскихъ* съ руского рода походятъ.

197* въ Перемишлской ено діецезіи яко то, въ

198* Розница межѣ велможами обряду римского, и *благородными* обряда греческо) каѳ(олического)

199* першін

200* съ другими (панами)

201* годностехъ

202* Кто хоче обширнѣйшу

203* нехай читае поменуту

204* на л. 34. 35. 36.

205* овые

206* обряду

207* перестававъ

208* Не може французъ съ себе на своей земли зрѣбити

нѣмца,

209* могль русинъ от племени руского

210* сочинения тые

211* дословные съ нихъ выписи

212* кладемо

213* В *Mag. doświadczenie stwierdza.*

Межи инные доводы¹⁾ знакомитости фамилій рускихъ въ коронѣ Полской належать еще наступуючіе историческіе помники²⁾:

а) Приведенный вышше привилей инкорпораціи кор(оля) пол(ского) Зигмонта Августа року 1569, который *пановъ, шляхту, рицество народа руского* на два законы (римскій и греческій) дѣлить, а тымъ самымъ нынѣшній судъ³⁾, же обрядъ римскій въ оныхъ часахъ чрезъ⁴⁾ найзнакомитше фамилии рускіе въ нашей земли вызнаванный, теперь ихъ родовости не зноситъ, подтвержае:

б) Освѣдченя съ причины собора Берестейского⁵⁾, ѿ дне октября стар(ого) кал(ендара) учиненое словы; (сього цитату й дальшого нема в рукописи бібліотеки Оссолінських, а сам текст від “межи инные доводы” перечеркнений. Наводжу його тому, що не є перечеркнений в бруліонах, а дальше для повноти аргументації Могильницького).

в) Застановленя межѣ ихъ м(и)л(остію) к(сен)з(омъ) арцибискупомъ Деметр(іемъ) Суликовскимъ а отцемъ Гедеономъ Балабаномъ владыкою Львовскимъ 1585 р. учиненое.

1) инными доводами 2) суть запевне наступуючіе забытки 3) судъ нашъ 4) презъ 5) на соборѣ Берестейскимъ

214* Добровски

215* автора сего

216* въ Полци

217* обрядокъ

218* приход(ц)ей

219* полски

220* различію

221* которій

222* Тое зась латво познати

223* част

224* Краяхъ

225* судовъ

226* рапиасу

227* ложныхъ

228* важныхъ

229* обходятъ съ процесіевъ

230* Петербурги

231* набоженства

232* обсиповати звыкли, который овесь позмѣтанный

Священникъ рускій на годоване жени и дѣтей обертае

233* съ Дукли

234* обходятъ

235* Того еднакъ не годится выбачити,

236* съ Дукли

237* святкують

238* яко свята... 11 Іюліа припадаючого... не ма и
небыло.
239* былбы обачиль
240* не фолгуе. Кромъ приведеныхъ
241* инныи
242* ложь
243* зробила
244* чинятъ
245* Сыне!
246* В рукописи бібліотеки Оссолінських ціла увага
перечеркнена, в бруліонах ні

Примітки упорядника

^I *Копітар Варфоломій* (1780–1844) – австрійський і словінський філолог-славіст, був цензором слов'янських і грецьких книг, потім бібліотекарем імператорської бібліотеки, видавець пам'яток старослов'янської мови; йдеться про його “Граматику словенської мови” (Лайбах, 1808).

^{II} *Иллірійська* [мова] – іллірійськими мовами на поч. XIX ст. називали мови слов'ян, що проживали у давній Іллірії (північний захід Балканського півострова і узбережжя Адріатичного моря до річки Дунаю); тут йдеться про сербську мову.

^{III} *Карніолска* [мова] – словенська мова; прикметник *карніольський* утворений від словенського *Krajina* – *Carnia*, *Carniolia*.

^{IV} *Карамзін Микола* (1766–1826) – російський письменник та історик.

^V *Енгель Йоганн-Христіан* (1770–1814) – австрійський історик; йдеться про його “Історію Галича і Володимира” (“Geschichte der Ukraine und der Ukrainischen Kozaken wie auch der Königzeichte Halitsch und Wladimir von Johann Christian Engel”, Galle, 1796).

^{VI} *Длугош Ян* (1415–1480) – польський політичний діяч, краківський канонік (з 1436 р.) архієпискуп львівський (у 1480 р.); з 1467 р. був вихователем синів польського короля Казимира IV. Автор багатьох праць з історії Польщі, зокрема тритомної “Історії Польщі” (“Dzieje Polski”), яка охоплює події з найдавніших часів до 1480 р.

^{VII} *Кромер Мартин* (1512–1589) – польський історик; був секретарем короля Сигизмунда Августа і брав участь у багатьох дипломатичних місіях; автор праці “Про початок й історію польського народу від найдавніших часів до 1505р.” (“Kronika polska”, 1555) та статистично-політичного опису Польщі (“Polska czyli o położeniu, obyczajach, urzędach i gzeszypospolitej królestwa Polskiego”, 1577). Його “Хроніка”, написана на великому документальному матеріалі з використанням праць Я. Длугоша, користувалася великою популярністю як джерело до історії Польщі та України.

^{VIII} *Бельський Мартин* (1495–1575) – польський хроніст, історик і поет-сатирик; автор відомої в Польщі і Україні в XVI ст. “Хроніки усього світу” (“Kronika wszystkiego świata”, 1551, 1554, 1564) – першої історичної праці, писаної польською мовою.

^{IX} *Бандтке Єжи Самуель* (1768–1835) – польський історик і бібліограф; йдеться про його “Історію Королівства Польського” (Вроцлав, 1820).

^X *Свенцький Томаш* (1774–1837) – польський історик, юрист за освітою, відомий своїми дослідженнями з історичної географії давньої Польщі; йдеться про його працю “Опис стародавньої Польщі” (Варшава, 1816).

^{XI} *Лінде Самуїл Богуміл* (1771–1847) – польський історик, лексикограф, перекладач; автор словника польської мови (“Słownik języka polskiego”, Варшава, 1807–1814; Львів, 1854–1860).

^{XII} *Бантшиш-Каменський Микола* (1737–1814) – український і російський історик, археограф, управитель Московського архіву, Колегії закордонних справ; йдеться про його працю “Історія про Унію” (“Историческое известие о возникшей в Польше унии”, 1805).

^{XIII} *Чацький Тадеуш* (1765–1813) – польський учений та освітній діяч. Більшу частину життя прожив на Україні. З його іменем пов'язане створення Кременецького лицю. Йдеться про його працю “Про литовські і польські права” (“O litewskich i polskich prawach”, Варшава, 1801–1802).

^{XIV} *Катерина I* (1684–1727) – імператриця Росії (1725–1727), дружина Петра I з 1703 р. Походженням з сім'ї литовського селянина Скавронського.

^{XV} *Шерер Іоан-Бенедикт* (1741–1824) – німецький письменник, дипломат; йдеться про його працю “Annales de la petite Russie ou l'histoire de Cosaques-Saporogues et de Cosaques de l'Ukraine”, Стразбург, 1788).

^{XVI} *Івагнін (Івагніні) Олександр* (1538–1614) – польський хроніст. За національністю італієць. Служив у польському війську. Автор історико-географічного опису і короткої історичної хроніки Польщі (до 1611 р.). У середньовіччі *Сарматією* називали Україну, Польщу й інші землі Східної Європи.

^{XVII} *Добровський Йозеф* (1753–1829) – чеський славіст, автор першої наукової граматики чеської мови, діяч національно-культурного відродження; йдеться про його працю “Славістика або нариси слов'янської літератури, мови” (Прага, 1808).

^{XVIII} *Смотрицький Мелетій* (бл. 1578–1633) – український письменник-полеміст, філолог і церковний діяч. На початку діяльності виступив проти церковної унії і католицизму, пізніше перейшов до уніатства. Автор “Граматики славенскія...” (1618).

^{XIX} *Скарга Петро (Петро Павенський, 1536–1612)* – польський політичний діяч, монах-єзуїт, з 1579 р. – ректор єзуїтської академії в Вільнюсі, з 1579 р. – придворний проповідник короля Стефана Баторія, один із ініціаторів Брестської унії 1596 р. Автор полемічних праць на захист унії; йдеться про його працю “Про єдність Церкви Божої під єдиним Пастирем...”, Вільно, 1577 (“O Jedności Kościoła Bożego pod iednym Pasterzem i o greckim od tey jedności odstąpieniu z przestroga i upomnieniem do narodow ruskich przy Grekach stojących”).

^{XX} *Ключевський Станіслав Домінік* (1714–1776) – польський мовознавець, історик, філософ, релігійний письменник, перекладач.

^{XXI} *Бентковський Фелікс* (1781–1852) – польський письменник, педагог, історик, архіварус; йдеться про його працю “Історія польської літератури...” (“Historia literatury polskiej w spisie dzieł drukowanych wystawiona”, Варшава, 1814).

^{XXII} *Каченовський Михайло* (1775–1842) – російський критик, журналіст, історик, академік Петербурзької АН з 1841 р. З 1810 р. – професор (викладав теорію красного письменства, російську словесність, археологію), з 1837 р. – ректор Московського університету.

^{XXIII} *Ломоносов Михайло* (1711–1765) – російський учений, один із фундаторів сучасного природознавства, зачинатель нової російської літератури, автор “Российской грамматики” (1755).

^{xxiv} *Раковецький Ігнатій-Бенедикт* (1782–1839) – польський учений, йдеться про його працю “Руська правда” (“Prawda Ruska”, 1820–1828).

^{xxv} *Скорина (Скарина) Георгій (Франциск)* (бл. 1490–бл. 1540) – білоруський першодрукар, громадський і культурний діяч. У 1517 р. заснував у Празі друкарню, видав перекладений ним білоруською мовою Псалтир і 22 книги Біблії.

^{xxvi} *Греч Микола* (1787–1867) – російський журналіст і письменник, автор книги з історії російської літератури “Опыт краткой истории русской литературы”. СПб, 1822; йдеться про її переклад польською мовою.

^{xxvii} *Павловський Олексій* (бл. 1770–1822) – український мовознавець. Йдеться про його “Граматику малоросійскаго нарѣчія”, написану до 1805 р., видану в 1818 р., – першу граматику живої української мови. Написана російською мовою, приклади подані українською.

^{xxviii} *Сопиков Василь* (1765–1818) – російський бібліограф. Серед його праць – “Досвід російської бібліографії” (5ч., 1818–1821), що була першим повним зведенням східнослов'янської, передовсім російської, книги від початку книгодрукування до 1818 р.

^{xxix} *Цицерон Марк Тулій* (106–43 до н. е.) – давньоримський політичний діяч, оратор, філософ і письменник.

^{xxx} *Оріховський (Ожсеховський) Станіслав* (1515–бл. 1567) – український і польський письменник-публіцист, оратор.

^{xxxi} *Оссолінський Юзеф* (1748–1826) – польський письменник і бібліофіл, історик, історик літератури, граф, засновник Оссолінеуму – наукового осередку у Львові з бібліотекою, музеєм і друкарнею (1817).

^{xxxii} *Копчинський Онуфрій* (1735–1817) – польський філолог і педагог. Викладав мови в католицьких колегіумах в різних містах Польщі. За дорученням державної освітньої комісії склав граматику польської мови для народних шкіл у трьох частинах, яка вперше надрукована в 1778–1783 рр., пізніше перевидавалася багато разів.

^{xxxiii} *Война Ян Кароль* (1665–1693) – польський мовознавець епохи Просвітництва, графіст, автор праць у ділянці мовознавства “Compendiosa Linguae Polonicae Institutio in gratiam exterorum... Additum est... vocabula polonica” (1690) та “Klainer Lust Garten” (1693). Належав до групи мовознавців, котрі сформували в Польщі течію рідної граматики.

^{xxxiv} *Шишков Олександр* (1754–1841) – російський письменник і політичний діяч, відомий прихильник пуризму.

^{xxxv} *Кенпен Петро* (1793–1864) – український і російський учений в галузі статистики, етнографії, географії, бібліограф, академік Петербурзької АН (з 1843 р.). Збирав статистичні дані про національний склад населення Росії.

^{xxxvi} *Рорер Йосиф* (1769–1829) – австрійський статистик і юрист, професор ліцею у Львові, пізніше Львівського університету.

^{xxxvii} *Краттер Франц* (?–1838) – австрійський журналіст, видавець і перший редактор “Газети Львівської” (німецькою та польською мовами) і додатку до неї “Розмаїтості” (“Rozmaitosci”).

^{xxxviii} *Чаплович Ян* (1780–1847) – словацький учений, був єпископським комісаром у Славонії, потім займав різні посади в суді. Писав свої праці з топографії, статистики, земельного права німецькою, латинською, угорською і словацькою мовами.

^{xxxix} *Шлецер Август Людвіг* (1735–1809) – німецький історик, професор Гетінгенського університету, з 1765 р. академік Петербурзької АН. Переклав на німецьку мову “Повість временних літ”. Автор дослідження про давньоруські літописи – “Нестор” (1802–1809).

^{xl} *Беринда Памво* (др. пол. XVI ст. – 1632) – український культурний діяч, вчений-лексикограф, письменник, видавець, перекладач.

^{xli} *Бонфіній Антоніо* (1427–1502) – угорський хроніст і перекладач; один час був при дворі угорського короля Матвія Корвіна.

^{xlii} *Окольський Шимон* (1580–1653) – польський історик, домініканський монах.

^{XLIII} *Несецький Каспер* (?–1744) – польський історик, єзуїт. Йдеться про його генеалогічну й геральдичну працю “Korona polska etc.”, (т.І, Львів, 1728). Наступні три томи опубліковані у Львові під заголовком “Herby i familije gycerskie tak w Koronie. jak i w wielk. ks. litewskiem” (Львів, 1738, 1740, 1743).

^{XLIV} *Массілон Жан-Батіст* (1663–1743) – французький проповідник, духовний оратор, член ордену домініканців, єпископ клермонський, був обраний в члени французької академії наук. Перше повне видання творів Массілона здійснив його внук аббат Массілон в 1745–1748 в Парижі. Російський переклад “Избранные слова М., єпископа клермонського” мав три видання, останнє – СПб, 1845.

^{XLV} *Бурдалу* (1632–1704) – французький проповідник, духовний оратор, єзуїт, викладав у буржській академії. Його твори найкраще видані Бретоно в 16 томах у Парижі в 1704–1737. Російський переклад “Избранные слова Бурдалу” в 4-х тт., СПб 1821–1825.

^{XLVI} *Німаєр Август-Герман* (1751–1826) – німецький богослов і поет, був професором в Галле, автор кількох педагогічних і поетичних книг. Тут йдеться про богословські книги “Charakteristik der Bibel” і “Handbuch für christliche Religionsteher”.

^{XLVII} *Сайлер Йоган-Міхаель* (1751–1832) – німецький католицький богослов, єпископ Регенсбурзький, професор університету спочатку в Далінгені, потім – в Інгельштаті і Ландсгуті. Його “Sämtliche Werke” (41т., 1830–1836) видані Відмером.

ЗМІСТ

Василь Грещук. “Вѣдомѣсть о Рүскомъ Языцѣ” І. Могильницького в обороні прав української мови	5
Передмова М. Возняка до видання 1910 року	19
“Вѣдомѣсть о Рүскомъ Языцѣ”	25
Примітки Івана Могильницького	99
Примітки Михайла Возняка	115
Примітки упорядника	125

ББК 81.2.Укр.
УДК 811.161.2

Іван Могильницький. Вѣдомѣсть о Рускомъ
Языцѣ / Підготовка до друку, вступна стаття і примітки
Василя Грещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 132с.

Технічний редактор: *Іван Думчак*
Художнє оформлення: *Роман Бачкур*
Комп'ютерний набір і верстка: *Роман Бачкур*

Здано до набору 17.12.2002р. Підписано до
друку 25.01.2003р. Формат 60x⁸⁴/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr, Izhitsa plus Cyr. Ум.
друк. арк. 4,32 Вид. арк. 4,7 Тираж 200 прим.

Видавництво "Плай" Прикарпатського універси-
тету ім. Василя Стефаника
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.
Тел. (0342) 59-60-51

ISBN 966-640-072-3

НБ ПНУС

675118

8,00